

**T.C.  
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ  
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI  
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI  
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**OTİZMLİ ÇOCUKLARIN  
EBEVEYNLERİNİN  
EVLİLİK UYUMLARININ, BAŞA ÇIKMA  
STRATEJİLERİNİN VE SOSYAL DESTEK  
ALGILARININ İNCELENMESİ**

**SEDEF ELİF AYDEMİR**

**İZMİR / 2015**



**T.C.  
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ  
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI  
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI  
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**OTİZMLİ ÇOCUKLARIN  
EBEVEYNLERİNİN  
EVLİLİK UYUMLARININ, BAŞA ÇIKMA  
STRATEJİLERİNİN VE SOSYAL DESTEK  
ALGILARININ İNCELENMESİ**

**Danışman:  
Doç. Dr. Şüheda ÖZBEN**

**SEDEF ELİF AYDEMİR**

**İZMİR / 2015**

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumlarının, Başa Çıkma Stratejilerinin ve Sosyal Destek Algılarının İncelenmesi’ adlı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığın eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Sedef Elif AYDEMİR

## ÖNSÖZ

Öncelikle araştırmaya katılarak, bu araştırmanın gerçekleşmesini sağlayan tüm ebeveynlere ve Tohum Otizm Vakfı çalışanlarına çok teşekkür ederim.

Çalışma sürecim boyunca her türlü desteği ve akademik katkıyı sağlayan, sabırla araştırmama katkıda bulunan değerli danışmanım Doç. Dr. Şüheda Özben'e,

Sadece bu çalışmanın tez aşamasında değil, çalışma hayatım boyunca yanımda olan, sorularımı yanıtlamaktan bıkmayan, bana verdiği destek ve önerilerle her zaman bakış açımı farklılaştıran, değerli hocam Prof. Dr. Binyamin Birkan'a,

Tez çalışmam boyunca bana her zamanki gibi sonsuz güvenen sevgili aileme,

Son olarak da tez çalışması boyunca bana verdiği manevi destek, göstermiş olduğu sabır ve anlayıştan dolayı sevgili eşim Fatih Mehmet Akdan'a çok teşekkür ederim.

## İÇİNDEKİLER

|                                                       |      |
|-------------------------------------------------------|------|
| Yemin Metni                                           | i    |
| Önsöz                                                 | ii   |
| İçindekiler                                           | iii  |
| Tablo Listesi                                         | vii  |
| Özet                                                  | xi   |
| Abstract                                              | xiii |
| <b>BÖLÜM I</b>                                        | 1    |
| <b>1. GİRİŞ</b>                                       | 1    |
| 1.1. Problem Durumu                                   | 1    |
| 1.2. Problem Cümlesi                                  | 4    |
| 1.3. Alt Problemler                                   | 4    |
| 1.4 Araştırmanın Amacı ve Önemi                       | 6    |
| 1.5. Sayıtlar                                         | 7    |
| 1.6 Sınırlılıklar                                     | 7    |
| 1.7 Tanımlar                                          | 7    |
| 1.8 Kısaltmalar                                       | 8    |
| <b>BÖLÜM II</b>                                       | 9    |
| <b>2. İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR</b>                | 9    |
| 2.1. OTİZM                                            | 9    |
| 2.1.1. Otizm Tanımı                                   | 9    |
| 2.1.2. Otizmin Belirtileri                            | 10   |
| 2.1.3. Otizmin Nedenleri                              | 12   |
| 2.1.4. Otizm Tedavisi                                 | 16   |
| 2.2. EVLİLİK                                          | 18   |
| 2.2.1. Evliliğin Amacı ve Genel İşlevleri             | 18   |
| 2.2.2. Evlilik Uyumu                                  | 19   |
| 2.2.3 Engelli Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Evlilik Uyumu | 22   |
| 2.3. SOSYAL DESTEK                                    | 24   |
| 2.3.1 Sosyal Destek Tanımı                            | 24   |
| 2.3.2 Sosyal Desteğin İşlevleri                       | 25   |
| 2.3.3 Ailede Engelli Çocuk ve Sosyal Destek           | 26   |
| 2.4 STRESLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ                   | 29   |
| 2.4.1 Stres Tanımı                                    | 29   |

|                                                                                                                                                                   |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 2.4.2 Stresle Başa Çıkma Stratejileri                                                                                                                             | 20 |
| 2.5 AİLEDE ENGELLİ ÇOCUK                                                                                                                                          | 32 |
| 2.5.1 Engelli Çocuğun Aileye Etkileri ve Yaşadıkları Sorunlar                                                                                                     | 32 |
| 2.5.2. Otizmlili Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Sorunlar                                                                                                      | 34 |
| 2.6 YURTIÇİNDE VE YURTDIŞINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR                                                                                                                | 35 |
| 2.6.1. Türkiye’de Engelli Çocuk Aileleri ile Yapılmış Çalışmalar                                                                                                  | 35 |
| 2.6.2. Yurtdışında Engelli Çocuk Aileleri ile Yapılmış Çalışmalar                                                                                                 | 41 |
| <b>BÖLÜM III</b>                                                                                                                                                  | 45 |
| <b>3. YÖNTEM</b>                                                                                                                                                  | 45 |
| 3.1. Araştırma Modeli                                                                                                                                             | 45 |
| 3.2. Evren ve Örneklem                                                                                                                                            | 45 |
| 3.3. Veri Toplama Araçları                                                                                                                                        | 46 |
| 3.3.1. Kişisel Bilgi Formu                                                                                                                                        | 46 |
| 3.3.2 Çift Uyum Ölçeği                                                                                                                                            | 46 |
| 3.3.3. Başa Çıkma Yolları Ölçeği                                                                                                                                  | 47 |
| 3.3.4. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği                                                                                                                 | 48 |
| 3.4. Verileri Toplama Süreci                                                                                                                                      | 49 |
| 3.5. Verilerin Analizi                                                                                                                                            | 49 |
| <b>BÖLÜM IV</b>                                                                                                                                                   | 50 |
| <b>4. BULGULAR VE YORUMLAR</b>                                                                                                                                    | 50 |
| 4.1. Otizmlili Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular                                    | 52 |
| 4.2. Otizmlili Çocukların Ebeveynlerinin Cinsiyetine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular                   | 54 |
| 4.3. Otizmlili Çocukların Ebeveynlerinin Yaşlarına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular                     | 56 |
| 4.4. Otizmlili Çocukların Ebeveynlerinin Çalışıp Çalışmama Durumlarına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular | 60 |
| 4.5. Otizmlili Çocukların Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular          | 62 |
| 4.6. Otizmlili Çocukların Ebeveynlerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular           | 65 |

|                                                                                                                                                                                           |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.7. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Sürelerine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular                                      | 69  |
| 4.8. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğun Yaşına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular                                          | 71  |
| 4.9. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğun Cinsiyetine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular                                     | 74  |
| 4.10. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Ailede Başka Bir Engelli Bireyin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular       | 77  |
| 4.11. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Otizmli Çocuğunun Kardeşlerinin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular        | 79  |
| 4.12. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğun Özel Eğitim Alma Süresine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular                      | 82  |
| 4.13. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğa Bakmakta Yardım Eden Bireylerin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Yolları ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular | 85  |
| 4.14. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları ile Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular                                                                                | 88  |
| 4.15. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları ile Başa Çıkma Yollarına İlişkin Bulgular                                                                                        | 89  |
| 4.16. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Algıladıkları Sosyal Destek ile Başa Çıkma Yollarına İlişkin Bulgular                                                                             | 91  |
| <b>BÖLÜM V</b>                                                                                                                                                                            | 94  |
| <b>5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER</b>                                                                                                                                                     | 94  |
| 5.1 Sonuç                                                                                                                                                                                 | 94  |
| 5.2 Tartışma                                                                                                                                                                              |     |
| 5.3 Öneriler                                                                                                                                                                              | 105 |
| <b>KAYNAKÇA</b>                                                                                                                                                                           | 107 |
| <b>EKLER</b>                                                                                                                                                                              | 120 |
| EK 1: Aile Onay Formu                                                                                                                                                                     | 120 |
| EK 2: Kişisel Bilgi Formu                                                                                                                                                                 | 121 |
| EK 3: Çift Uyum Ölçeği                                                                                                                                                                    | 122 |



|                                                  |     |
|--------------------------------------------------|-----|
| EK 4: Başa Çıkma Yolları Ölçeği                  | 123 |
| EK 5: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği | 128 |

## TABLO LİSTESİ

|          |                                                                                                                                       |    |
|----------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Tablo 1  | Örneklemin Değişkenlere Göre Dağılımı                                                                                                 | 50 |
| Tablo 2  | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çift Uyum Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puan Ortalamalarına Göre Dağılımı                   | 52 |
| Tablo 3  | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Başa Çıkma Yolları Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puan Ortalamalarına Göre Dağılımı          | 53 |
| Tablo 4  | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Algıladıkları Sosyal Destek Ölçeğinin Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puan Ortalamalarına Göre Dağılımı | 53 |
| Tablo 5  | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Cinsiyetine Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları                           | 54 |
| Tablo 6  | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Cinsiyetine Göre Başa Çıkma Stratejileri Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları                 | 55 |
| Tablo 7  | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Cinsiyetine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları           | 56 |
| Tablo 8  | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Yaşlarına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları                           | 57 |
| Tablo 9  | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Yaşlarına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları                     | 58 |
| Tablo 10 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Yaşlarına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları             | 59 |
| Tablo 11 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çalışıp Çalışmamalarına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları               | 60 |
| Tablo 12 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çalışıp Çalışmamalarına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları         | 61 |
| Tablo 13 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çalışıp Çalışmamalarına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları | 62 |
| Tablo 14 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları                | 63 |
| Tablo 15 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları          | 64 |

|          |                                                                                                                                             |    |
|----------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Tablo 16 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları        | 65 |
| Tablo 17 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları                       | 66 |
| Tablo 18 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları                 | 67 |
| Tablo 19 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları         | 68 |
| Tablo 20 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Süresine Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları                          | 69 |
| Tablo 21 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Süresine Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları                    | 70 |
| Tablo 22 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Süresine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları            | 71 |
| Tablo 23 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Otizmli Olan Çocuğun Yaşına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları               | 72 |
| Tablo 24 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Otizmli Olan Çocuğun Yaşına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları         | 73 |
| Tablo 25 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Otizmli Olan Çocuğun Yaşına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları | 74 |
| Tablo 26 | Otizmli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Evlilik Uyum Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları                                       | 75 |
| Tablo 27 | Otizmli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları                                | 76 |
| Tablo 28 | Otizmli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları                        | 76 |

|          |                                                                                                                                                               |    |
|----------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Tablo 29 | Ailede Başka Bir Engelli Bireyin Olup Olmamasına Göre Ebeveynlerin Evlilik Uyumu Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları                                   | 78 |
| Tablo 30 | Ailede Başka Bir Engelli Bireyin Olup Olmamasına Göre Ebeveynlerin Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları                             | 78 |
| Tablo 31 | Ailede Başka Bir Engelli Bireyin Olup Olmamasına Göre Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları                     | 79 |
| Tablo 32 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Otizmli Çocuğunun Kardeşlerinin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları               | 80 |
| Tablo 33 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Otizmli Çocuğunun Kardeşlerinin Olup Olmamasına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları         | 81 |
| Tablo 34 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Otizmli Çocuğunun Kardeşlerinin Olup Olmamasına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları | 82 |
| Tablo 35 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğunun Özel Eğitim Alma Süresine Göre Evlilik Uyum Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları                          | 83 |
| Tablo 36 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğunun Özel Eğitim Alma Süresine Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları                   | 84 |
| Tablo 37 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğunun Özel Eğitim Alma Süresine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları           | 85 |
| Tablo 38 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğa Bakmakta Yardım Eden Bireylerin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyum Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları         | 86 |
| Tablo 39 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğa Bakmakta Yardım Eden Bireylerin Olup Olmamasına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları  | 87 |

|          |                                                                                                                                                                        |    |
|----------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Tablo 40 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğa Bakmakta Yardım Eden Bireylerin Olup Olmamasına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçlar    | 87 |
| Tablo 41 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Başa Çıkma Yolları Ölçeği Alt Ölçekleri Puanları İle Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçek Puanları Arasındaki İlişki | 88 |
| Tablo 42 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Başa Çıkma Yolları Ölçeği Alt Ölçekleri Puanları İle Çift Uyum Ölçeği Alt Ölçekleri Puanları Arasındaki İlişki                       | 90 |
| Tablo 43 | Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çift Uyum Ölçeği Alt Ölçek Puanları İle Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçek Puanları Arasındaki İlişki              | 91 |

## ÖZET

Bu araştırmanın amacı, otizmlı çocukların ebeveynlerinin, evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve sosyal destek algılarının incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini İstanbul ilindeki Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı'nda devam eden, çeşitli şehirlerdeki üniversite ve devlet hastaneleri çocuk psikiyatrisi kliniklerinden DSM-IV-TR tanı ölçütlerine göre yaygın gelişimsel bozukluk tanısını almış, 2-19 yaş aralığında çocuğu olan 56 anne ve 54 baba olmak üzere toplam 110 ebeveynden oluşturulmuştur. Veri toplama araçları olarak otizmlı çocukların ebeveynlerine Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Çift Uyum Ölçeği, Başa Çıkma Yolları Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır.

Verilerin analizi sonucunda, otizmlı çocukların ebeveynlerinin, evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve sosyal destek algılarının çeşitli demografik değişkenler açısından farklılaştığı bulunmuştur. Otizmlı çocukların ebeveynlerinin cinsiyetleri ile evlilik uyumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak, annelerin babalara oranla problem çözme odaklı başa çıkma ve aileden algıladıkları sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yaşlarına ve gelir düzeylerine göre evlilik uyumları ve algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yaş ile başa çıkma stratejileri arasındaki ilişki incelendiğinde, 20 ile 30 yaş arasında olan ebeveynlerin diğerlerine oranla duygusal odaklı başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Gelir düzeyi ile başa çıkma stratejileri arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. 1000-3000 TL arası geliri olan ebeveynlerin diğerlerine oranla problem çözme odaklı başa çıkma düzeyleri daha yüksektir. Otizmlı olan çocuklarının yaşlarına göre ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve başa çıkma stratejileri arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmamıştır. Otizmlı çocuğunu 12 yaş ve üzerinde olan ebeveynlerin diğer bireylere oranla çift fikir birliği düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Otizmlı olan çocuklarının cinsiyetlerine göre evlilik uyumları ve başa çıkma stratejileri anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Otizmlı çocuğun cinsiyeti ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Otizmlı çocuğu kız olan bireylerin diğer bireylere oranla özel insandan algılanan sosyal destek düzeylerinin

daha yüksek olduğu saptanmıştır. Otizmli çocukların ebeveynlerinin otizmli çocuğunun dışında ailede başka engelli bir bireyin olup olmaması ile evlilik uyumu ve başa çıkma stratejileri arasında ilişki bulunmamıştır. Ailesinde başka engelli yakını olan ebeveynlerin diğer bireylere oranla sosyal destek arayarak başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Otizmli çocukların ebeveynlerinin aileden algıladıkları sosyal destek ile evlilik uyumu arasında anlamlı ilişki olduğu ve evlilik uyumun arttığı gözlenmiştir. Problem çözme odaklı başa çıkma stratejileri kullanan ebeveynlerin evlilik uyumları ve algıladıkları sosyal destek puanlarının arttığı saptanmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Otizm, Evlilik Uyumu, Sosyal Destek, Başa Çıkma.

## **ABSTRACT**

The aim of this study is to investigate the relation between marital adjustment, social support and ways of coping of the parents of children with autism. The sample of the study consists of 110 parents (56 mothers, 54 fathers) of the children between 2 and 19 years old with autism whose education continue in Tohum Autism Foundation. These children were diagnosed at various University Hospitals of child psychiatry clinics, according to DSM-IV-TR diagnostic criterias. Dyadic Adjustment Scale, Ways of Coping Scale, Multidimensional Scale of Perceived Social Support and Personal Information Form were applied to parents of children with autism.

As a result of analysis of the data, marital adjustment, social support and ways of coping, differentiated among the demographic variables. There's no statistic significant difference between gender and marital adjustment of parents of children with autism. There is statistic significant difference between gender and coping strategies. Mothers use higher problem focused coping strategies than fathers. There is statistic significant difference between gender and perceived social support; mothers perceive higher level of social support from family than fathers. There's not a significant difference in marital adjustment and perceived social support of married people according to income level and age. When the relationship between age and coping strategies of parents are compared, parents between 20 and 30 years old are more likely to use emotion focused coping strategies. There is a significant difference between coping strategies and income level. Parents having income level between 1000-3000 TL use more problem focused strategies than other groups. There isn't a significant difference between perceived social support and coping strategies according to the age of the autistic child. When the relationship between age of parents and coping strategies are investigated, parents between the age of 20 and 30 use more emotion focused coping strategies. Parents whose children are 12 years old and over, have less dyadic consensus than other parents. There is no statistic significant difference between marital adjustment and coping strategies according to autistic child's gender. There is statistic significant difference between



child's gender and perceived social support. Parents who have autistic daughters perceive higher levels of social support from a special person. There no statistic significant difference between another disabled person in the family and marital adjustment or coping strategies. But there is a significant difference between another disabled person in the family and seeking social support.

In this study, relations between marital adjustment, coping strategies and perceived social support were investigated. Considering that there is a significant difference between perceived social support and marital adjustment of parents, perceived social support from families increases dyadic adjustment. There is statistic significant difference between problem focused coping and marital adjustment. In addition, parents who use problem focused coping strategies, perceive higher levels of social support. Results are generally coincides with the results in the literature.

**Keywords:** Autism, Marital Adjustment, Social Support, Coping.

## **BÖLÜM I**

### **GİRİŞ**

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu, amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlılar, sınırlılıklar, tanımlar, kısaltmalar yer almaktadır.

#### **1.1.Problem Durumu:**

Yeni doğacak bir bebeğin haberini alan ailenin hayatında bambaşka bir süreç başlar. Her aile çocukları olacağını öğrendiğinde, hatta bundan önceki süreçlerde de doğacak çocuklarının mükemmel olması temelinde hayaller kurar. Bu doğal süreç içerisinde problemlili bir çocuğun doğması fikri ailede kaygı yarattığından, beklentiler üst düzeyde olacak şekilde hazırlık yapılır. Yetersizliği olan bir bebeğin doğumıyla ya da daha sonraki yıllarda çocuğun yetersizlikten etkilenmesiyle, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili kurdukları hayaller yıkılır (Varol 2005).

Otizmlili çocuğu olan birçok aile çocuklarına karşı neler yapacaklarını ya da çocuğun kendi yaşantılarını ne yönde etkileyeceğini bilememenin endişesini taşımaktadır. Genellikle çok özel gereksinimleri olan bu çocuğun aile yaşantısına uyumunun sağlanabilmesinde bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. Bütün bu endişelerin temelinde ailelerin bilinmeyene karşı duydukları korku yatmaktadır (Top, 2009).

Otizm gibi gelişimsel bozukluğu olan çocuğu olan ailelerden bazıları zaman zaman kendilerine olan güvenlerini yitirdiklerini hisseder. Bir çocuktaki otistik bozukluklar, anne babada özel duygusal sorunlar doğurur. Otizm doğumda tespit edilemez ve 18 aydan önce tanı alabilmeleri oldukça güçtür. Anne babalar duygusal

dalgalanmalar yaşarlar; bazen bir çocuklarında bir sorun olduğunu bilir, bazen de her şeyin yolunda olduğuna kendilerini ikna ederler. Çocuğun fiziksel gelişiminde telaşlanmayı gerektirecek bir şey olmadığından anne babalar kendilerini rahatlatırlar. Sosyal çevre kendi çocuklarından örnekler vererek çocukta görülen farklılıkları normalize etme eğilimindedirler. Öte yandan, toplumsal uzaklık onların canını acıtır ve aklını karıştırır. Bulunabilirse bütün sorunları çözecek tek bir basit anahtar olduğunu hissetmek, ebeveynlerin ortak yaşantısıdır (Wing, 2010).

Hiçbir otizmli çocuk, otistik özellikleri yönünden birbirinin aynısı değildir. Ebeveynler tanımlanması oldukça güç olan bir seri davranış ile karşı karşıya kalmaktadırlar. İletişim kuramayan bir çocuğun gereksinimleri ve istekleri ile ilgilenme, aile ortamında düzeni devam ettirmeye çalışma, tuhaf ve alışılmamış davranışlarla baş etme, tehlikeleri tanımayan çocuğu sürekli olarak denetleme ve bu arada kişisel gereksinimleri ve ailenin diğer fertlerinin gereksinimlerini gidermeye çalışma, yeterince yorucu ve stres vericidir. İletişim kurma ve anlamadaki güçlük onlara sevgiyle yaklaşan aile bireylerinde duygusal sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Aile panik yaşamakta, suçluluk duymakta, acı çekmekte ve bunlara bağlı olarak, rollerini yerine getirmekte zorlanmaktadır. Bu bağlamda otizmli çocuğun ebeveyne, kardeşlere, geniş aileye etkisini ve bu kişilerin otizmli çocuğa nasıl uyum sağladıklarını anlamak için, ailelerin başa çıkma sistemlerini incelemek gerekir (Kavak, 2007).

Otizmli çocuğa sahip anne-babaların zorluklarla nasıl ve ne ölçüde başa çıktıkları sosyal destek mekanizmalarıyla yakından ilgilidir. Ebeveynlerin yeterli sosyal destek sistemlerine sahip olmaları onları stresin olumsuz etkilerine karşı daha güçlü hale getirecektir. Otizmli çocuklar dış görünüşlerinden anlaşılmadığından, tuhaf davranışları toplum tarafından yadırganabilir. Bu durum da, hassas ebeveynlerin çocuklarıyla sosyal çevrelerini kısıtlı tutmalarına sebep olabilmektedir. Bu ve benzer sorunlar yaşayan ebeveynlerin ruhsal yönden iyi durumda olmaları, evlilik uyumları ve sahip oldukları başa çıkma stratejileri pek çok güçlüğe sahip olan çocuklarına daha rahat yardım etmelerini sağlayacaktır.

Otizimli bir çocuk ailenin toplumsal yaşamını kısıtlar. Çocukların davranış problemleri varsa bakıcı bulmak bile zor olabilir ve eşler yalnız vakit geçirmekte zorluklar yaşayabilmektedir. Bu da, evliliklerinde sorunlara sebep olabilmektedir. Bunlara paralel olarak otizimli çocuğa sahip ailelerin evlilik uyumu ile ilgili yapılan birkaç araştırma, bu ailelerde evlilik uyumunun düşük, boşanma oranının yüksek olduğunu göstermektedir (Breslau & Davis, 1986; Bristol et al., 1988; Floyd & Zmich, 1991; Friedrich & Friedrich, 1981; Kazak, 1987). Bu çalışmalar otizimli bir çocuğun olmasının, evlilik üzerine olumsuz etkileri olduğunu vurgulamaktadır.

Evlilik uyumunda probleme neden olan durumlardan biri, otizimli olarak dünyaya gelen çocuğun aile içerisindeki rolünü tam olarak oynayamamasıdır. Engel, bireyin yetersizliği nedeniyle, yaş, cins, sosyal ve kültürel farklılıklara bağlı olarak oynaması gereken rolleri, gereği gibi oynayamama durumu olarak tanımlanmakta ve aile içerisinde uyum sorunlarına neden olabilmektedir (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998; Özgüven, 2000).

Ailelerin çocuklarının otizimli olması nedeniyle yaşadıkları gerginlik; onlarla etkili bir iletişim kuramama, otizimli çocuğa ilişkin gerçekçi olmayan beklentiler içine girme, çocuğun duygusal ihtiyaçlarını göz ardı ederek sadece fiziksel gereksinimlerini karşılama vb. negatif tutumlar geliştirmelerine neden olabilmektedir.

Bu çalışma otizimli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları sorunlar ile nasıl başa çıktıklarını belirlemek amacıyla planlanmıştır. Yetersizliği olan bir çocuğun varlığına başarılı bir şekilde uyum sağlamayı kolaylaştıran etmenlerden biri, hem çocuğun hem ailenin gereksinimlerini karşılamaya yardım edecek, hem de yetersizlikle ilgili sorunların azaltılmasını ve ailenin bu sorunlarla başa çıkmasını kolaylaştıracak destek hizmetlerini sağlamaktır. Çünkü otizimli bir çocuk yetiştirmenin baskılarıyla başarılı bir şekilde başa çıkmakta en önemli etkenlerden biri, aile içindeki birliktir. Başa çıkma kaynakları özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin uyum çabalarında çok önemlidir. Ailelerin strese tepkilerinin farklı olması sadece çocuğun yaşına, yetersizliğinin türüne, şiddetine, görülebilirliğine bağlı değildir. Araştırmaların başa çıkma kaynaklarını dikkate alacak bir perspektif ile konuya yaklaşımları gerekmektedir

(Frey, Greenberg ve Fevell, 1989). Bu bağlamda otizmlı çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek sistemini, evlilik uyumlarını ve başa çıkma stratejilerini demografik özelliklerine göre inceleyerek, bu kişilerin otizmlı çocuğa nasıl uyum sağladıklarını anlama imkanımız olacaktır.

## **1.2.Problem Cümlesi**

Otizmlı çocukların ebeveynlerinin, evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve sosyal destek algıları arasındaki ilişki nasıldır; bazı değişkenlere göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir?

## **1.3.Alt Problemler:**

1.3.1 Otizmlı çocukların ebeveynlerinin cinsiyetine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.2 Otizmlı çocukların ebeveynlerinin yaşlarına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.3 Otizmlı çocukların ebeveynlerinin çalışıp çalışmamasına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.4 Otizmlı çocukların ebeveynlerinin ekonomik durumlarına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.5 Otizmlı çocukların ebeveynlerinin öğrenim düzeylerine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.6 Otizmli çocukların ebeveynlerinin evlilik sürelerine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.7 Otizmli çocukların ebeveynlerinin çocuğun yaşına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.8 Otizmli çocukların ebeveynlerinin çocuğun cinsiyetine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.9 Otizmli çocukların ailede başka engelli bireyin olup olmamasına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.10 Otizmli çocukların ebeveynlerinin sahip oldukları çocuk sayılarına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.11 Otizmli çocukların ebeveynlerinin çocuğun özel eğitim alma süresine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.12 Otizmli çocukların ebeveynlerinin çocuğa bakmakta yardım eden bireylerin olup olmamasına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3.13 Otizmli çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları ile algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3.14 Otizmli çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları ile başa çıkma stratejileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3.15 Otizmli çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek ile başa çıkma stratejileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

#### **1.4.Araştırmanın Amacı ve Önemi:**

Bu araştırmanın amacı, otizmli çocukların ebeveynlerinin, evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve sosyal destek algılarını, demografik değişkenlere göre incelemektir. Bir diğer amacı ise, stresle başa çıkma stratejileri ile evlilik uyumu ve sosyal destek ilişkisini belirlemektir.

Türkiye Özürlüler Araştırması (2002) verilerine göre; bugün ülkemizde engelli nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12.29'dur. 8,5 milyon engelli birey aileleriyle birlikte düşünüldüğünde, bu sorun yaklaşık 20 milyon kişiyi ilgilendirmektedir. Çocuklarına süregelen hastalık, zihinsel engel veya bedensel engel tanısı konulması, aileler için zor bir durumdur. Tanı konulma sürecinden sonra ebeveynlerin otizmle başa çıkarken hangi kaynaklardan yararlandıkları özellikle Türkçe literatür incelendiğinde, özellikle otizm tanısı alan çocukların ebeveynlerinin yaşadığı süreçler ile ilgili araştırmaların kısıtlı olduğu görülmüştür. Özellikle evlilik ilişkisini ve algılanan sosyal desteği inceleyen çalışmalar ise, oldukça azdır.

Otizmli çocukların ebeveynlerinin, evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve sosyal destek algılarını incelemek üzere yapılan bu çalışmanın, aileleri anlama ve süreci betimlemeye, tanı süreci ve sonrasında verilen hizmetlerin planlanmasına, profesyonellerin ailelere yaklaşımına önemli ölçüde katkı sağlaması beklenmektedir. Bunun yanı sıra, diğer ailelerin ve alanda çalışan meslek elemanlarının ebeveynlerin kabullenme sürecine dair farkındalıklarının artmasına katkıda bulunacağı; aynı zamanda bu alanda yeni çalışmalar yapılmasında yol gösterici veriler sağlayacağı düşünülmektedir.

## 1.5. Sayıtlılar

Bu araştırmada çocukları yaygın gelişimsel bozukluk tanısı alan ebeveynlerin ölçek maddelerini yanıtlarken samimi oldukları, gerçek duygu ve düşüncelerini yansıttıkları varsayılmıştır.

## 1.6.Sınırlılıklar

1. Araştırma örneklemini İstanbul ilindeki Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı'nda eğitimine devam eden otizm tanısı almış 2-19 yaş aralığındaki çocukların ebeveynleriyle sınırlıdır.
2. Araştırma verileri, Çift Uyum Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Başa Çıkma Yolları Ölçeği'ne verilen cevaplarla sınırlıdır.

## 1.7.Tanımlar

**Otizm:** Otizm spektrum bozukluğu, doğuştan gelen ya da yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkan karmaşık bir nörogelişimsel bozukluktur. Otizmin, beynin yapısını ya da işleyişini etkileyen bazı sinir sistemi sorunlarından kaynaklandığı sanılmaktadır (Tohum Otizm Vakfı, 2014).

**Evlilik Uyumu:** Evlilik uyumu; eşler arasında sorun yaratan farklılıklar, kişiler arası gerginlik ve kişisel anksiyete, eşler arası tatmin doyum, eşler arası bağlılık, yapılmakta olan işlerin önemi konusunda eşler arasındaki fikir birliğinin dereceleriyle karar verilecek bir süreçtir (Spanier, 1976).

**Baş Çıkma Stratejileri:** “Baş çıkma” bireyin kendisi için stres oluşturan olay ya da etkenlere karşı direnmesi ve bu durumlara karşı dayanma amacıyla gösterdiği bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkilerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Folkman ve Lazarus, 1988).



**Sosyal Destek:** Sosyal destek; bireyde stres meydana getiren durumların olumsuz sonuçlarını azaltan değerlerin ve duyguların paylaşılmasına yardımcı olan, sosyal rollerin ve yaşamın getirdiği yeniliklere ve rollere uyum becerisini destekleyen bir sistemdir (Kaner, 2010).

## **1.8. Kısaltmalar**

**YGB:** Yaygın Gelişimsel Bozukluk

**ÇUÖ:** Çift Uyum Ölçeği

**ÇASDÖ:** Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

**DSM-V:** Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı)

**BTA:** Başka Türlü Adlandırılmayan

**WHO:** World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

**ICD:** International Classification of Diseases (Uluslararası Hastalık Sınıflaması)

## **BÖLÜM II**

### **İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR**

Bu bölümde, otizm, evlilik uyumu, stresle başa çıkma yolları, algılanan sosyal destek ve ailede engelli çocuk olmak ve yurtiçi ve yurtdışında yapılan araştırmalar verilmiştir.

#### **2.1 OTİZM**

##### **2.1.1. Otizm Tanımı**

Otizm çeşitli alanlarda zorluklar ve anormallikler ile karakterize olan nörogelişimsel bir bozukluktur. Otizm tanısı ilk kez Leo Kanner tarafından 1943 yılında “Erken Bebeklik Otizmi” olarak tanımlanmıştır. Son 60 yıl içinde ise gerek adı gerekse tanısal ölçütleri birçok açıdan değişikliğe uğrayan bu bozukluk, kısaca kendi iç dünyasına kapanarak sosyal izolasyon gösteren bireyleri tanımlamaktadır (Schopler & Mesibov, 1989).

Kanner, kendi dünyasında yaşayan çocuklar için “otizm” kelimesini kullanınca, bu belirtiler psikiyatrinin şizofreni kavramına bağlandığından, otizm “çocukluk şizofrenisi” olarak anlaşılmıştır. Otizm yetişkin şizofrenlerin çocuklukta hali olarak yorumlandığından, nedenleri ve tedavisine de yıllarca bu gözle bakılmıştır (Borazancı-Persson, 2000:19). Kanner’e göre otizmin nedeni “buzdolabı anne babaların” çocuğa mutlu ve güvenli bir yaşam vermemesiydi. Kanner, otizmin nedeninin biyolojik mi, psikolojik mi olduğuna karar verememiş, ikisinin arasında gidip gelmiştir. 1970’lerde ise

ailenin soğuk ve disiplinli olması görüşüne, çocuğun ilişki kurmasındaki eksiklik eklenmiştir (Sencar, 2007).

Otizm Kanner'den bağımsız olarak, 1944'de Viyanalı çocuk hekimi Hans Asperger tarafından tanımlanmıştır (Korkmaz, 2005; Özusta, 1999). Asperger otizmin nedenlerinin organik olabileceğini düşünmüş, otistik bozukluk için de normallığe yakın olan durumları incelemiştir. 1970'lerin sonunda Eric Schopler ve Kanner'in görüşlerinin tersine otizmi duygusal bir bozukluk olarak değil "nörogelişimsel bir bozukluk" olarak yeniden değerlendirmiştir. Eric Schopler (1971) otizmi nörogelişimsel bir bozukluk olarak tanımlamasının yanında, otizmin aynı zamanda bir kültür gibi işlev gördüğünü de belirtmiştir. Kültür insanların düşünme, yeme, giyinme, çalışma hava durumu ya da doğa olaylarını anlama, boş vakit değerlendirme, iletişim kurma ve sosyal etkileşimini etkilemektedir. Kültürler bu açılarından farklılıklar gösterir. Bu yüzden, bir kültüre ait kişiler diğer kültürü anlamakta zorluk yaşayabilir. Otizm tabii ki tam olarak bir kültür değildir ama her nasılsa bireylerin yeme, giyinme, boş vaktini değerlendirme, iletişim kurma biçimlerini etkilemektedir. Böylece sanki bir kültürmüş gibi görünmektedir. Schopler (1995)'in otizmi bu son tanımlamasıyla birlikte, konu hakkında biyolojik ve psikolojik araştırmaların sayısı artmıştır. Biyolojik araştırmalar; otizmin genetik olup olmadığı, otizmlilerin anormal bir beyin yapısına ya da fizyolojiye sahip olup olmadıklarını araştırırken, psikolojik araştırmalar otizmde hangi bilişsel süreçlerde sapma görüldüğü ya da bu süreçlerin hangisinin otizme özgü olduğu ve bozukluğun sosyal beceri yetersizliğine neden olup olmadığını incelemeyi amaçlamışlardır (Atasoy, 2008).

### **2.1.2. Otizmin Belirtileri**

YGB terimi altında toplanan otistik bozukluk, Asperger sendromu, ÇDB ve YGB-BTA tanı kategorileri; "Otizm Spektrum Bozukluğu" tanısı altında birleştirilmiştir. Rett Sendromu, genetik altyapısı nedeniyle bu tanıya dahil edilmemiştir.

Otizmde en yaygın kullanılan tanısal ölçütler, DSM V (Amerikan Psikiyatri Birliği), ICD (Uluslararası Hastalık Sınıflandırılması) ve WHO (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından kabul edilmiş ölçütler olup uzmanlar tarafından otizmle ilgili

yapılan araştırmalarda bu ölçütler kabul görmektedirler. Aşağıdaki tabloda bu ölçütler DSM V'e göre detaylı olarak verilmiştir;

A. Aşağıda belirtildiği gibi, şimdi veya geçmişte farklı şekillerde görülen toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimde sürekli yetersizliğin olması.

1) Toplumsal-duygusal karşılık vermedeki yetersizlik (örn. olağandışı toplumsal yaklaşımda karşılıklı diyalog yürütmekte çekilen güçlüğü; ilgilerini, duygularını veya duygulanımını paylaşmadaki yetersizlikten, sosyal etkileşime cevap vermemeye kadar olan yetersizlikler.)

2) Toplumsal etkileşim için kullanılan sözel olmayan iletişimsel davranışlarda yetersizlik (örn. zayıf entegre olmuş sözel ve sözel olmayan iletişim, anormal göz kontaktı ve beden dili veya jestleri anlamakta ve kullanmakta yetersizlik ve yüz ifadesi ve beden diline kadar bariz eksiklerin varlığı.)

3) İlişkileri, geliştirmekte, devam ettirmekte ve anlamakta güçlük, örneğin farklı toplumsal ortamlara uygun davranamamaktan, hayali oyun paylaşamamaya ve arkadaş edinememeye, arkadaşla ilgi duymamaya kadar görülen davranışlar. Şu anki şiddeti: Şiddet sosyal iletişimsel alanda yetersizlikler ve kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlara göre belirlenir.

B. Aşağıdakilerden en az ikisinin varlığı ile kendini gösteren, şu an veya geçmişte sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar, ilgiler ya da etkinlikler.

1) Basmakalıp veya tekrarlayıcı motor hareketler, obje kullanımı veya konuşma (Basit motor stereotipiler, oyuncakları dizme veya çevirme, ekolali, idiyosentrik cümleler)

2) Aynı olmakta ısrar, rutine sıkı sıkıya bağlı olma veya ritüelleşmiş sözel ve sözel olmayan davranışlar, (ufak değişimlerde aşırı stres, geçişlerde zorluk, sert düşünce tarzı, selamlaşma ritüelleri, her gün aynı yolu veya aynı yemeği tercih etme.)

3) Konu veya yoğunluk açısından anormal olan sınırlı, sabitlenmiş ilgiler (yaygın olmayan nesnelere anormal aşırı bağlılık, aşırı tekrarlayıcı veya sınırlı ilgiler.)

4) Duyusal olarak aşırı ya da az duyarlılık veya çevrenin duyusal boyutuna aşırı ilgi (acıya/sıcağa aşırı duyarsızlık, belirli ses veya dokunuşlara karşı beklenmeyen tepki, nesneleri aşırı koklama veya onlara aşırı dokunma, ışık veya hareketle görsel olarak çok meşgul olma.) Şu anki şiddeti: Şiddet sosyal iletişimsel alandaki yetersizlikler ve kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlara göre belirlenir.

C. Belirtiler gelişimin erken evrelerinde mevcut olmalı (toplumsal beklentiler sınırları aşınca dek fark edilmemiş veya daha sonra hayatta öğrendiği stratejilerle maskelenmiş olabilir.)

D. Belirtiler sosyal, mesleki ve başka önemli alanlarda klinik olarak anlamlı düzeyde bozukluğa yol açmalıdır.

E. Bu bozukluk zihinsel yetersizlik veya genel gelişimsel gerilik sebebi ile olmamalıdır. Gerçi zihinsel yetersizlik ve OSM sıklıkla bir arada görülür, ancak OSB ve zihinsel engellilik tanısı konması için sosyal iletişimsel düzeyin genel gelişimin altında olması gerekir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün ICD-10 Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırması Klinik Tanımlamalar ve Tanı Kılavuzları (1992)'na göre; "otistik bozukluk" veya "iletişim bozukluğunun" belirtilerinden bazıları şunlardır:

- 3 yaşından önce ortaya çıkar,
- Yaygın bir gelişimsel bozukluktur,
- Sosyal ilişkilerde, iletişimde ve yineleyen kısıtlı hareketlerde işlev bozuklukları tipiktir,
- Sosyal ortama göre davranışlarını ayarlayamama,
- Var olan dil becerilerinin işlevsel kullanılamaması,
- Ses tonu ve vurgulamaların uygunsuzluğu,
- Jest ve mimiklerin uygunsuzluğu,
- Bazı davranış ve alışkanlıklar katı tutum halini alması,
- Çevrenin değişmesine direnç, tipik özellikler olarak görülür.

### 2.1.3. Otizmin Nedenleri

#### Psikojenik Kuram

Otizmin nedenleriyle ilgili ilk teoriler, otizm tanısı alan çocukların normal olarak doğdukları ama içinde bulundukları çevre dolayısıyla otistik anomaliler gösterdikleri yönündedir. Bu teorilerin oluşum süreçlerine ve içeriklerine yakından bakıldığında; tanımlandıktan sonraki ilk 20 yıl boyunca otizmi bilişsel psikoloji açısından araştıran hiçbir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bunun nedeni

Kanner'in otizmi duygusal bir bozukluk olarak tanımlaması dolayısıyla psikanalistlerin otizmde anne-çocuk ilişkisini inceleyip, bunun otizme neden olabilecek dinamiklerine yoğunlaşmalarıdır.

1950'li ve 1960'lı yıllarda geçerliliğini koruyan psikojenik teoriye göre otizm anne-çocuk ilişkisinde, çocuğun soğuk reddedici olarak algılanan davranışlara maruz kalmasıyla ortaya çıkan, psikolojik bir geri çekilme davranışdır. Bu görüş, Bruno Bettelheim'in (1967) teorisi olarak anılmaktadır (akt. Darıca ve Ark., 1992) Ancak konuyla ilgili bu gözlemlerin çoğu derinlemesine yapılan çalışma ve araştırmalara dayandırılmamıştır. Otizmlı çocukların ebeveynleri ile normal çocukların ebeveynleri arasında, ailelerden kaynaklanan ilgisiz, soğuk tavır ve yetiştirilme biçimi gibi nedenlerden dolayı zarar görmüş olmaları konusunda yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda, normal çocuklardan belirgin bir farklarının olmadığı görüşü ileri sürülmüştür (Darıca ve ark. 1992).

Sonuç olarak otizmin nedenini sadece duygusal ve sosyo-çevresel açıdan açıklamak yetersiz kalmış ve 1960 yılından itibaren psikologlar otizmi değişik açılardan gelişimsel bir bozukluk olarak ele almışlardır.

### **Genetik Bulgular**

Son yıllarda yapılan çalışmalar otizmde genetik faktörlerin etkili olduğu yönündedir. Genetik çalışmaların en büyük sınırlılığı otizmlı bireylerin çocuk sahibi olamamalarıdır. Bu nedenle bu çalışmalar otizmlı bireylerin kardeşleri ve ebeveynleri üzerinde yapılmaktadır. Yine de sonuçlar halihazırda karmaşık ve belirsizdir. Otizm %100 genetik bir bozukluk olsa özellikle aynı yumurta ikizlerinin birisinin otizmlı olma durumunda diğerinin de otizmlı olması beklenmektedir. Ancak pratikte böyle bir durumla karşılaşılmaşı olması düşündürücü olmaktadır. Görüldüğü üzere otizme neyin yol açtığı biyolojik açıdan da hala yanıtı bilinmeyen bir sorudur. Çünkü otistik karakteristiklerin tek bir nedeni yoktur. Otizmin pek çok nedeni olduğu sanılmaktadır. Otizm tanımlı bireylerin ancak yüzde %5-10"unda tıbbi bir neden saptanabilmektedir. Bilinen tüm yöntemlerle yapılan araştırmalara rağmen bugüne kadar geçerli bir neden saptanamamıştır. Araştırmalar bu bireylerde beyin

hücrelerinin farklı bir şekilde çalıştığını göstermektedir. Beyin hücreleri arasındaki mesajları taşıyan kimyasal ileticilerde aşırılık veya eksiklik olduğu düşünülmektedir. Ancak yine genetik açıdan incelemek üzere yapılmış ikiz çalışmalarında; birbirine tıpatıp benzeyen tek yumurta ikizlerinden biri otistik olurken diğerinin normal sınırlar içerisinde olabildiği bulunmuştur (Korkmaz, 2005)

2000’li yıllara bakıldığında gelişen teknolojiyle birlikte biyolojik kuramları savunan araştırmaların arttığı görülmektedir. Bu yaklaşımlara en yakın örnek olarak Huebner ve Lane’in (2001) otizmin nedenine dair; nörolojik olgunlaşmama (Neurological immaturity), heterojen etioloji ve diğer etioloji (the other etiology) olmak üzere ortaya koymuş oldukları üç ayrı görüş geçerliliğini korumaktadır. Birinci görüş, otizmin beyin gelişimindeki bir yetersizlik olarak ortaya çıktığını savunmaktadır. Bu görüş, beyindeki birçok yapının (serebellum, amigdala, limbik sistem ve hipokampus) daha az nörona sahip olması, hücre yoğunluğunun fazla olması, dendritlerin büyümesinde azalma ve beynin genişlemesi gibi farklılara sahip olduğuna dair bulgular ortaya koymaktadır. Yine Huebner ve Lane (2001)’in heterojen etioloji görüşlerine göre otizm spektrum olarak farklı etiolojilerden kaynaklanan farklı semptom örüntülerinden oluşmaktadır. Bu otizmin farklı alt kategori ya da tiplerinin farklı biyolojik nedenlere dayanması anlamına gelmektedir. Üçüncü ve son görüşe göre otizm çeşitli genetik ve çevresel faktörlerden ileri gelmektedir. Örneğin; Fragile X sendromu ya da Tuber-sükleroz gibi genetik bozukluklara sahip bireylerin %10 - 30’unun otizme sahip olmaları ve bu bozukluklara neden olan genlerin bazı otistik belirtilere de yol açtığına dair bulguların olması bu görüşü desteklemektedir (Whitman, 2004).

1998 yılında 7. kromozom üzerinde konuşma yeteneğiyle ilgili bir gen bulunması sonucunda, konuşma bozukluklarının ve bu bozuklukların soy boyunca devam etmesi bu genlerin sorumlu olabileceğini düşündürmektedir, fakat hangi genlerin çok önemli olduğu ve gelişimi nasıl etkilediği bilinmemektedir (Korkmaz, 2005).

### **Hamilelik ve Doğumda Çekilen Güçlüklere Bağlı Faktörler**

Yine yapılan araştırmalarda otizmlili çocuklarda kardeşlerine ya da kontrol gruplarına göre doğum öncesinde, doğumda ya da sonrasındaki komplikasyonların görülme sıklığı daha fazladır. Doğum öncesinde kanama olması, doğumun ilk, dördüncü

ya da en son doğum olması; anne yaşının büyük olması ya da ilaç kullanımı gibi faktörlerin otizm riskini arttırdığı düşünülmektedir. Buna ek olarak solunum yetmezliği, septisemi ya da menenjit hastalığının (ki bunlar beyinde enfeksiyona yol açmaktadır) normal bir gelişimsel süreçten sonra otizm riskini arttırdığını düşünen araştırmacılar vardır (Tsai, 1989). Bu faktörler otizmle ilişkili görünseler de otizmle aralarında nedensel bir ilişki kurmak zor görünmektedir (Baron-Cohen ve Ark., 2003).

### **Otizme Neden Olabilecek Enfeksiyonlara Bağlı Faktörler**

Genetik, hamilelik ya da doğumla ilgili faktörler kadar hamilelik ya da çocuklukta geçirilen ve beyne hasar veren enfeksiyonlar da otizmle ilişkili görünmektedir. Yine diğer faktörlerde olduğu gibi bu da neden-sonuç ilişkisi açısından henüz netliğe kavuşmuş değildir. Otizmle ilişkili görülen bu enfeksiyonlar şunlardır;

#### ***Rubella***

Hamileliğin ilk 3 ayında kapılan Rubella ya da Alman kızamığı mikrobi, doğmamış bebeğin beynine zarar verebilmekte ve bu zarar zihinsel engel, işitme ya da görme engeli ya da otizmle sonuçlanabilmektedir. Günümüzde halihazırda uygulanan aşılama programlarıyla rubella bu derecede zarar veren bir enfeksiyon olmaktan çıkmıştır.

#### ***Cytomegalovirus (CMV)***

CMV mikrobi da nadiren zihinsel engel ya da otizmle sonuçlanacak enfeksiyona yol açmaktadır. Buna karşılık, CMV mikrobi kapmış bir çocuk da bu tarz problemlerle her zaman karşılaşılması da otistik vakalarda başka faktörlerin de etkili olabileceğine dair ipuçları vermiştir.

#### ***Herpes Encephalitis***

Herpes mikrobi zaman zaman bebeğin beynine zarar verebilmekte ve bu zarar ansefali olarak adlandırılan ve beyinde bir çeşit beyin iltihabına yol açan bir enfeksiyon nedeni olabilmektedir. Sıklıkla olmasa da bu çeşit enfeksiyona sahip bazı çocuklarda otistik belirtilere rastlanmıştır. Sonuç olarak; bu enfeksiyonların otizme



neden olabileceğinin ötesinde otizmle ilişkili faktörleri provoke eden nedenler olarak da görmek mümkündür. Çünkü yapılan araştırmalarda bu tarz enfeksiyon geçiren çocukların hemen hepsinde otizm ya da otistik belirtiler görülmemektedir (Akt. Atasoy, 2008).

### **Otizmin Nedenine Yönelik Bilişsel Yaklaşımlar**

1970’li yılların başından itibaren otizme yönelik bilişsel bir bakış açısı yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu süreçte ampirik araştırmaların artmasıyla beraber otizmin nedeninin daha çok bilişsel işlevlerdeki yetersizlik olduğuna dair görüşler gündeme gelmiştir. Bu bağlamda üzerinde durulan temel bilişsel sorunlar; dil, bilgi işleme becerileri, bellek ve sembolizasyondaki yetersizliklerdir (Hermelin & O’Connor, 1970: akt. Karpat, 2011).

Bu dönemde otizmlili çocuklarla yapılan çalışmalarda standardize edilmiş IQ testleri ve nöropsikolojik testler kullanılmıştır. Bu tarz bir ölçüm farklı açılardan yararlı ve önemli olmuştur. Testlerin sonuçları çocukların genel bilişsel düzeylerine ve bilgi dağarcıklarına ilişkin bir fikir vermiştir. Aynı zamanda testlerden elde edilen bu veriler bilişsel ve sosyal işlevlerin düzeyinin karşılaştırılmasına olanak sağlamış bilişsel işlevlerin otizmin birincil nedeni olup olmadığı hakkında yorum yapılmasına yol açmıştır. Çelişkili bulgular doğrultusunda akla gelen soru bilişsel işlevlerdeki eksikliğin sosyal beceri eksikliğine yol açıp açmadığıdır. Bu soruya yanıt olarak konuyla ilgili yapılan birçok çalışma, otizmin şiddetiyle genel bilişsel beceriler arasında bir ilişki olduğuna işaret ederken, kesin bir neden-sonuç ilişkisinden bahsetmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Başka bir deyişle, otizmin altında yatan faktörün sadece bilişsel yetersizlikler olduğunu iddia etmek halihazırdaki verilerle pek olası görünmemektedir (Akt. Karpat, 2011).

#### **2.1.4. Otizmin Tedavisi ve Eğitimi**

Otizmlili çocuklarda özel eğitimin yanı sıra bazı terapi ve psikiyatrik tedavi yöntemlerine de başvurulabilir. Ancak, farklı terapi ve tedavi yöntemlerine başvurulması, özel eğitime olan ihtiyacı azaltmaz. Bu nedenle, ne tür bir terapi ya da

tedavi alırsa alsın otizmlili her çocuğun mutlaka ve öncelikle özel eğitim alması gerekir. Diğer yöntemler, özel eğitime yardımcı olabilir ama hiç biri özel eğitimin yerini alamaz (Tohum Otizm Vakfı, 2014).

Bugün yaygın olarak benimsenen tedavi, özel eğitim ve çocuğun temel yapısal bozukluğunu gidermeyi amaçlayan bilişsel davranışsal tedavi yöntemleridir (Yavaş, 1998). Otizmlili çocuklara erken yaşta, tercihen üç yaştan önce tanı konması büyük önem taşır. Çünkü otizmlili bir çocuk özel eğitim almaya ne kadar erken başlarsa, o kadar hızlı ilerleyebilir. Otizmlili çocuklara haftada en az 20 saat, tercihen 35-40 saat süreyle ve otizmlili çocuklar için özel olarak hazırlanmış eğitim programlarıyla özel eğitim verilmesi gerekmektedir.

Özel eğitimin yanı sıra özel eğitime destek olarak verilen terapilerin en önemlileri dil-konuşma terapisi ve uğraşı terapisi dir. ABD ve Kanada gibi pek çok gelişmiş ülkede, otizm başta olmak üzere çeşitli özür grubundan çocuklara destek hizmet vermek üzere okullarda dil-konuşma terapistleri ve uğraşı terapistleri görevlendirilmektedir. Bu terapilerin finansmanı ise devlet ya da eyalet tarafından karşılanmaktadır. Dil - konuşma terapistleri ve uğraşı terapistleri, çocuklara terapi hizmeti sunmanın yanı sıra, öğretmenlere ve ailelere de danışmanlık hizmeti sunarlar.

Dil-konuşma terapistleri otizmlili çocuklarda dil ve iletişim becerilerini geliştirmek için çeşitli terapiler uygularlar. Bu terapilerin temel hedefi, otizmlili çocukların içinde bulundukları tüm ortamlarda iletişim kurmalarını sağlayacak iletişim becerilerini onlara kazandırmaktır. Bu amaçla, hem kendilerine yöneltilen konuşmaları daha iyi anlamaları, hem kendilerini daha anlaşılır şekilde ifade etmeleri, hem de karşılıklı konuşma başlatma ve sürdürme becerilerini kazanmaları sağlanmaya çalışılır. Dil - konuşma terapistlerinin otizmlili çocuklarla sıklıkla kullandıkları yöntemlerin bazıları (örneğin, fırsat öğretimi) ilerleyen bölümlerde tanıtılmaktadır.

Uğraşı terapistleri ise, otizmlili çocukların günlük yaşam becerilerini, toplumsal becerilerini ve uyumsal davranışlarını geliştirmek ve davranış sorunlarını azaltmak

amacıyla çeşitli terapiler yürütürler. Uğraşı terapistlerinin otizmlı çocuklarda en sık uyguladıkları yöntem ‘duyusal bütünleştirme terapisi’dir’.

## 2.2.EVLİLİK

### 2.2.1. Evliliğin Amacı ve Genel İşlevleri

Evlilik dünyanın her türlü organize kültüründe var olmuş bir kurumdur. Batı kültürlerinde toplumun %90’ı, 50 yaşından önce evlenmektedir (Lippitt, 2005). Bir yaşam biçimi olarak evlilik olgusuna birbirinden çok farklı kültürlerde evrensel düzeyde rastlanması, evliliğin toplumda çeşitli işlevleri yerine getirmesinden kaynaklanmaktadır. İki insanın bir araya gelmesiyle aynı zaman ve mekan paylaşılmaya başlanır. Diğer bir deyişle, iki kişiden oluşan bir psikolojik sistem kurulmuş olur. İki kişinin evlenerek bir araya gelmesindeki amaç, tarafların psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik açıdan birbirlerinin ihtiyaçlarını giderecek bir ortam yaratmalarıdır (Gülerce, 1996).

Evlilik oldukça karmaşık bir ilişki biçimidir. Hem bir beraberlik duygusu içinde birlikte, hem de kendi özerkliğini koruyarak bireyselce hareket etmeyi gerektirir. Çiftin güç ilişkilerini nasıl dengede tutacaklarını, beraberlik duygusu içerisinde nasıl hareket edeceklerini, hatta bir sonraki jenerasyonu oluşturacak çocuklarını nasıl büyütüp eğiteceklerini öğrenmelerini gerektirir. Evliliğin temel işlevleri arasında, cinsel yaşamın sağlıklı olarak düzenlenmesi, soy çizgisi, cinsiyet rolleri ve iş bölümünün belirlenmesi, ekonomik üretim ve tüketim etkinliklerinin düzenlenmesi gibi temel görevler sayılabilir.

Evliliğin gereği ve nedenleri düşünüldüğünde, evlilik yaşamının, iki kişinin biyolojik, sosyal ve psikolojik gereksinim ve güdülerini doyurmayı amaçladığı görülmektedir. Evliliğin temel işlevleri arasında biyolojik bir gereksinim olarak yer alan cinsel güdüyü doyurmak, evliliğin en önemli görevlerinden birisidir. Evlilikte eşler sosyal gereksinim olarak birlikte güven içinde olma, korunma, dayanışma içinde olduklarını hissetme, geleceğe güvenle bakabilme, toplumda bir yer edinebilme, birbirlerinden onur ve kıvanç duyabilme gibi, bireylerin destek, korunma ve yaşam gereksinimlerini de doyurma olanağı bulurlar. Evlilikte birçok psikolojik ihtiyaç da duyurulmaktadır (Özgüven, 2000). Kadın ve erkeğin her ikisi de sevmek, beğenilmek isterler. İnsan için en önemli gereksinimlerden biri olan sevgi, özellikle evlilik ilişkileri

içinde doyuma ulaşmakta, taraflar kendilerini eşlerine adamakta, acı ve tatlı yaşantılarını paylaşabilmekte ve birlikte olma hazzı duymaktadırlar.

### 2.2.2. Evlilik Uyumu

Sağlıklı evliliklerin hem bireyler hem de toplumlar açısından önemli olması nedeniyle eşler arasındaki uyum son yıllarda psikolojinin en çok üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur. Evlilik bireyin diğerine yüksek düzeyde bağlandığı, iki kişi arasındaki evrensel bir olaydır. Evlilik sosyal çoğalmayı düzenleyen işleviyle toplumun temelini oluşturan, oldukça önem verilen bir yapıdır. Bu yapının sürdürülmesi evlilik ilişkisi içerisinde bulunan kişilerin karşılıklı olarak psikolojik ve biyolojik ihtiyaçların karşılanmasına bağlıdır. İhtiyaçların karşılanması evlilik uyumunda önemli ölçüde etkilemektedir (Gökmen, 2001).

Evlilik uyumu evliliğin her yönüyle öznel olarak değerlendirilmesidir. Yani evlilikte isteklerin, beklentilerin, ihtiyaçların karşılanma derecesidir. Eşlerin evlilik değerlendirmelerine ilişkin olan evlilik uyumunun farklı kavramsallaştırılmaları bulunmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalarda, evlilik doyumu, evlilik uyumu, evlilik mutluluğu, evlilik kalitesi gibi kavramlar eş anlamlı olarak kullanılabilmektedir (Karney ve Bradbury, 1995; akt. Binici, 2000). Bu farklı kavramlar evlilik uyumunun tanımlanmasında da farklılıkları beraberinde getirmektedir.

Bazı çalışmalarda evlilik uyumu bireylerin ilişkilerini değerlendirmeleri olarak ele alınmakta ve içinde bulunulan evlilik ilişkisi hakkında eşlerin duygu, düşünce ve davranışlarına ait ölçümler alınarak incelenmektedir (Hendrick, 1998; akt. Binici 2000). Bazı çalışmalarda ise evlilik uyumu eşlerin evliliklerinin niteliğine ilişkin bireysel algıları olarak kabul edilmekte ve eşlerin ilişkilerinden mutlu ve hoşnut olmaları olarak tanımlanmaktadır (Gleen, 1990; akt. Binici 2000). Tezer (1986) evlilik uyumunu 'bireyin evlilik ilişkisindeki gereksinimlerini karşılama derecesine ilişkin algısı' olarak tanımlamaktadır. Russell (1983) doyumlu bir evliliği 'eşlerin eşitlik duygusuna sahip olması, düşünsel ve bedensel yakınlık geliştirmesi koşuluyla gerçekleşebilen bir ilişki' olarak tanımlar (akt; Gökmen, 2001).

Dyer (1983), evlilik uyumunu, evlilik yaşantısında iyi ilişki kötü ilişki boyutundaki hareketlilik süreci olarak tanımlar (akt; Fışıloğlu, 1992). Evlilik uyumunun bir tanımı evlilikteki mutluluk ve başarıyla bağlantılı olduğuna inanılan paylaşılan aktiviteler, çatışmalar gibi faktörlerin bir bileşkesi (Hoult, 1969), başka bir tanımıysa sorunları çözme becerisi ya da uyumluluk kapasitesi şeklindedir (Le Masters, 1957). Gurman'a göre (1975) evlilik uyumu, evli bir çifti geri veya ileri hareket ettiren evlilikle ilgili güçlükler, insan deneyiminin birbirini etkileyen elemanlarını yansıtıyormuş gibi görülmektedir. Evlilik uyumluluğu en çok aile disfonksiyonuyla ilgili faktörlere dikkat etmektedir (akt. Fışıloğlu ve Demir, 2000). Evlilik uyumu, devam eden ilişki sürecinin durumunu, yönünü kavramsallaştırır, hem bir sürekliliği hem de bu süreklilik içinde devam eden hareketi ifade eder. Süreç, bir çifti, süreklilik içerisinde, ileri ya da geri hareket ettiren olayları, koşulları ve etkileşimleri kapsar. Dolayısıyla, çiftler arası uyumu, iyi ya da kötü uyum şeklinde değerlendirilebilecek, belirli bir devamlılık içindeki hareket süreci olarak tanımlayabiliriz.

Eşlerin evliliğe uyum sağlamaları ve mutluluklarını sürekli kılmaları, bazı ana konularda ve temel ilkelerde anlaşmalarına bağlıdır. Başarılı bir evlilik uyuşma, karşılıklı sevgi, saygı ve paylaşma ile mümkün olur. Evliliğin mutluluğu ve sürekliliği ise, eşlerin kişisel sorumluluklarını kabul ederek, beraber yaşamak için istekli olmaları ve çaba harcamaları ile sağlanabilir.

Eşlerin evliliklerinde çatışma ve boşanma olasılığının gündeme gelmesini önleyebilmeleri ve ilişkide uyumun sağlanabilmesi için ev içi sorumlulukların paylaşımı, akrabalarla ilişkiler, boş zamanların değerlendirilmesi, iletişim, karar verme, duyguların ifade edilmesi, çocuklara ilişkin sorunlar, gelirin yönetimi, değer, beklentiler ve amaçlar gibi konularda görüş ve çabalarını birleştirmeleri gerekmektedir (Şener ve Terzioğlu, 2002). Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere evlilik uyumunun tek bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Bu zorluk çeşitli toplumsal, psikolojik, kişisel ve demografik faktörlerin evlilik uyumu ile ilgili olmasından kaynaklanmaktadır (Glenn,1990; Robinson ve Blanton, 1993). Bu nedenler Johnson, Amoloza ve Booth'un (1992) belirttikleri gibi evliliğin kalitesi bireylerin bir evlilikten diğerine taşıdıkları bir şey değil ikili bir özelliktir. Evlilik

kalitesi hakkındaki çalışmalar evlilik uyumu, tatmini, mutluluğu ve istikrarı kavramları arasında ayırım yapmasa da son çalışmalar bunu yapmış ve bu kavramlar üzerinde birbirinden bağımsız bir şekilde çalışmaya girişilmiştir (akt. Fışıloğlu ve Demir, 2000).

Birbiriyle etkileşen, evlilik ve aileyi ilgilendiren konularda fikir birliği yapabilen ve sorunlarını olumlu bir şekilde çözebilen çiftlerin evliliği uyumlu bir evlilik olarak tanımlanır. Evlilik uyumu ayrıca çiftlerin uyumlu birlikteliklerinin sonucu olarak evlilik hayatındaki memnuniyeti ve mutluluğu da tanımlar. Bu noktada daha genel bir kavram olması nedeniyle evlilik doyumu ile karışır. Oysa ki çift uyumunda, evlilik doyumunda olduğu gibi bireylerin öznel algısı değil, aralarındaki ilişkinin niteliği değerlendirilmektedir. Bu nedenle evlilik uyumunda eşlerden her birinin iyi bir ilişki sürdürebilme kapasiteleri de önemlidir (Erbek, Bestepe, Akar, Eradamlar, Alpan, 2005).

Görüldüğü gibi eşler arasındaki uyumun göstergelerinden bir tanesi de evlilik doyumdur ve pek çok araştırma, evlilik uyumunu ölçme konusunda kriter olarak eşlerin evlilik doyumları ve mutluluklarına ilişkin bilgileri kullanmışlardır. Bazı araştırmacılar ise eşler arasındaki uyumu, eşlerin ayrı ayrı duyguları olarak değil de, eşler arasındaki ilişkinin bir özelliği olarak değerlendirmişler ve eşler arasındaki uyumu ölçerken, iletişim, çatışma gibi özellikleri kullanmışlardır. Eşler arasındaki uyumun genel olarak beş ayrı bölümden oluştuğu söylenebilir: Eşler arasındaki mutluluk, etkileşim, anlaşmazlıklar, problemler ve boşanma eğilimi (Yılmaz, 2001).

Evlilik uyumu evlilik yaşantısını olduğu kadar, bireysel yaşantının çeşitli alanlarını da etkilemektedir. Psikolojik sağlık, duygusal strese ait semptomlar, evlilikte önemli bir yer tutan eşe duyulan yakınlık, evlilik uyumuyla doğrudan ilgilidir. Kişinin evliliğindeki doyumun derecesiyle de yakından ilişkili olan bu kavramlar, evlilik uyumundan etkilenmektedir. Doyum seviyesinin yüksek olması, evlilik uyumunu da yükseltmektedir. Evlilik uyumundaki artış kişinin psikolojik sağlığını da arttırmakta, duygusal stres semptomlarını azaltmaktadır (McClure, Loden, 1984). Evliliğin ilk yıllarında, çocuk yetiştirme yıllarında ve çocukların ergenlik dönemlerinde çiftlerin evlilik uyumları düşmektedir (McCubin, 1990).

Yapılan araştırmalar, evlilik uyumu dūřuk olan çiftlerin tartışma esnasında eşlerine karşı daha fazla negatif davranış sergilediklerini ve pozitif tavırlarının daha az olduğunu ortaya koymaktadır. Evlilik doyumu dūřuk olan çiftlerin eşlerinin davranışlarından hoşnut olmadıkları, daha fazla çatışma yasadıkları ve eşleriyle boř zamanlarını paylaşma alışkanlık ve isteklerinin dūřuk olduğu da araştırma bulguları arasında yer almaktadır. Evlilik uyumu yüksek olan çiftlerin eşleriyle karşılıklı etkileşimleri daha kaliteli olmakta, daha fazla fikir birliği ve daha az çatışma yaşanmaktadır (Janicki, Kamarck, Gwaltney, Shiffman, 2006; akt. Canel, 2007).

Evlilik uyumu empati becerisiyle de ilişki bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Eşin bencil yönleri davranışlarına ne kadar az yansır ve empatik anlayışı ne kadar yüksekse, evlilik uyumu da buna bağlı olarak artmaktadır. Eşin bakış ağısıyla olaya bakabilme yani eşle kurulan empatik iletişim, evlilik uyumunu arttırmaktadır. Empati duygusal ağılımı başlatmakta ve incinme durumunda devreye girerek bağışlama süreçlerini harekete geçirip doyumun yüksek kalmasını sağlamaktadır (Kışlak, Çabukça, 2002).

### **2.2.3 Engelli Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Evlilik Uyumunu**

Engelli bir çocukla yaşamak aile üyelerini sosyal, psikolojik ve ekonomik ağılardan etkileyebilen bir durumdur. Anne ve baba alışılması zor olan bu durum karşısında stres yaşamakla birlikte, günlük hayatın gereklerini yerine getirmekte de zorlanmaktadır. Ebeveynler başta evlilik ve duygusal ilişkiler olmak üzere kişilerarası ilişkilerinde sorunlar yaşayabilmektedir. Çocuğun bakımı için gerekli olan fazla zaman, para, enerji gereksinimi ve bunların beraberinde getirdiği duygusal sıkıntılar anne ve babanın stres yaşamasına neden olmaktadır (Küçüker, 2001). Ekonomik zorluklar, bilgi eksikliği, aile üyelerinin değişen rolleri, evlilik ilişkilerinde ortaya çıkan gerginlik, sosyal aktivitelere katılımda azalma, zihinsel engelli bireye karşı toplumun tutumu gibi değişkenler ailelerin hissettikleri stresi arttırmaktadır (Bilal & Dağ, 2005; akt. Köksal & Kabasakal, 2012).

Engelli çocukların bakımlarından daha fazla sorumlu olan anneler, boş zaman aktivitelerinin kısıtlılığından ve kendilerini tamamen engelli çocuklarına

adadıklarından dolayı, zamanla ailenin diğer bireylerine ve sosyal çevrelerine karşı yabancılaşabilmektedirler. Eşler engelli çocuklarından dolayı birbirlerini suçlamakta ve eşlerin birbirine karşı eş olma rollerinin yitirilmesine neden olmaktadır (Doğan, 2001; akt. Bahar ve ark., 2009).

Ebeveynlerin engelli çocuklarıyla ilgili gelecek kaygıları beraberinde çaresizlik, karmaşa, kayıp, şaşkınlık, üzüntü, utanç, öfke, kaygı ve kendini suçlama gibi çeşitli olumsuz duyguları getirebilmektedir. Nelerin yapılması gerektiği konusunda eşler arasında fikir uyuşmazlıkları ve çatışmalar yaşanabilmektedir. Engelli çocuğun gelişiminin desteklenmesinde oldukça kritik bir role sahip olan ebeveynler özellikle duygusal ve ruhsal açılardan önemli zorlanmalar yaşamaktadır. Ülkemizde zihinsel engelli çocukların ebeveynleriyle gerçekleştirilen araştırmalar onların zihinsel engelli çocuğu olmayan ebeveynlerden daha depresif ve kaygılı olduklarını (Aysan & Özben, 2007; Uğuz ve ark., 2004; Dereli & Okur, 2008; Natan, 2007; Bahar ve ark., 2009;), suçluluk, utanç duyguları yaşadıklarını (Karaçengel, 2007), çocuklarının gelecekteki bakımına ilişkin endişeler taşıdıklarını (Danış, 2006) ve çocuğun aile yaşamına getirdiği sınırlılıklar, ömür boyu bakımının getireceği zorluklardan kaynaklanan kaygılara sahip olduklarını (Çürük, 2008) ortaya koymuştur. Çocukların zihinsel engelinin derecesi arttıkça ebeveynlerin daha fazla karamsarlık, umutsuzluk (Erhan, 2005), depresiflik (Mutlu, Akmeşe & Günel, 2010) gösterdiği, yaşam doyumlarının düştüğü ve stres düzeylerinin arttığı (Aysan & Özben, 2007) ortaya konmuştur. Bunların yanı sıra, ailelerin gelir düzeyleri düştükçe umutsuzluk (Erhan, 2005) ve depresyon düzeylerinin (Bahar ve ark., 2004) de arttığı saptanmıştır.

Zucman'a göre (1982) anneler engelli çocuklarının gereksinimlerini ve isteklerini karşılamaya, çocuklarının bakımıyla ilgilenmeye çalışırken eşlerinin kendilerinden ve evden uzaklaşmaya başladığını görememektedirler. Bu açıdan ailede engelli bir çocuğun olmasının olağan aile durumunu etkilemenin ötesinde özellikle çiftin ilişkisini sınamaya yönelik bir etkisinin de bulunduğu belirtilmektedir (Akt. Duygun&Sezgin, 2003).



## 2.3. SOSYAL DESTEK

### 2.3.1 Sosyal Destek Tanımı

Sosyal destek, bireyin çevresinden elde ettiği sosyal ve psikolojik destek olarak tanımlanabilir. Sosyal desteğin teorik temeli Kurt Lewin'in Alan Kuramı ve davranış tanımına dayanır. Psikolojik çevrenin tüm ögeleri davranışı etkiler ve bu nedenle dış durumların anlatımıdır. Nihayet, Lewin'e göre, davranış bu psikolojik çevrede oluşan değişimdir. Öyleyse bireyin olumsuz davranışlarını ortadan kaldırmak ve yeni davranışlar kazanması onun psikolojik çevresinde değişiklik yapmasına yardımcı olmakla mümkün olabilir. Bu anlamda bireyin sosyal destek sistemi onun psikolojik çevresi içerisinde yer almaktadır (Yıldırım, 1997).

Psikolojik Danışma ve Sosyal Destek isimli çalışmasıyla dikkati çeken Pearson (1990)'ın belirttiği gibi, sosyal destek yeni bir kavram değildir ve farklı isimler ve etiketler altında da olsa bilim ve sanat çevrelerinde önemli bir yer işgal etmiştir (akt. Yıldırım, 1997). Sıradan ve sıradışı olaylar yaşayan birey açısından sosyal desteğin yapısı, alanı ve doğası üzerinde odaklanmış, sosyal desteğin sağlık, sosyal veya davranış bilimleriyle ilgili dergilerde sıkça işlendiği gözlenmiştir. İnsan davranışının ve gelişiminin anlaşılabilmesi bakımından psikolojik danışman veya psikoterapistler, iç birey üzerinde odaklaşırlarken, diğer bir grup terapistler, sosyal psikologlar, sosyologlar, aile terapistleri bireyin sosyal ilişkileri, sosyal çevresinin önemini vurgulamaktadırlar. Giderek bireyin etkili uyumu ve gelişimi için bireyin ailesi, arkadaşları, sosyal çevresi ve sosyal destek sistemi içindeki diğer faktörlerin rolü üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Bireyin ailesi, en geniş aile çevresi, arkadaşları, öğretmenleri, iş arkadaşları, komşuları, ideolojik, dinsel veya etnik gruplar ile bireyin içinde yaşadığı toplum gibi faktörler o bireyin sosyal destek kaynaklarını oluşturmaktadır (Yıldırım, 1997).

Sosyal desteğin tanımı üzerinde görüş ayrılıkları olmakla birlikte, tüm tanımlar sosyal desteğin maddi, duygusal ve bilişsel yönüne ilişkin genel bilgiyi kapsamaktadır. Cohen ve Wills (1985) daha önceki sosyal destek tipolojilerinden yola çıkarak, sosyal desteği dört boyutta ele almış ve şöyle açıklamışlardır:

**a. Duygusal Destek:** Sevgi, hoşlanma, anlayış, kabul görme, değer verilme, özen gösterilme, korunma gereksinimlerini kapsayan bu tür destek, literatürde ifade edici destek, değerlilik desteği, yakın destek olarak da adlandırılmaktadır.

**b. Araçsal Destek:** Parasal yardımı, materyal kaynakları, araç gereç yardımı gibi somut yardımları içerir.

**c. Bilgisel Destek:** Sorun kabul edilen olaylarla başa çıkmada, tanımlayıcı ve sorunu anlamayı içeren destek biçimi olarak tanımlanmaktadır.

**d. Yaygın Destek:** Boş vakitlerde diğer insanlarla zaman geçirme, eğlenme, rahatlama, sosyal arkadaşlık olarak tanımlanmaktadır.

Bireyin kendisinde veya destek kaynaklarında meydana gelen değişimler nedeniyle bireyin sosyal destek düzeyi değişebilir. Örneğin, aile bireyleri veya eşler arasındaki çatışmalar, baba veya annenin işini kaybetmesi veya eşlerden birinin ölümü, ailede engelli bir bireyin varlığı, göçler, hastalık, ailenin istemediği bir dinden veya etnikten biriyle evlenmek vb. durumlar bireyin sosyal destek düzeyini düşürebilir.

### 2.3.2. Sosyal Desteğin İşlevleri

Yapılan çok sayıda araştırma sosyal destek sisteminin bireyin sosyolojik ve psikolojik sorunlarının çözümü, önlenmesi ve tedavisinde, zorlanmalı durumlarla başa çıkabilmesinde güçlü bir kaynak olduğunu ortaya koymuştur. Sosyal destek sisteminin bilinmesi bireye (danışan) farklı şekilde yardım edebilir. Kaplan'a göre (1974) sosyal destek sistemlerinin bilinmesi bireylere, (a) bireyin psikobiyojik kaynaklarını harekete geçirmesine yardım ederek, b) isteklerinin karşılanmasına yardım ederek, (c) beceriler kazandırarak ve maddi ve parasal kaynaklara ulaşmasına yardım ederek, (d) bireye rehberlik yaparak, bilgi sunarak, yardım sağlamaktadır. House ise (1985) sosyal destek sistemlerinin bireylere üç şekilde yardım ettiğini ileri sürmektedir. (a) bireyin yaşam durumlarını olumsuz etkileyen bazı elementleri elimine ederek veya etkisini azaltarak, (b) olumsuz yaşam durumları karşısında bireyin dayanma gücünü artırarak ve böylece sağlık durumunun daha iyileşmesine katkıda bulunarak, (c) çevresel stresörlerin etkilerine karşı kısmen veya tümüyle

tampon görevi yaparak bireylere yardım eder. (Akt: Görgü, 2005). Sosyal destek ile sağlık ilişkisini açıklayan iki model vardır:

**1. Temel Etki Modeli:** Bu model sosyal destek ile sağlık arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Bu modele göre sosyal destek, fiziksel sağlık ve kendini iyi hissetme üzerine her koşulda, olumlu etkiye sahiptir. Temel etki modeli, sosyal desteğin olmamasının birey üzerinde olumsuz etki yaratabilecek bir durum olduğu görüşünü de savunur. Dolayısıyla, sosyal destekten yoksun olma, birey üzerinde kendi başına olumsuz etki yaratabilecek bir durumu oluşturmaktadır (Cohen ve Wills, 1985).

**2. Tampon Modeli:** Temel etki modelinin tersine tampon etki modelinde, sosyal desteğin en önemli fonksiyonu, stres verici yaşam olaylarının yarattığı zararı azaltarak ya da dengeleyerek ruh sağlığını korumaktır. Stres yaratıcı durumlar söz konusu olmadığı sürece, sosyal desteğin bulunmamasının sağlık ve kendini iyi hissetme üzerinde olumsuz bir etkisi yoktur. Ancak, yüksek düzeylerde stres yaratıcı durumlarda sosyal destek bireyin uyum sağlamasını ve koşullarla başa çıkmasını kolaylaştırarak, stresin zararlı etkilerini azaltan bir tampon görevi yapmaktadır (Cohen ve Wills, 1985)

### 2.3.3 Ailede Engelli Çocuk ve Sosyal Destek

Engelli olarak dünyaya gelen çocuk aile içerisindeki rolünü tam olarak oynayamaz ise aile içinde uyum sorunlarına yol açabilmektedir. Engel, bireyin yetersizliği nedeniyle, yaş, cins, sosyal ve kültürel farklılıklara bağlı olarak oynaması gereken rolleri, gereği gibi oynayamama durumu olarak tanımlanmakta ve aile içerisinde uyum sorunlarına neden olabilmektedir (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998; Özgüven, 2000). Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının geçici ya da sürekli hastalığı, engelliliği (görme, işitme, zihinsel veya fiziksel engellilik vb.) tüm üyelerin uyumunu etkilemekte, en sağlam yapıdaki ailelerin bile dengeleri sarsılabilmektedir (Yörükoğlu, 1998).

Öfke, suçluluk, aşırı koruma gibi duygusal tepkiler gösterebilen engelli çocuk ailelerinde (Whirter ve Acar, 2000) anne babanın çocuğa davranışlarını kabul

eden veya reddeden, kontrol eden veya özerk aile tutumları adı altında iki grupta toplamak mümkündür. Akkök (2003), ailelerin tepkilerini çeşitli modellerle açıklamaktadır. Bunlardan en bilineni ‘Aşama Modeli’ olarak bilinen ve ailelerin çeşitli aşamalardan geçerek kabul ve uyum aşamasına geldiğini varsayan modeldir. Bu aşamalardan birincisinde şok, inkar, keder ve çöküntü (depresyon); ikinci aşamada karışık duygular, kaygı, suçluluk, kızgınlık, utanma; üçüncü aşamada ise kapı kapı dolaşma, anlaşma, uyma-yeniden düzenleme, kabul ve uyum duygularını yaşarlar ve bu duruma çözüm ararlar (Yörükoğlu, 1998).

Engelli çocuğu olan ebeveynlerin geçirdikleri aşamalar bir noktaya kadar benzerlik göstermekle birlikte ebeveynler zaman zaman bu aşamalar arasında gidip gelebilirler ya da bir aşamaya takılıp kalabilirler. Genellikle düzeltilemeyen, değiştirilemeyen ve süreklilik gösteren yetersizlikler, ailelerin işlevlerini sınırlandırarak onlarda zorlanmalara neden olabilmektedir (Kaner, 2004). Ailelerin yaşadıkları duygusal zorlanma, engelli bireylerin durumuna ilişkin yeterli bilgi edinememe, başkalarına bu durumu açıklamada çekilen güçlük, engelli bireyde görülen davranış ve sağlık sorunları, tedavi ve eğitim konusunda pek çok uzmanla görüşme gerekliliği, uygun eğitim ortamını bulma çabaları, daha fazla zaman, para ve enerji ihtiyacı ve engelli bireyin geleceğine ilişkin kaygılar aileler için önemli gerginlik kaynaklarını oluşturmaktadır (Kavak, 2007). Engelli bir çocuğu olan aile çoğu kez başına gelen bu duruma anlam veremez ve birçok yere sorunun çözümü için başvuruda bulunurlar.

Durum ve problem nedir? Bu problem nereden kaynaklanmaktadır? Bu problem çözülür mü, engellilik düzelir mi? Aile içi ilişkileri nasıl düzenleyelim? Eğitimi nasıl olacak? Bu çocuğun geleceği nasıl olur veya bizden sonra hali ne olur? Başka çocuğumuz olsa acaba nasıl olur? gibi sorulara cevap ararlar (Özsoy, Özyürek, Eripek, 1998), ancak hemen bulunamayan cevaplar aile üzerinde psikolojik bir baskı oluşturarak ailenin durumluk ya da sürekli kaygı yaşamasına neden olabilmektedir.

Anne babaların tüm yaşadıkları ile nasıl ve ne ölçüde başa çıktıkları sosyal destek mekanizmaları ile paralellik göstermektedir. Ailelerin arkadaşlığa, dostluğa, yalnız olmadıklarını hissetmeye, duygusal desteğe ihtiyaçları vardır. Bu desteği

genişletilmiş aile fertlerinden, yakın çevreden aldıkları gibi psikolojik danışma guruplarında diğer anne ve babalardan da almaktadırlar. Bu gruplar annelerin babaların yalnız olmadıklarını fark etmelerine, birbirlerine duygusal ve sosyal yönden yakınlaşmalarına yardımcı olurken, bunun olumlu sonucu olarak da kaygı düzeyinde belirgin bir azalma olmaktadır ki, bu anlamda anne ve babaların yalnız kalmamaları oldukça önemlidir (Akkök, 2003). Genel olarak bireye çevresindeki insanlar tarafından yapılan yardım olarak açıklanan (Çakır ve Palabıyıkoglu, 1997) sosyal destek; stres altındaki ya da güç durumdaki bireye çevresindeki insanlar (eş, aile, arkadaş) tarafından sağlanan maddi ve manevi yardım olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım,1997; Eker, Arkar, Yıldız 2001). Sosyal desteklerin pek çok işlevi vardır. Sosyal destek bireylere gereksinim duydukları hizmetleri ve malzemeleri sağlayarak duygusal rahatlık verirler. Beklenen sorunlarla ilgili olarak bireylere rehberlik ederek bu sorunlarla başa çıkma yolları sunarlar. Otizmli çocukların ebeveynlerinin performanslarını geliştirici geribildirimler sunarlar. Olumlu uyuma ve kişisel gelişime katkıda bulunurlar, hem günlük yaşamda hem de gereksinimler ve krizler anında bireyler arası bağlantıları sağlayarak onları stresin olumsuz etkilerine karşı korurlar (Sarason ve ark., 1983; Kazak ve Marvin,1984; Dunst ve Trivette,1986 Akt: Kaner, 2004,).

Tanımlarından ve işlevlerinden de anlaşılacağı gibi, sosyal destek çok boyutlu bir yapı olup, farklı destek kaynaklarından doyum almanın yanı sıra, aile için gerekli olan destek kaynaklarının sayısını da ifade etmektedir (Kaner, 2004). Bu anlamda yürürlükte olan sosyal, politik ve ekonomik nitelikli birtakım destekleyiciler bulunmaktadır ve aile bireylerinin içsel ve dışsal destek kaynakları, onların kaygıyla baş etmelerinde oldukça önemlidir. Bu kaynaklar, aile üyelerinin kişisel kaynakları olabileceği gibi, arkadaşlarından, profesyonellerden ve toplumsal kurumlardan yararlanılan kaynaklar da olabilmektedir (Yıldırım, 1997; Kaner, 2004). Özellikle engelli çocuğa sahip aileler, karşılaştıkları çözümsüzlük durumlarına bağlı olarak sürekli kaygı durumunu yaşamamaları için bu kaynaklardan destek almaları oldukça önemlidir.

## 2.4. STRESLE BAŞA ÇIKMA STRATEJİLERİ

### 2.4.1 Stres Tanımı

Stres, kişinin başetme yeteneğini aşan ya da zorlayan bir durum algılandığında ortaya çıkan otomatik tepkidir. Fizik biliminde; “maddenin kendi üzerine uygulanan güce gösterdiği tepki” anlamında kullanılan stres terimi; son 20 yılda fizyoloji, sosyoloji, psikoloji, psikiyatri ile diğer tıp alanlarında ve gündelik yaşamda herkesin kullandığı popüler kavramlardan biri haline gelmiştir. Sözlük anlamı olarak stres; 14. yüzyılda güçlük, sıkıntı, kötü talih anlamlarında; 17. yüzyılda felaket, bela, dert, keder gibi anlamlarda kullanılmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda kavrama yüklenen anlam değişmiş; güç, baskı, zor gibi anlamlarda durum ve objelere bağlı, kişiye, organa veya ruhsal yapıya yönelik zorlamalar olarak kullanılmıştır. Walter Cannon 20.yüzyılın başlarında stresi acil durum tepkisi olarak tanımlanmış ve temelinde “biyolojik varoluş ve uyum” ihtiyacını görmüştür. Ona göre stres, organizmanın kendi yaşamını ve çevreye uyumunu tehdit eden bir uyarıcıya gösterdiği “savaş ya da kaç” tepkisidir. Stres, organizmanın fonksiyonunu bozan bir baskı, zorlama ve engellenmedir (Folkman ve Lazarus, 1986)

Psikolojik anlamda stres, kişiye özgü ve tek olan bireysel bütünlüğü zorlayıcı ve bozucu bir etkidir. İnsanı, yakın duygusal ilişkilerden uzaklaştıran, verimliliğini düşüren ve en önemlisi hayattan aldığı zevki azaltan bir kuvvettir. Stres, kişinin başetme yeteneğini aşan ya da zorlayan bir durum algılandığında ortaya çıkan otomatik tepkidir. Stres bir süreç olarak ele alındığında, olayları değerlendirme şeklinden düşüncelere, duygulardan davranışlara kadar pek çok boyuttan oluşur. Stresi oluşturan, çevresel etkileri bireyin nasıl algıladığıdır. Kişi karşılaştığı olayları pek çok faktör ışığında değerlendirir ve yaşadığı olaylara bir anlam yükler, yaptığı bu değerlendirmeler sonucunda çevresindekiler sebebiyle stres yaşar ya da yaşamaz. Stresin dışsal uyarıcı olarak ele alınmasında araştırmacılar, stresi ortaya çıkaran koşulları belirlemeye ve bazı yaşam olaylarının kültürden kültüre değişen stres yüklerini sıralamaya çalışmışlardır. Ayrıca stresli koşulların, tehlikeli ya da tehdit edici olarak algılanmasında kişilik özelliklerinin ve baş etme yeteneklerinin önemli olduğunu da belirtmişlerdir.

### 2.4.2. Stresle Başa Çıkma Stratejileri

Stres verici olaylar ya da etkenlerin olumsuz etkilerini en aza indirmek ya da tümüyle ortadan kaldırmak için bazı başa çıkma tutumlarını kullanmak evrensel bir tutumdur. Başa çıkma, bireyin kendisi için stres oluşturan olay ya da etkenlere karşı direnmesi ve bu durumlara karşı dayanma amacıyla gösterdiği bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkilerin tümü olarak tanımlanabilir. Söz konusu durumlara karşı kişinin kullandığı başa çıkma tutumları yaş, cinsiyet, kültür ve hastalık gibi çok çeşitli etkenlere bağlı olarak değişebilir ve bireye özgü bir nitelik taşımaktadır (Folkman & Lazarus, 1986; akt. Algın, 2009).

Folkman ve Lazarus (1986), stres ve başa çıkma arasındaki ilişkinin sürekli olduğunu ve stresin başa çıkmaya neden olduğunu belirtmektedir. Folkman tarafından başa çıkma; stresli etkileşim yoluyla yaratılan içsel dışsal istekleri kontrol etmek ya da azaltmak için yapılan bilişsel ya da davranışsal çabalar olarak tanımlanmaktadır. Stresle başa çıkma çabaları, bireyin davranışları ile çevresel talepler arasında bir aracıdır ve strese karşı onun etkilerini en aza indirmede bir tampon görevi gösterir. Başa çıkma yolları ya durum üzerinde doğrudan etki gösterir (problem odaklı başa çıkma) ya da duygusal tepkileri yönetir (duygusal odaklı başa çıkma). Ancak probleme yönelik baş etme yollarının daha uyumlu, kişiyi daha çok geliştirici; duygulara yönelik stratejilerinin ise uyumsuz, savunucu ve gelişimi engelleyici olduğuna ilişkin yaygın bir görüş bulunmaktadır (Ağargün ve ark., 2005).

Genel olarak başa çıkma tutumlarını sorun çözmeye yönelik olanlar ve duygu odaklı olanlar şeklinde ikiye ayırmak olasıdır. Bunlardan ilki sorunun ana kaynağına ilişkin başa çıkma tutumlarını (aktif başa çıkma, planlama, rekabet aktivitesinin baskılanması, kendini sınırlayarak başa çıkma, yardımcı sosyal destek arama), ikincisi ise ana kaynağın yol açtığı duygusal etkiyle başa çıkma tutumlarını (emosyonel sosyal destek arama, olumlu yorumlama, kabullenme, inkar, dine yönelim, mizah) içerir. Genel olarak araştırmacılar problem-odaklı başa çıkma dışındaki faktörleri, emosyon-odaklı başa çıkmanın varyasyonları (duygulara odaklanma ve onları dışa vurma, davranışsal olarak ilgisini kesme, zihinsel olarak ilgisini kesme) olarak değerlendirirler. Bir başka şekilde, başa çıkma tutumları aktif

ve pasif olan tutumlar şeklinde tanımlanmaktadır. Aktif olanlar stresörün kendisinin değiştirilmesini ya da ortadan kaldırılmasını hedefleyen davranışsal ya da psikolojik yanıtları, pasif olanlar ise stresörlerden uzaklaştıran davranışları içerir. Bu açıdan başa çıkma tutumlarını uyuma yönelik olanlar ve olmayanlar şeklinde tanımlamak da mümkündür. Uyuma yönelik olmayan başa çıkma tutumları, stres oluşturan etkenler ya da yaşam olayları ile psikiyatrik bozukluklar arasındaki ilişkinin anlaşılmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Uyuma yönelik ya da aktif başa çıkma tutumlarından çok, emosyonel gerilimi azaltmaya yönelik başa çıkma tutumlarının kullanılması ile psikopatolojik belirtilerin ortaya çıkmasında ve sürmesinde anlamlı bir ilişki olduğu gösterilmiştir. Bu bağlamda kişinin stres yaratan bir durum karşısında kullandığı başa çıkma tutumlarını bilmek; tedavi hedeflerinin belirlenmesinde ve terapötik etkinliğin izlenmesinde yardımcı olacaktır (Rohde ve ark.,1990).

Duygular, motivasyon durumu ve bilişsel değerlendirmelerle karşılıklı olarak etkileşimli bir süreç içinde şekillenebilmektedirler. Baş etme biçimi, yaşam olayları karşısında kişilerin yaptıkları değerlendirmelerde aracı rol oynayarak, duygusal tepkilerin ortaya çıkmasında önemli bir etken olmaktadır. Pek çok araştırmacı baş etme stratejileri konusunda sorunla yüzleşmeyi içeren aktif baş etme veya problemle karşı karşıya gelmekten kaçınmayı içeren kaçınmacı baş etme stratejileri arasında ayırım yapmaktadır. Duygusal veya aktif problem odaklı baş etme stratejileri, negatif duygusal içerikle ilişkili stresi düzenleyerek veya alternatif çözümlerin üretilmesine katkıda bulunarak stresin olumsuz etkilerini engelleyebilmektedir. Bununla beraber, kaçınan baş etme biçimleri stresin olumsuz etkilerini artırarak durumu daha da katlanılmaz bir hale dönüştürebilmektedirler (Ağargün ve ark., 2005).

Bu anlamda, baş etme stratejileri arasında işlevsel olan ve olmayan ayrımı yapılabilir. İşlevsel baş etme stratejileri problemle aktif olarak baş edebilmek için destek aramak, somut çözüme yönelik davranışlarda bulunmak veya olası çözümleri araştırmak biçiminde olabilir. Yine stresli durumun görmezden gelinmesi ve konuya ilişkin olası çözümlerin araştırılmaması ise işlevsel olmayan stratejiler arasındadır. Araştırmalar stresli durumlarda aktif baş etme stratejilerinin olumlu sonuçlar vermesine karşın, kaçınmacı baş etme stratejilerinin uyumu bozucu bir şekilde işlev gördüğüne ve olumsuz psikolojik sonuçları olduğuna işaret etmektedir. Araştırmalar



stresli yaşam olayları karşısında kişiler tarafından benimsenen pasif baş etme stratejilerinin, istenen üretkenliği olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. (Carver ve ark., 1989) Yine pasif baş etme stratejilerinin benlik saygısında düşme, sigara ve alkol kullanımı ve kendine zarar verme davranışıyla ilişkili olduğu görülmektedir.

Steptoe (1991) ise stresle başa çıkmayı problem odaklı ve duygu odaklı olmak üzere ikiye ayırmıştır. Her bir başa çıkma yaklaşımı da daha sonra davranışsal ve bilişsel olarak ele alınmıştır. Problem odaklı davranışsal başa çıkma olumlu ucunda aktif problem çözme, olumsuz ucunda ise kaçınma ve pasif başa çıkma söz konusudur. Problem odaklı bilişsel başa çıkmanın olumlu ucunda durumu yeniden tanımlama ve yeniden yapılandırma bulunurken; olumsuz ucunu kuruntulu düşünce ve mesafe koyma oluşturmaktadır. Duygu odaklı davranışsal başa çıkmanın olumlu ucunda sosyal destek arama yer alırken, olumsuz uçta yer değiştirme, şaşkınlık ve danışmadan (bilgi aramaktan) kaçınma bulunmaktadır. Duygu odaklı bilişsel başa çıkmada ise, olumlu uç duyguları ifade etmeyi, olumsuz uç duyguyu bastırma ve inkar etmeyi içermektedir (Akt: Akbağ, 2000).

## **2.5. AİLEDE ENGELLİ ÇOCUK**

### **2.5.1 Engelli Çocuğun Aileye Etkileri ve Yaşadıkları Sorunlar**

Bugün, toplumun temelini oluşturan ve toplumsal bir kurum olarak varlığını sürdüren kurumların başında aile gelmektedir. Aileye bir çocuğun katılımı, ailede yeniliğe ve ilişkilerde değişikliğe neden olur. Anne babaların, eş olarak birbirlerinden, hayattan, hayattaki beklentilerinden, mesleklerinden, yakın çevreden ve toplumdan beklentileri farklılaşır. Bu durum, aile içindeki iletişim ve işlevleri olumlu ya da olumsuz yönde etkide bulunur. Örneğin, engelli çocuğu olduğunu öğrenen anne-babaların yaşam amaçlarını gözden geçirdikleri, yapmak istedikleri birçok şeyi erteledikleri veya tamamen iptal ettikleri sık gözlenen davranışlar arasındadır. Çocuk doğmadan önce aile işlevlerinin sağlıklı olması aile üzerindeki etkiyi daha da arttırabilmektedir.

Aile için normal bir çocuğun doğumu bile aileye birçok yenilik ve alışılması zor olan koşullar yaratmaktadır. Doğan çocuğun engelli olması ise, aile yaşantısında

alışılmış durumların ve eşler arasındaki evlilik ilişkilerinin bozulmasına neden olabilmektedir. Bu durumun aile üzerinde bir takım olumsuzluklara ve değişikliklere yol açtığı belirtilmektedir. Yaşanan bu olumsuzlukların nedenleri, (a) engelli çocuğun ailede yarattığı stres, karşılaşılan fiziksel, maddi ve psikolojik sorunlar, (b) ailede engelli kardeşin olması, (c) engelli çocuğun anne ve babasının üstlendiği roller, (d) ailelerin kendilerini anlamayan personele veya uzmana rastlamaları ve (e) aile üyelerinin, arkadaşlarının ve yakın çevredekilerin gösterdikleri tepkiler olarak belirtilmektedir (Evcimen, 1996; akt. Özşenol ve ark., 2003). Anne-babanın karşı karşıya kaldığı bu olumsuzlukların strese neden olduğu saptanmıştır. Engelli bir çocuğa sahip olmak, engeli ne olursa olsun birtakım özel güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Bu güçlükler; psikolojik durum, maddi durum, eğitim durumu, yaşam tarzı (sosyo-kültürel ve boş zamanları değerlendirme etkinlikleri vb.), aile çevresi ve sosyal çevre ile ilişkiler, çocuğun engel durumu olarak gruplandırılabilir. Anne, tüm bu güçlükleri çözmede daha aktif rol almakta ve daha çok çaba göstermektedir. Engelli çocuğu olan ailelerin tecrübelerinin ve beklentilerinin anne ve babaya göre değiştiği ifade edilmektedir.

Bir çift olarak ebeveynlerin yaşamında engelli bir çocuğa sahip olmanın etkilerine bakıldığında, engelli çocuğun günlük yaşamını organize etmek için sürekli mücadele içinde olan annenin yalnızlığı görülmektedir. Engelli çocuk anneleri grubu içinde en fazla stres yaşayanlar zihinsel engelli çocukların anneleridir. Yapılan çalışmalar da, zihinsel engelli çocukların bakımından sorumlu olan annelerin sağlıklı çocuk annelerine kıyasla strese daha fazla maruz kaldıkları ve ruhsal ve fiziksel sağlıklarının bozulduğu bildirilmektedir. Engelli bir çocuğun ailesinde stres yaratan en önemli etkenler arasında çocuğun gelişim güçlükleri, sağlık sorunları ve anne-babaya bağımlılık düzeyinin geldiği belirtilmektedir.

Duman (1995) ile Özşenol ve Ünay (2002) anne babaların çocuğun geleceği hakkında korku ve engellenme yaşayabileceği, ayrıca çocuklarının diğer çocuklar gibi gelişip gelişemeyeceklerini, onlar gibi öğrenip öğrenemeyeceklerini ve bağımsız bir yetişkin olarak yaşayıp yaşamayacaklarını merak ettiklerini ifade etmişlerdir. Literatürde zihinsel engelli çocukların aile fonksiyonlarına olan etkilerin patolojik bir yaklaşımla incelendiği birçok araştırma bulunmaktadır.

Yüksek derecede stres yaşayan ailenin bazı üyelerinin ruhsal açıdan fazlasıyla etkilendiği saptanmıştır. Erken müdahale, aile yapısı ve işlevinin ruhsal ve sosyal boyutunun saptanabilmesi için bu alanlardaki kuramlardan ve uygulamalardan yararlanma gerektiği vurgulanmıştır (Bryne, 1985). Gelişimsel geriliği olan çocukların ebeveynleri, aile içinde yaşanan sorunlarla başa çıkmak için sıklıkla aile danışmanlığı ihtiyacını dile getirmişlerdir. Bu ihtiyaçlar, özellikle yaşanan keder, üzüntü ve engelli çocukla yaşamının getirdiği sorunlarla başa çıkma konusunda belirmiştir. Fiziksel hastalıklar, yaralanma, boşanma veya bir akrabanın ölümü gibi ailede yaşanan olaylar çocukların bakımını sürdürmeyi olumsuz yönde etkilemektedir (Petr ve Barney,1993). Ailenin, engelli çocuğun yetiştirilmesi ile ilgili bazı kararları vermesi ve bazı sorumlulukları paylaşması gerekmektedir. Bu süreçte, engelli çocuğa sahip aileler rol ve işlevlerde karışıklık yaşayabilirler. Ailelerin konuya nasıl baktığı ve işlevini nasıl değerlendirdiği engelli çocuğun yetiştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

### **2.5.2. Otizmlı Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Sorunlar**

Otizmlı çocuğu olan birçok aile çocuklarına karşı neler yapacaklarını ya da çocuğun kendi yaşantılarını ne yönde etkileyeceğini bilmemenin endişesini taşımaktadır. Genellikle çok özel gereksinimleri olan bu çocuğun aile yaşantısına uyumunun sağlanabilmesinde bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. Bütün bu endişelerin temelinde ailelerin bilinmeyene karşı duydukları korku yatmaktadır (Darıca, 2002). Otizm gibi gelişimsel bozukluğu olan çocuğa sahip ailelerden bazıları zaman zaman kendilerine olan güvenlerini yitirdiklerini hisseder. Hiçbir otizmlı çocuk, otistik özellikleri yönünden birbirinin aynısı değildir. Anne-babalar tanımlanması oldukça güç olan bir seri davranış ile karşı karşıya kalmaktadırlar. İletişim kuramayan bir çocuğun gereksinimleri ve istekleri ile ilgilenme, aile ortamında düzeni devam ettirmeye çalışma, tuhaf ve alışılmamış davranışlarla baş etme, tehlikeleri tanımayan çocuğu sürekli olarak denetleme ve bu arada kişisel gereksinimleri ve ailenin diğer fertlerinin gereksinimlerini gidermeye çalışma, yeterince yorucu ve stres vericidir. İletişim kurmadaki güçlük onlara sevgiyle yaklaşan aile bireylerinde duygusal sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Aile panik yaşamakta, suçluluk duymakta, acı

çekmekte ve bunlara bağılı olarak, rollerini yerine getirmekte zorlanmaktadır. (Akt. Sarısoy, 2000).

Ailelerin, çocukları ile ilgili bilgi eksikliği aileyi gerilime iten en önemli nedenlerden biridir. Bilgi aileler için bir güç kaynağıdır. Engelli çocuğa sahip anne-babaların zorluklarla nasıl ve ne ölçüde başa çıktıkları sosyal destek mekanizmalarıyla yakından ilgilidir. Ebeveynlerin yeterli sosyal destek sistemlerine sahip olmaları onları stresin olumsuz etkilerine karşı daha güçlü hale getirecektir. Ebeveynlerin ruhsal yönden iyi durumda olmaları pek çok güçlüğe sahip olan çocuklarına daha rahat yardım etmelerini sağlayacaktır. Aileye sağlanacak hizmetler aile üzerindeki baskıyı azaltarak ailenin rol ve işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmesine yardımcı olacaktır.

## **2.6 YURTİÇİNDE VE YURTDIŞINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR**

### **2.6.1. Türkiye’de Engelli ve Otizimli Çocukların Ebeveynleri İle Yapılmış Çalışmalar**

Akçakın ve Erden (2001), çocuklarına otizm tanısı konmuş 82 anne-babanın kaygı, depresyon, obsesif belirtilerini değerlendirdikleri çalışmalarında katılımcılara Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, Beck Depresyon Ölçeği ve Maudsley Obsesif Soru Listesi ve SCL 90-R uygulamışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre otizm tanısı konmuş çocukların annelerinin Beck depresyon ölçeğinden kontrol grubuna göre daha yüksek puan aldığı, diğer ölçeklerden elde edilen puan ortalamaları arasında gruplar arasında fark bulunmadığı, her iki gruptaki annelerin durumluk kaygı, SCL 90-R puanlarının babaların puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca otizm grubu kendi içinde de bazı değişkenler yönünden karşılaştırılmış, düşük işlevli otizimli grubun annelerinin bütün ölçeklerden, yüksek işlevli otizimli grubun annelerinden daha yüksek puan aldığı görülmüştür.

Kaner (2001), yetersizliği olan çocuğa sahip anne-babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarını incelediği araştırmasında, zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan 104 anne, 102 baba, işitme yetersizliğine sahip çocuğu olan 101 anne, 109 baba, toplam 416 kişiye Aile Stresini Değerlendirme Ölçeği, Aile Destek Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği uygulamıştır. Uygulamada; zihin engelli çocuğu olan anne babaların çocuklarını, işitme engelli çocuğu olan anne-babalara göre daha yetersiz ve yaşamlarını daha stresli algılamalarına rağmen, daha fazla eğitim desteği aldıklarını ve yaşamlarından daha doyumlu olduklarını bulmuştur. Ayrıca çocuğun zihinsel engelli ve küçük yaşta olması ile ailenin sosyal desteklerinin yeterli olmasının anne-babalık stresi konusunda en önemli yordayıcı olduğu belirlenmiştir.

Yurdakul ve Girli (1997), yaptıkları çalışmalarında otizmli veya zihinsel engelli çocuğa sahip olan anne-babaların, sosyal destek ağı ve desteğin psikolojik sağlık ile ilişkisini incelemiş ve aynı yaşlarda normal çocuğu olan anne-babalarla sosyal destek ve psikolojik sağlık açısından karşılaştırmasını yapmışlardır. Çalışmaya 83 zihinsel engelli çocuğa sahip olan anne-baba, 56 otistik çocuğa sahip anne baba ile, 78 normal çocuğa sahip anne-baba katılmıştır. Araştırmada sosyal destek, desteği sağlayan kişilerin sayısı, desteğin kimler tarafından verildiği ve sosyal destekten memnuniyet derecesi ölçülmüştür. Araştırmada ölçme aracı olarak, Sosyal Destek Anketi, Beck Depresyon Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda engelli çocuğa sahip anne-babaların sosyal destek ağının, engelli çocuğu olmayan anne-babalara göre daha dar olduğu bulunmuştur. Analizler sonucunda, engelli çocuğu olan ebeveynlerin birinci derecede kendi ailelerinden destek aldıkları ve arkadaş desteğinin az olduğu saptanmıştır. Anne-babalarının %19.5'i destek alabilecekleri bir kimsenin olmadığını belirtmişlerdir. En çok destek aldıkları kişi olarak % 83.5'i eşlerini ikinci olarak %63'ü kendi annelerini ve üçüncü olarak da %60'ı kardeşlerini belirtmişlerdir. Algılanan destekten memnuniyetin, destek sayısı arttıkça çoğaldığı bulunmuştur. Algılanan destekten memnuniyet derecesi ile depresyon puanları arasında anlamlı negatif bir ilişki saptanmıştır.

Duygun ve Sezgin (2003), 118 zihinsel engelli ve 121 normal çocuk annesindeki stres belirtilerini, stresle başa çıkma tarzları ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyi ile ilişkilerini ve bu değişkenlerin yordayıcılık düzeylerini incelemişlerdir. Buna göre zihinsel engelli çocuğa sahip annelerde duygusal tükenmişliğin normal çocuğa sahip annelerden elde edilen puanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu, duygusal tükenmişliği yordamada, en iyi yordayıcı değişkenlerin, kişisel başarı, bilişsel-duyusal faktör, çaresiz yaklaşım ve sosyal destek arayışı olduğu bulunmuştur. Araştırmacılar, bilişsel - duyuşsal faktörle ilgili stres belirtileri göstermenin, stresle başa çıkmaya yönelik olarak çaresiz başa çıkma tarzını kullanmanın ve sosyal destekten yeterince yararlanamamanın, zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin duygusal tükenmişlik yaşama olasılığını arttırdığını ve duygusal tükenmişliğe eğilimli bir hale getirdiğini belirtmektedir.

Toros (2002), bedensel ve/veya zihinsel engelli çocukların sosyo-demografik özellikleri, annelerdeki depresyon, anksiyete, evlilikte uyum düzeyleri ve annelerin çocuklarını algılama şeklini incelediği araştırmasında; 21 otistik bozukluk, 19 serebralpalsi, 11 Down sendromu olan çocuk ile anne-babalarına hasta grubu olarak, 21 zihinsel ve/veya bedensel engeli olmayan çocuk ve anne-babalarına kontrol grubu olarak, Beck Depresyon Envanteri, Beck Anksiyete Envanteri, Evlilikte Uyum Ölçeği ve Aile Çocuk İlişkileri Anne Formu uygulamıştır. Uygulamalarda, zihinsel ve/veya bedensel engelli çocuğa sahip annelerin, ruhsal olarak engelli çocuğa sahip olmayanlardan daha çok olumsuz etkilendiğini ve depresyon düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaştığını bulmuştur.

Bilal ve Dağ (2005), eğitilebilir zihinsel engelli çocuğu olan annelerin yaşadıkları stres belirtileri ile stresle başa çıkma tarzları ve kontrol odağı inançları arasındaki ilişkiyi, zihinsel engelli çocuğa sahip olmayan annelerle karşılaştırmalı olarak inceledikleri çalışmalarında; 83 engelli çocuk annesi ile bilinen fiziksel ve zihinsel engeli olmayan 91 çocuğun annesine Stres Belirtileri Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği ve Kontrol Odağı Ölçeği uygulamışlardır. Araştırma sonucu elde edilen bulgular, engelli çocuğu olan annelerin bilişsel duyuşsal stres belirtilerini daha fazla yaşadıklarını göstermiştir.

Sarısoy (2000), otizmli ve zihinsel engelli çocuğa sahip olmanın evlilik ilişkisini ve ruh sağlığını nasıl etkilediğini incelediği araştırmasında, zihinsel engelli çocuğu olan 39 evli çift, otizmli çocuğu olan 38 evli çift ve normal çocuğu olan 38 evli çift olmak üzere, üç gruba Birtchnell Eş Değerlendirme Ölçeği, STAI Kaygı Envanteri ve Beck Depresyon Envanteri uygulamıştır. Uygulamada; zihinsel engelli ve otizmli çocuğa sahip annelerin eşlerini kopuk kontrolcü ve aynı zamanda güvenilir olarak değerlendirdiklerini; otizmli ve zihinsel engelli çocuğa sahip babaların eşlerini bağımlı ve kontrolcü algıladıklarını bulunmuştur. Bunlara ek olarak engelli çocuk anneleri ve babaları arasında kaygı ve depresyon açısından fark bulunmadığı belirlenmiştir. Ancak otizmli çocuğu olan annelerin ve babaların kaygı düzeylerinin normal çocuklu anne ve babalardan, ayrıca engelli çocuğa sahip babaların depresyon düzeylerinin de normal gruptan, daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Güneysucu (2010), eğitilebilir zihinsel engelli çocuğa sahip olan babaların stres düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarında farklılaşma olup olmadığını saptamak amacı ile yaptığı çalışmada, 110 eğitilebilir zihinsel engelli çocuğa sahip babaya Stres Belirtileri Ölçeği Stresle Başa çıkma Tarzları Ölçeği uygulamış ve babaların eğitim durumu, gelir seviyesi, çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı gibi sosyo-demografik değişkenlerle stresle başa çıkma tarzlarının değişmediğini bulmuştur.

Özekes, Girli, Yurdakul, Sarısoy (2000), 79 zihinsel engelli ve 54 otizmli çocuğu olan çiftle yaptıkları çalışmalarında, engelli çocuğa sahip olmanın evlilik ilişkisindeki rolünü incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, engelli çocuğa sahip olmanın çiftlerin evlilik ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini belirten bir sonuca ulaşılmamıştır. Zihinsel engelli ve otizmli çocuğu sahip aileler arasında da evlilik ilişkisinin değerlendirilmesi açısından da anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu çalışmada eşlerin birbirlerini hep çocuk temelinde değerlendirdikleri ve gereksinimlerini engelli çocuğun gereksinimlerine göre belirledikleri dikkat çekici bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Kahriman ve Bayat (2008), engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve algıladıkları sosyal destek düzeylerini belirlemek amacıyla 36 anne ve 24 baba ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğini kullanarak yaptıkları araştırmada, ebeveynlerin tamamının çocuğun bakımında güçlük yaşadığını, %26,7'sinin engelli çocuğun bakımında destek aldığını saptamışlardır. Ayrıca annelerin babalara göre daha az derecede sosyal destek algıladıkları ve bunun özellikle aile alt başlığında belirginleştiğini belirtmişlerdir.

Akkaş ve Coşkun (2009), engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygıları ile sosyal destek algıları arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla 150 anneye Spielberger Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri ve annelerin algıladıkları sosyal destek düzeyini belirlemek amacıyla Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği uygulamışlardır. Araştırma sonucunda, engelli çocuğa sahip olan annelerin sürekli kaygı düzeylerinin yüksek olduğu, sosyal destek düzeyiyle sürekli kaygı düzeyleri arasında ters ilişkinin olduğunu saptamışlardır. Ayrıca, annelerin eğitim düzeyleri ile aile gelir düzeyinin yükselmesiyle, sürekli kaygı düzeyinin düştüğü, buna karşın algıladıkları sosyal destek düzeyinde artış olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Şardağ (2010), zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle başa çıkma tarzları ve aile sosyal desteğinin evlilik uyumlarını yordama gücünü ortaya koymak amacıyla yaptığı araştırmasında, 261 zihinsel engelli çocuğa sahip anneye Stresle Başa çıkma Tarzları Ölçeği, Aile Destek Ölçeği ve Çift Uyum Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Aile Destek Ölçeği'nin alt boyutlarından Yakın İlişki Desteği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği'nin alt boyutlarından iyimser Yaklaşım ve Aile Destek Ölçeği'nin alt boyutlarından Duygusal Destek değişkenleri, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin evlilik uyumlarının anlamlı yordayıcıları olarak bulunmuştur.

Karpat, yaygın gelişimsel bozukluk tanısı alan çocukların ebeveynlerinin bu tanıdan dolayı yaşadıkları yas sürecini, evlilik uyumlarını ve algıladıkları sosyal desteği etkileyen faktörleri incelemek ve yas süreci ile evlilik uyumu ve sosyal destek ilişkisini belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada, yaygın gelişimsel bozukluk



tanısını almış 3 - 18 yaş aralığında çocuğa sahip gönüllü 103 anne - babaya Hogan Yas Tepkileri Tarama Listesi, Çiftler Uyum Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve ailelere ilişkin demografik bilgiler için Kişisel Bilgi Formu uygulamıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda yas, evlilik uyumu ve algılanan sosyal desteğin çeşitli demografik değişkenler açısından farklılaştığı bulunmuştur. YGB tanılı çocukların ebeveynlerindeki yasin olumsuz yanını yordayan değişkenlerin cinsiyet, eğitim, evlilik süresi, özel insandan kategorisinden algılanan sosyal destek, arkadaş kategorisinden algılanan sosyal destek ve çift bağlılığı olduğu görülmüştür. Yasin olumlu yanını yordayan değişkenlerin ise cinsiyet, eğitim, tanıdan sonra geçen süre ve çift uyumu olduğu görülmüştür.

Gündoğdu (1995) bu konuda yaptığı çalışmada, otistik ve normal çocuğa sahip anne-babaların evlilik uyumlarını algılamalarını karşılaştırmıştır. Ayrıca otistik ve normal çocuğa sahip anne-babalar, durumluluk – sürekli kaygı ve depresyon bakımından da karşılaştırılmışlardır. 40 çiftin katıldığı araştırmada, araştırmacı tarafından hazırlanan Bilgi Formları, Birtchnell Eş Değerlendirme Ölçeği, Durumluluk - Sürekli Kaygı Envanteri ve Beck Depresyon Ölçeği kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; otistik çocuğa sahip anneler, Birtchnell Eş Değerlendirme Ölçeği'nin yalnızca “güvenilebilirlik” alt boyutunda, normal çocuğa sahip annelere göre daha yüksek puan almışlardır. Otistik çocuğa sahip babalar, Birtchnell Eş Değerlendirme Ölçeği'nin yalnızca “kopukluk” alt boyutunda normal çocuğa sahip babalara göre daha düşük puan almışlardır. Bu ölçeğin “güvenilebilirlik” ve “kopukluk” alt boyutundaki sonuçları dikkate alındığında, otistik çocukların anne ve babalarının evlilik uyumuna ilişkin algılarının, normal çocuğa sahip anne ve babalara göre daha olumlu olduğu gözlenmiştir.

Çelimli (2009), okul öncesi yaşta otizm tanısı almış çocuğu olan Türk ve Amerikan ailelerinde, ebeveyn stresi, başa çıkma yolları ve aile işlevleri değişkenlerindeki farklılaşmaları araştırmayı ve her iki örneklem grubu için, ebeveyn stresi, başa çıkma yolları ve sosyal destek değişkenlerinin bağlılık ve esneklik düzeyleri açısından aile uyumunu yordayıcılarını bulmayı amaçladığı çalışmasında, 88 anne ile görüşmüştür. Türk ve Amerikan anneler, ebeveyn stres düzeyleri açısından bir farklılık göstermezken, başa çıkma yolları ve aile işlevleri özellikleri

bakımından farklılık göstermişlerdir. Araştırmaya göre, Türk annelerin Amerikan annelerden daha fazla problem odaklı başa çıkma yollarını kullandıkları bulunmuştur. Ayrıca, Türk annelerin aile işlevlerinden esneklik ve iç içe geçme düzeylerinin Amerikan annelerden daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Sencar (2007), otistik çocuğa sahip anne- babaların algıladıkları sosyal destek genişlikleri, desteğin kimler tarafından verildiği ve sosyal destekten memnuniyet düzeyi ile stres düzeyleri arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında; otizmli çocuğa sahip 172 kişi ile normal çocuğa sahip 172 kişiye “Özürlü Çocuk Anne Babalarının Stres Düzeyini Ölçme Aracı” ve ”Sosyal Destek Anketi” uygulamıştır. Sonuçlara göre, algılanan sosyal desteğin genişliği ve sosyal destekten memnuniyet düzeyi arttıkça, stres düzeyinin azalmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Sosyal destek sağladıkları kişiler bakımından otistik çocuğa sahip anneler ve babalar ilk sırada destek aldıkları kimsenin bulunmadığını, ikinci sıra ise eşlerini belirtirlerken; normal çocuğa sahip anneler birinci sırada arkadaşlarını ikinci sırada eşlerini, normal çocuğa sahip babalar birinci sırada eşlerini, ikinci sırada arkadaşlarını göstermişlerdir.

Çam ve Özkan (2009), otizmli çocukların ailelerinin yaşam kalitelerinin incelenmesi amacıyla, tanımlayıcı tipte yaptıkları araştırmalarında, 41 kişiye WHOQOL - BREEF Yaşam Kalitesi Ölçeğini uygulamışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre otizmli çocuk sahibi babaların eğitim durumlarının, mesleklerinin ve çocuğun rahatsızlığından dolayı sosyal çevrede olan değişikliğin yaşam kaliteleri ortalamalarını etkilediği; annelerin eğitim düzeylerinin, meslek durumlarının, medeni durumlarının, yaşadıkları evin durumunun, gelir durumunun yaşam kalitelerini etkilemediği bulunmuştur.

### **2.6.2. Yurtdışında Engelli ve Otizmli Çocukların Ebeveynleri İle Yapılmış Çalışmalar**

Kelly (2006), yeni tanı almış otizmli çocuğa sahip anne-babaların yas tepkilerini, streslerini ve başa çıkma tepkilerini karşılaştırdığı çalışmasında, çocuğu otizm tanısı almış 12 anne-babaya çocuklarının otizm tanısı aldıktan sonra yaşadıklarını, öz bildireme dayalı olarak araştırmıştır. Araştırma sonuçları anne ve babalarının çocuklarının geleceği

konusunda kendilerini stres altında hissettiklerini fakat yas tepkilerinin farklılaştığını göstermiştir. Anneler çocuklarının engelinden dolayı kendilerini suçlu, depresif hissettiklerini, babalar ise kendilerini daha çok öfkeli hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Rimmerman, Turkel ve Crossman (2003), çeşitli gelişimsel bozukluklara sahip çocukları olan (zihinsel engel, otizm, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, nörolojik bozukluklar) 32 anne-baba ile yaptıkları çalışmada, çocuğu algılama şekilleri, evlilik uyumu ve çocuğa ilişkin stres düzeylerinin anne-babalar arasında farklılaşıp farklılaşmadığını incelemişlerdir. Buna göre yaşadıkları stres düzeylerinin, evlilik uyumunun ve çocuklarına ilişkin algılarının anne-babalar arasında anlamlı düzeyde farklılaşmadığı saptanmıştır.

Taanila, Kokkonen, ve Jaruelin (1996), yaşları 14 ile 17 arasında değişen engelli çocuğa sahip 89 ailenin evlilik ilişkilerini araştırmayı amaçlayan çalışmalarında, ebeveynlerin %25'nin engelli çocuk nedeniyle evlilik ilişkilerinin bazı alanlarında sorunlar yaşadıklarını bulmuşlardır. Çalışmada, annelerin kendine güven konusunda sorun yaşadığı belirtilmiştir. Motor geriliği olan çocuğun baba üzerinde anne kadar etkili olmadığı, babaların daha az kaygılı olduğu ve daha az güvensiz olduğu görülmüştür.

Monsters ve Haltman (2010), otizmlili bir çocuğu olan annelerin normal popülasyona göre sosyal desteğini ve çocuğun yetersizliğinin aileye yansımalarını incelediği araştırmasında, 364 anne ile görüşmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre, otizmlili çocuğu olan annelerin normal popülasyona göre stres seviyelerinin daha fazla olduğu ve daha düşük seviyede sosyal destekleri olduğu bulunmuştur.

Hutton ve Caron (2005) otizmlili çocuğa sahip 21 aile ile derinlemesine görüşme tekniğini kullanarak otizm tanısı konulmuş bir çocuğa sahip olmanın aile üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmada, ailelere tanıyı öğrendikten sonraki duygularını sormuşlardır. Ailelerin %52'si rahatladıklarını, %43'ü kayıp ve yas duygusu yaşadıklarını, %29'u şok yaşadığını, %10'u kendini suçladığını belirtmiştir. Çalışmaya katılan aileler kesin tanıyla bağlantılı olarak rahatladıklarını ve bu durumun çocuklarının davranışlarını anlamalarına ve geleceği planlamalarına yardım ettiğini belirtmişlerdir.

Haddaian (1994), engelli ve normal çocuğa sahip anne- babalardaki sosyal destek ve stres arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda özürlü çocuğa sahip ailelerin stres düzeyleri yüksek bulunmuştur. Özürlü çocuk sahibi ailelerde algılanan stres bakımından anne ve babalar arasında fark bulunamazken; ailelerin algıladıkları stres düzeyleri ile arkadaşlarından ve akrabalarından aldıkları sosyal destek arasında, negatif bir korelasyon bulunmuştur.

Dyson (1993), okul çağında engelli çocuğu olan anne-babalar ile normal çocuğu olan anne-babaların ebeveyn stresi, sosyal destekleri ve aile işlevlerini incelediği araştırmasında, gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Ancak engelli çocuğu olan ailelerin çocuklarıyla ilgili stres seviyeleri, engelli çocuğu olmayan ailelere göre daha yüksek çıkmıştır.

Rodrigue, Morgan ve Geffken'in (1990), engelli çocuk sahibi anne-babaların evlilik ilişkilerinin araştırıldığı çalışmalarının örneklemini; 20 otizmli, 20 Down sendromlu ve 20 normal gelişim gösteren çocuk sahibi anne oluşturmaktadır. Katılımcılar Evlilik Uyum Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği, Sosyal Destek Ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın bulgularında, otistik çocuk sahibi annelerin evlilikten sağladıkları doyumun ve aile uyumunun diğer grup annelerine göre daha düşük olduğu, ebeveynlik konusunda kendilerini daha yetersiz hissettikleri bildirilmiştir. Bunun yanında, otistik çocuk sahibi annelerin aile birliğine ilişkin puanlarının diğer iki gruba göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Stresle başa çıkmada da engelli çocuk sahibi annelerin daha çok bilgi arayışı, utanma ve hayal kurma stratejilerini kullandıkları saptanmıştır.

Rasmussen (2000), çocuğu otizm tanısı almış ve ilköğretime devam eden ailelerin bu tanıya karşı verdiği tepkileri inceleyen araştırmasında 6 baba ve 8 anne ile yapılandırılmış görüşmeler yapmış; tanıyla ilgili şüpheleri başladığı zamandan itibaren ailelerin yas sürecini, pozitif ve negatif tepkilerini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre; ailelerin bu tanıyı aldıktan sonra; özellikle doktor, eğitimci, terapist vb. kişi ve kurumlardan aldıkları destek sayesinde tanının getirdiği stresi azalttığı ve çocuklarıyla olumlu ilişki kurmayı geliştirdiği bulunmuştur. Ailelerin tanı aldıktan sonra yas sürecine benzer tepkiler geliştirdikleri, en çok üzüntü yaşadıkları gözlemlenmiş fakat aileler tüm

bunlara rağmen çocukları bu tanıyı almış olsa da, onlarsız bir yaşam düşünemediklerini ifade etmişlerdir.

## **BÖLÜM III**

### **YÖNTEM**

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, işlem ve veri çözümleme teknikleri yer almaktadır.

#### **3.1.Araştırma Modeli:**

Araştırmanın modeli olarak; otizmli çocukların ebeveynlerinin, evlilik uyumlarının, başa çıkma stratejilerinin ve sosyal destek algılarının arasındaki ilişkilerin incelenmesi olduğundan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez. İlişkisel tarama modeli iki veya daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Tarama yoluyla bulunan ilişkiler gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanamaz (Karasar, 2009).

#### **3.2. Evren ve Örneklem:**

Araştırmanın çalışma grubu Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı'na devam eden otizm tanılı 2 - 19 yaş arası çocuğa sahip gönüllü 56 anne ve 54 baba olmak üzere toplam 110 anne ve babadan oluşmaktadır.

### 3.3. Veri Toplama Araçları:

Bu araştırmada, örneklem grubuna, ebeveynlere ait kişisel bilgilerin toplanması için araştırmacı tarafından düzenlenen Kişisel Bilgi Formu, ebeveynlerin evlilik uyumlarını incelemek için Çift Uyum Ölçeği, ebeveynlerin sosyal destek algısını incelemek için Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve ebeveynlerin başa çıkma tutumlarını incelemek için Başa Çıkma Yolları ölçeği kullanılmıştır. Veri toplama araçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıda yer almaktadır.

**3.3.1. Kişisel Bilgi Formu:** Çocuk ve aileye ilişkin sosyo-demografik bilgileri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan bilgi formu, 17 maddeden oluşmaktadır. Bu formda ebeveynlerin cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, evde yaşayan kişi sayısı, çalışma durumu, ailenin aylık toplam geliri, evlilik süresi, eşlerin ilk evlilik durumları, otizmli çocuğun cinsiyeti, yaşı, kaçınıcı çocuk olduğu, ailede tanı alan kişilerin varlığı, kardeş sayısı, tanı yaşı, özel eğitim alma süresi, aileye yardım eden kişilerin durumu gibi değişkenler bulunmaktadır.

**3.3.2. Çift Uyum Ölçeği:** Çift Uyum Ölçeği (ÇUÖ), Spanier (1976) tarafından eşlerce algılanan ilişkinin niteliklerini ölçmek için geliştirilen 32 maddelik likert tipi kendi kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçek, hem bireysel değerlendirmeleri hem de ilişkiyi ifade eden maddeleri bir araya getiren çok boyutlu bir ölçektir. Hem evli, hem de evli olmadan birlikte yaşayan çiftler için geliştirilmiştir. Faktör analizi, ölçeği dört alt boyutunu göstermektedir; (a) çift doyum (dyadic satisfaction) alt ölçeği; negatif ve pozitif düşünce modelleri ile pozitif ve aversif iletişimi sorgulayan 10 madde içerir; (b) çiftlerin bağlılığı (dyadic cohesion) alt ölçeği; birlikte geçirilen zamanı ve konuşmaları anlatan 5 maddeden oluşur; c) çift fikir birliği (dyadic consensus) fikir birliği alt ölçeği; evlilik ilişkisindeki temel konular hakkındaki anlaşma düzeyini gösteren 13 maddeden oluşur; d) duyguların ifadesi (affectional expression) alt ölçeği; sevgi gösterme şekillerinde anlaşma derecesini gösterir ve sevgi gösteren davranışları yapmayı içeren 4 maddeyi içerir. Toplam ölçek puanları çiftin uyumunu yansıtmaktadır. Toplam puan, 0 - 151 arasındadır. Ölçeğin cevaplandırma biçimi 7, 6, 5 ve 2 basamaklı olarak değişmektedir ve maddelerin 1 - 7 arasında değişen puanlarının toplamı ile elde edilir. Spanier alt ölçek puanlarının

olası kullanımını belirtmemiş olsa da ÇUÖ genellikle çift ilişkisinin kapsamlı kalitesini değerlendirmek için toplam puanla birlikte kullanılmaktadır. Toplam uyum puanının yüksek oluşu bireyin ilişkisinin ya da evlilik uyumunun daha iyi olduğunu gösterir (Spanier, 1976; Fışiloğlu, 1992).

Çift Uyum Ölçeğinin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışması 1997 yılında Fışiloğlu ve Demir tarafından yapılmıştır. Araştırma örneklemi değişik kentlerde yaşayan 264 evli bireyden oluşmuştur. ÇUÖ ortalamaları evli örneklem için 114.8 (s.s.:17.8) boşanmış örneklem için 70.7'dir.  $\alpha$  katsayısı ÇUÖ'nün tamamında 0.96, aynı örneklemde alt ölçeklerde 0.73'ten 0.94'e kadar değişen değerler almıştır. Ölçüt geçerliliğiyle ilgili olarak, ÇUÖ ve Locke-Wallace Evlilik Uyumluluğu Testi arasındaki korelasyon evli çiftler arasında 0.86 bulunmuştur. İç tutarlılık güvenirliği ÇUÖ için Cronbach  $\alpha$ 'sı kullanılarak hesaplanmış ve 0.92 bulunmuştur. Ayrıca yarıya bölme güvenirlik katsayısı 0.82 olmuştur (Fışiloğlu ve Demir, 2000).

**3.3.3. Başa Çıkma Yolları Ölçeği:** Folkman ve Lazarus (1980) tarafından geliştirilmiştir. Toplam 68 sorudan oluşan orijinal ölçeğin Türkçe versiyonuna, Türk kültüründe stresle başa çıkmada sıklıkla kullanıldığı düşünülen batıl inançlar ve kadercilik ile bağlantılı 6 madde daha eklenmiş (Siva 1991), böylece ölçeğin Türkçe versiyonu toplam 74 maddeden oluşmuştur. Gençöz, Gençöz ve Bozo (2006), Türk örneklemi ile yürüttükleri çalışmalarında, ölçeğin 3 üst-düzey faktörü olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmada da ana faktörler olarak, Gençöz ve arkadaşları (2006) tarafından önerilen Duygusal Odaklı Başa Çıkma, Problem Odaklı Başa Çıkma ve Sosyal Destek Arayarak Başa Çıkma tarzları olmak üzere 3 temel faktör kullanılmıştır. Gençöz, Gençöz ve Bozo (2006), Türk örneklemi ile yürüttükleri çalışmalarında, ölçeğin 3 üst-düzey faktörü olduğunu bulmuşlardır. Gençöz ve Bozo (2006), 194 üniversite öğrencisi ile ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını gerçekleştirmiştir. İç tutarlılığı ölçmek için Cronbach alfa yöntemi kullanılmıştır. Faktör analizinde 5 faktör tanımlanmıştır. Bu faktörler; problem odaklı başa çıkma ( $\alpha = .90$ ), dini başa çıkma ( $\alpha = .89$ ), sosyal destek arayarak başa çıkma ( $\alpha = .84$ ), kendini suçlama/çaresizlik ( $\alpha = .83$ ) ve uzaklaşmadır ( $\alpha = .76$ ). Başa Çıkma Yolları Ölçeğinin Türkçe versiyonunun ikinci dereceden analizinde 3 faktör görülmüştür; problem odaklı başa çıkma ( $\alpha = .90$ ), duygusal başa çıkma ( $\alpha = .88$ ) ve sosyal destek



arayarak başa çıkma ( $\alpha = .84$ ). Bu araştırmanın iç tutarlılık katsayıları şöyledir: problem odaklı başa çıkma ( $\alpha = .91$ ), duygu odaklı başa çıkma ( $\alpha = .80$ ) ve sosyal destek arayarak başa çıkma ( $\alpha = .79$ ). Bu sebeple Başa Çıkma Yolları Ölçeği Türk kültürü için geçerlik ve güvenilirlik özelliklerine sahiptir.

Bu faktörlerden Problem Odaklı Başa Çıkma yaklaşımı, stres yaratan durumu azaltmak veya tamamen yok edebilmek amacıyla doğrudan problemi hedef alır. Duygusal Odaklı Başa Çıkma ise, stres yaratan durumun olumsuz duygusal etkilerini azaltmak veya yok edebilmek için durumun bilişsel olarak tekrar değerlendirilmesini veya kaçma / kaçınma davranışlarını içerir. Sosyal Destek Arayarak Başa Çıkma yaklaşımı ise önceki iki başa çıkma tarzını da benimseyebilmesi özelliğinden dolayı karma bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu tarzda baş etme, sevilip onaylandığına dair duygusal destek alma, problemin çözümüne yönelik araçların sağlanması yolunda maddi destek alma ve çözümle ilgili gerekli bilgileri danışma gibi başkalarından destek arama davranışlarını sergilemek demektir.

**3.3.4. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği:** Orijinal formu Amerika Birleşik Devletleri'nde Zimet ve Diğer. (1988) tarafından geliştirilmiş olup, Türkçe'ye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlik çalışması Eker, Arkar, Yıldız (2001) tarafından yapılmıştır. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile üç farklı kaynaktan alınan sosyal desteğin yeterliliği öznel olarak değerlendirilmektedir. 1'den 7'ye kadar puanlanan Likert tipi ölçeğin, alt boyutların puanı 4 ile 28 arasında, ölçeğin toplam puanı ise 12 ile 84 arasında değişmektedir. Elde edilen puanın yüksek olması algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu göstermektedir. Türkçe'ye uyarlama çalışmasında, her birinde 50'şer denek olan üç grup; psikiyatri ve cerrahi hastaları ve normaller çalışmanın örneklemini oluşturmuşlardır. Ölçekler, özellikle psikiyatri ve cerrahi örneklemelerinde, sosyal destek, yalnızlık, umutsuzluk, olumsuz sosyal ilişki ve bir belirti tarama listesi ölçekleriyle anlamlı korelasyon göstermişlerdir. İç tutarlılığı ölçmek için Cronbach alfa yöntemi kullanılmıştır. Değerler 0.80 ile 0.95 arasında ve üç örnekleme de ölçek ve alt ölçekler kabul edilebilir düzeyde iç tutarlılık göstermişlerdir.

### 3.4.Verileri Toplama Süreci:

Araştırmada gereksinim duyulan verilerin toplanmasında, ölçek kullanım izni ve Etik Kurul izni alındıktan sonra veri toplama araçları bir kitapçık haline getirilip araştırmacı tarafından Tohum Otizm Vakfı'na götürülmüştür. Kurumdaki ilgili kişiler tarafından kitapçıklar ailelere ulaştırılmış ve formlar bireysel olarak ebeveynler tarafından doldurulduktan sonra geri toplanarak araştırmacıya teslim edilmiştir.

### 3.5.Verilerin Analizi:

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (sayı, yüzde, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır.

Problem çözme odaklı başa çıkma alt ölçeği normal dağılmaktadır. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı Bağımsız Örneklem T Testi ve ikiden fazla gruplar için Anova testi kullanılmıştır. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin alt ölçekleri, Çift Uyum Ölçeğinin alt ölçekleri, duygu odaklı başa çıkma alt ölçeği ile sosyal destek arayarak başa çıkma alt ölçeği normal dağılım göstermemektedir. Ayrıca örneklem sayısı 30'dan küçük olan değişkenler de niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı Mann Whitney U testi, ikiden fazla grup durumunda parametrelerin gruplararası karşılaştırmalarında Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır.

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişki Spearman korelasyon ile test edilmiştir. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

## BÖLÜM IV

### BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular, tablolastırılarak verilmiş ve yorumlanmıştır. Bulgular, alt problemlerin sırasına göre düzenlenmiştir. Tablo 1’de örnekleme tanıtıcı bulgular yer almaktadır.

**Tablo 1: Örneklemin Değişkenlere Göre Dağılımı (N=110)**

| Değişkenler:                      |                        | <i>n</i> | %    |
|-----------------------------------|------------------------|----------|------|
| <b>Cinsiyet</b>                   | K                      | 56       | 50.9 |
|                                   | E                      | 54       | 49.1 |
| <b>Yaş</b>                        | 20 ile 30 yaş arası    | 20       | 18.2 |
|                                   | 31 ile 40 yaş arası    | 47       | 42.7 |
|                                   | 41 yaş ve üzeri        | 43       | 39.1 |
| <b>Çalışma durumu</b>             | Çalışıyor              | 61       | 55.5 |
|                                   | Çalışmıyor             | 49       | 44.5 |
| <b>Gelir düzeyi</b>               | 1000 TL ve altı        | 14       | 12.7 |
|                                   | 1000 ile 3000 TL arası | 36       | 32.7 |
|                                   | 3000 TL ve üye         | 60       | 54.5 |
| <b>Eğitim durumu</b>              | Ortaokul mezunu ve alt | 17       | 15.5 |
|                                   | Lise mezunu            | 41       | 37.3 |
|                                   | Üniversite-yüksekokul  | 52       | 47.3 |
| <b>Evlilik süresi</b>             | 9 yıl ve daha az       | 52       | 47.3 |
|                                   | 10-16 yıl              | 34       | 30.9 |
|                                   | 16 yıl ve üzeri        | 24       | 21.8 |
| <b>Otizimli çocuklarının yaşı</b> | 0 ile 6 yaş arası      | 60       | 54.5 |
|                                   | 7 ile 11 yaş arası     | 29       | 26.4 |
|                                   | 12 yaş ve üzeri        | 21       | 19.1 |

Tablo 1'in devamı,

|                                                                           |                    | <b>n</b> | <b>%</b> |
|---------------------------------------------------------------------------|--------------------|----------|----------|
| <b>Otizmli çocukların cinsiyeti</b>                                       | Kız                | 30       | 27.3     |
|                                                                           | Erkek              | 80       | 72.7     |
| <b>Otizmli çocuğun dışında aynı tanıyı alan başka çocuk olup olmaması</b> | Var                | 22       | 20.0     |
|                                                                           | Yok                | 88       | 80.0     |
| <b>Ailede başka otizmli bireyin olup olmaması</b>                         | Var                | 11       | 10.0     |
|                                                                           | Yok                | 99       | 90.0     |
| <b>Otizmli çocukların başka kardeşlerinin olup olmaması</b>               | Yok                | 46       | 41.8     |
|                                                                           | 1-2 kardeş         | 57       | 51.8     |
|                                                                           | 3 kardeş ve üzeri  | 7        | 6.4      |
| <b>Otizmli çocuğun tanı aldığı yaş</b>                                    | 1 yaşında          | 15       | 13.6     |
|                                                                           | 2 yaşında          | 43       | 39.1     |
|                                                                           | 3 yaşında ve üzeri | 52       | 47.3     |
| <b>Otizmli çocuğun kaç yıldır özel eğitim aldığı</b>                      | 0 ile 2 yıl arası  | 37       | 33.6     |
|                                                                           | 3 ile 5 yıl arası  | 35       | 31.8     |
|                                                                           | 6 yıl ve üzeri     | 38       | 34.5     |
| <b>Otizmli çocuğun bakımında yardım eden kimsenin olup olmaması</b>       | Var                | 54       | 49.1     |
|                                                                           | Yok                | 56       | 50.9     |

Tablo 1'de görüldüğü gibi, araştırmanın örneklemini 56 anne (%50.9) ve 54 babadan (%49.1) oluşturulmuştur. Örneklemin 47'si (%42.7) 31-40 yaş arasında, 43'ü (%39.1) 41 yaş üzerinde ve 20'si (%18.2) 20-30 yaş arasındadır. Örneklemin 61'i (%55.5) herhangi bir işte çalışmakta ve 49'u (%44.5) herhangi bir işte çalışmamaktadır.

Örneklemin 60'ının (%54.5) ailesinin aylık geliri 3000 TL üzerinde, 36'sının (%32.7) ailesinin aylık geliri 1000-3000 TL arasında ve 14'ünün (%12.7) ailesinin aylık geliri 1000 TL altındadır. Örneklemin 52'si (%47.3) üniversite – yüksekokul mezunu, 41'i (%37.3) lise mezunu ve 17'si (%15.5) ortaokul mezunudur. Örneklemin 52'sinin (%47.3) evlilik süresi 9 yıl ve altı, 34'ünün (%30.9) evlilik süresi 10-16 yıl arası ve 24'ünün (%21.8) evlilik süresi 16 yıl ve üzerindedir.

Örneklemin 60'ının (%54.5) otizmli çocuğunun yaşı 0-6 yaş arasında, 29'unun (%26.4) otizmli çocuğunun yaşı 7-11 yaş arasında ve 21'inin (%19.1)

otizmli çocuğunun yaşı 12 yaş ve üzeridir. Örneklem 80'inin (%72.7) otizmli çocuğunun cinsiyeti erkek ve 30'unun (%27.3) otizmli çocuğunun cinsiyeti kızdır. Örneklem 99'unun (%90.0) ailesinde başka bir otizmli bulunmamakta ve 11'inin (%10.0) ailesinde başka bir otizmli bulunmaktadır. Otizmli çocukların 57'sinin (%51.8) 1 veya 2 kardeşi bulunmakta, 46'sının (%41.8) kardeşi bulunmamakta ve 7'sinin (%6.4) 3 kardeş ve üzerinde bulunmaktadır. Örneklem 52'sinin (%47.3) otizmli çocuğuna tanı 3 yaş ve üzerinde konulmuş olduğu, 43'ünün (%39.1) otizmli çocuğuna tanı 2 yaşında konulmuş olduğu ve 15'inin (%13.6) otizmli çocuğuna tanı 1 yaşında konulmuş olduğu görülmüştür. Otizmli çocukların 38'i (%34.5) 6 yıl ve üzerinde özel eğitim almakta olduğu, 37'si (%33.6) 0-2 yıl arası bir süredir özel eğitim almakta olduğu ve 35'i (%31.8) 3-5 yıl arası bir süredir özel eğitim almakta olduğu görülmüştür. Örneklem 56'sına (%50.9) çocuğunun bakımında kimsenin yardım etmediği ve 54'üne (%49.1) çocuğunun bakımında yardımcı olan yakınlarının olduğu görülmüştür.

#### 4.1. Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular

Otizmli çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal desteğe ilişkin bulgular Tablo 2, 3 ve 4'te yer almaktadır.

**Tablo 2: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çift Uyum Ölçeği Alt Ölçekleri Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları**

| Ölçek                          | Ort. ve SD  |
|--------------------------------|-------------|
| Çift doyumu alt ölçeği         | 12.75±4.26  |
| Çiftlerin bağlılığı alt ölçeği | 4.60±2.07   |
| Çift fikir birliği alt ölçeği  | 18.58±6.07  |
| Duyguların ifadesi alt ölçeği  | 8.39±3.27   |
| Çift uyum ölçeği               | 97.07±26.60 |

Otizmli çocukların ebeveynlerinin çift doyumu alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması (12.75 ±4.26) olduğu saptanmıştır. Çiftlerin bağlılığı alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması (4.60±2.07) olduğu saptanmıştır. Çift fikir birliği alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması (18.58±6.07) olduğu saptanmıştır.

Duyguların ifadesi alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması ( $8.39 \pm 3.27$ ) olduğu saptanmıştır. Çift uyum ölçeğinin ortalaması ve standart sapması ( $97.07 \pm 26.60$ ) olduğu saptanmıştır. Ortalama değere göre ebeveynlerin evlilik uyumu orta düzeydedir.

**Tablo 3: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Başa Çıkma Yolları Ölçeği Alt Ölçek Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları**

| Ölçek                             | Ort. ve SD        |
|-----------------------------------|-------------------|
| Problem odaklı başa çıkma         | $93.68 \pm 11.75$ |
| Duygu odaklı başa çıkma           | $57.74 \pm 12.40$ |
| Sosyal destek arayarak başa çıkma | $35.90 \pm 5.03$  |

Otizmlı çocukların ebeveynlerinin problem odaklı başa çıkma alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması ( $93.68 \pm 11.75$ ) olduğu saptanmıştır. Duygu odaklı başa çıkma alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması ( $57.74 \pm 12.40$ ) olduğu saptanmıştır. Sosyal destek arayarak başa çıkma alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması ( $35.90 \pm 5.03$ ) olduğu saptanmıştır.

**Tablo 4: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Algıladıkları Sosyal Destek Ölçeği Alt Ölçek Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları**

| Ölçek                                            | Ort. ve SD        |
|--------------------------------------------------|-------------------|
| Aileden algılanan sosyal destek alt ölçeği       | $14.95 \pm 4.76$  |
| Arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeği | $12.50 \pm 5.07$  |
| Özel insandan algılanan sosyal destek alt ölçeği | $14.03 \pm 4.87$  |
| Algılanan sosyal destek ölçeği                   | $41.49 \pm 11.99$ |

Otizmlı çocukların ebeveynlerinin aileden algılanan sosyal destek alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması ( $14.95 \pm 4.76$ ) olduğu saptanmıştır. Ebeveynlerin özel insandan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması ( $14.03 \pm 4.87$ ) olduğu saptanmıştır. Ebeveynlerin arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin ortalaması ve standart sapması ( $12.50 \pm 5.07$ ) olduğu saptanmıştır. Ortalama değere göre ebeveynler en çok aileden sosyal destek almaktadırlar.

Otizimli çocukların ebeveynlerinin çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin ortalaması ve standart sapması ( $41.49 \pm 11.99$ ) olduğu saptanmıştır. Ortalama değere göre ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi orta düzeydedir.

#### 4.2. Otizimli Çocukların Ebeveynlerinin Cinsiyetine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde ilk olarak “Otizimli çocukların ebeveynlerinin cinsiyetine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 5, 6 ve 7’de yer almaktadır.

**Tablo 5: Otizimli Çocukların Ebeveynlerinin Cinsiyetine Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler        | Cinsiyet      | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|---------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| Çift doyumu         | Kadın         | 56       | 56.04           | 3138.50      | 1481.50  | .855     |
|                     | Erkek         | 54       | 54.94           | 2966.50      |          |          |
|                     | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Çiftlerin bağlılığı | Kadın         | 56       | 54.48           | 3051.00      | 1455.00  | .730     |
|                     | Erkek         | 54       | 56.56           | 3054.00      |          |          |
|                     | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Çift fikir birliği  | Kadın         | 56       | 52.40           | 2934.50      | 1338.50  | .297     |
|                     | Erkek         | 54       | 58.71           | 3170.50      |          |          |
|                     | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Duyguların ifadesi  | Kadın         | 56       | 54.26           | 3038.50      | 1442.50  | .675     |
|                     | Erkek         | 54       | 56.79           | 3066.50      |          |          |
|                     | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Çift uyum ölçeği    | Kadın         | 56       | 54.21           | 3036.00      | 1440.00  | .667     |
|                     | Erkek         | 54       | 56.83           | 3069.00      |          |          |
|                     | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

Tablo 5’te görüldüğü gibi; otizimli çocukların ebeveynlerinin cinsiyetine göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri, çift uyum ölçeği) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık

olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U-Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 6: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Cinsiyetine Göre Başa Çıkma Stratejileri Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                      | Cinsiyet      | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|-----------------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| Duygu odaklı başa çıkma           | K             | 56       | 60,81           | 3405.50      | 1214.50  | .075     |
|                                   | E             | 54       | 49,99           | 2699.50      |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Sosyal destek arayarak başa çıkma | K             | 56       | 56,33           | 3154.50      | 1465.50  | .780     |
|                                   | E             | 54       | 54,64           | 2950.50      |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Problem odaklı başa çıkma         | K             | 56       | 62.83           | 2922.50      | 1102.60  | .037*    |
|                                   | E             | 54       | 64.15           | 3182.50      |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

$p<0.05$

Tablo 6’da görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin cinsiyetine göre başa çıkma stratejileri (duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U-Testi yapılmış ve duygu odaklı başa çıkma ile sosyal destek arayarak başa çıkma stratejilerinde anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p>0.05$ ).; problem odaklı başa çıkmada ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ( $p<0.05$ ). Annelerin babalara göre problem çözme odaklı başa çıkma stratejileri puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.



**Tablo 7: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Cinsiyetine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                                 | Yaş             | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> |
|----------------------------------------------|-----------------|----------|-----------------|----|-------|----------|
| <b>Aileden algılanan sosyal destek</b>       | 20-30 yaş arası | 20       | 60.48           | 2  | 5.32  | .070     |
|                                              | 31-40 yaş arası | 47       | 61.31           |    |       |          |
|                                              | 41 yaş ve üzeri | 43       | 46.84           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Arkadaşlardan algılanan sosyal destek</b> | 20-30 yaş arası | 20       | 69.50           | 2  | 5.55  | .062     |
|                                              | 31-40 yaş arası | 47       | 55.26           |    |       |          |
|                                              | 41 yaş ve üzeri | 43       | 49.26           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Özel insandan algılanan sosyal destek</b> | 20-30 yaş arası | 20       | 55.78           | 2  | .215  | .898     |
|                                              | 31-40 yaş arası | 47       | 56.91           |    |       |          |
|                                              | 41 yaş ve üzeri | 43       | 53.83           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Toplam puan</b>                           | 20-30 yaş arası | 20       | 62.65           | 2  | 3.34  | .188     |
|                                              | 31-40 yaş arası | 47       | 58.57           |    |       |          |
|                                              | 41 yaş ve üzeri | 43       | 48.81           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |

$p > 0.05$

Tablo 7’de görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin cinsiyetine göre algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek ve toplam) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

#### **4.3 Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Yaşlarına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde ikinci olarak “Otizmli çocukların ebeveynlerinin yaşlarına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 8, 9 ve 10’da yer almaktadır.

**Tablo 8: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Yaşlarına Göre Evlilik Uyum Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler               | Yaş             | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> |
|----------------------------|-----------------|----------|-----------------|----|-------|----------|
| <b>Çift doyumu</b>         | 20-30 yaş arası | 20       | 64.33           | 2  | 1.89  | .389     |
|                            | 31-40 yaş arası | 47       | 53.43           |    |       |          |
|                            | 41 yaş ve üzeri | 43       | 53.66           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Çiftlerin bağlılığı</b> | 20-30 yaş arası | 20       | 69.95           | 2  | 5.33  | .069     |
|                            | 31-40 yaş arası | 47       | 50.87           |    |       |          |
|                            | 41 yaş ve üzeri | 43       | 53.84           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Çift fikir birliği</b>  | 20-30 yaş arası | 20       | 62.00           | 2  | 1.04  | .594     |
|                            | 31-40 yaş arası | 47       | 53.63           |    |       |          |
|                            | 41 yaş ve üzeri | 43       | 54.52           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Duyguların ifadesi</b>  | 20-30 yaş arası | 20       | 63.65           | 2  | 1.63  | .443     |
|                            | 31-40 yaş arası | 47       | 53.81           |    |       |          |
|                            | 41 yaş ve üzeri | 43       | 53.56           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Çift uyum ölçeği</b>    | 20-30 yaş arası | 20       | 68.35           | 2  | 3.97  | .137     |
|                            | 31-40 yaş arası | 47       | 52.36           |    |       |          |
|                            | 41 yaş ve üzeri | 43       | 52.95           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |

Tablo 8’de görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin yaşlarına göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri, çift uyum ölçeği) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 9: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Yaşlarına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                             | Yaş             | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> | Anlamlı fark |
|------------------------------------------|-----------------|----------|-----------------|----|-------|----------|--------------|
| <b>Problem odaklı başa çıkma</b>         | 20-30 yaş arası | 20       | 57.65           | 2  | .131  | .936     | -            |
|                                          | 31-40 yaş arası | 47       | 55.48           |    |       |          |              |
|                                          | 41 yaş ve üzeri | 43       | 54.52           |    |       |          |              |
|                                          | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Duygu odaklı başa çıkma</b>           | 20-30 yaş arası | 20       | 62.83           | 2  | 11.53 | .003*    | 1-2*         |
|                                          | 31-40 yaş arası | 47       | 64.15           |    |       |          |              |
|                                          | 41 yaş ve üzeri | 43       | 42.64           |    |       |          |              |
|                                          | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Sosyal destek arayarak başa çıkma</b> | 20-30 yaş arası | 20       | 51.70           | 2  | 4.18  | .123     | -            |
|                                          | 31-40 yaş arası | 47       | 62.63           |    |       |          |              |
|                                          | 41 yaş ve üzeri | 43       | 49.48           |    |       |          |              |
|                                          | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |              |

$p<0.05$

Tablo 9’da görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin yaşlarına göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve problem odaklı başa çıkma ile sosyal destek arayarak başa çıkma stratejilerinde anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p>0.05$ ).; duygusal odaklı başa çıkmada ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ( $p<0.05$ ). 31 ile 40 yaş arasında olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere oranla duygu odaklı başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığının hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniği olarak Mann Whitney U testi uygulanmıştır. 20 ile 30 yaş arasında olan ebeveynler

ile 31 ile 40 yaş arasında olan ebeveynlerin diğerlerine göre duygu odaklı başa çıkma puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**Tablo 10: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Yaşlarına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                                 | Yaş             | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> |
|----------------------------------------------|-----------------|----------|-----------------|----|-------|----------|
| <b>Aileden algılanan sosyal destek</b>       | 20-30 yaş arası | 20       | 60.48           | 2  | 5.32  | .070     |
|                                              | 31-40 yaş arası | 47       | 61.31           |    |       |          |
|                                              | 41 yaş ve üzeri | 43       | 46.84           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Arkadaşlardan algılanan sosyal destek</b> | 20-30 yaş arası | 20       | 69.50           | 2  | 5.55  | .062     |
|                                              | 31-40 yaş arası | 47       | 55.26           |    |       |          |
|                                              | 41 yaş ve üzeri | 43       | 49.26           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Özel insandan algılanan sosyal destek</b> | 20-30 yaş arası | 20       | 55.78           | 2  | .215  | .898     |
|                                              | 31-40 yaş arası | 47       | 56.91           |    |       |          |
|                                              | 41 yaş ve üzeri | 43       | 53.83           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Toplam puan</b>                           | 20-30 yaş arası | 20       | 62.65           | 2  | 3.34  | .188     |
|                                              | 31-40 yaş arası | 47       | 58.57           |    |       |          |
|                                              | 41 yaş ve üzeri | 43       | 48.81           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |       |          |

Tablo 10’da görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin yaşlarına göre algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek ve toplam) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ( $p>0.05$ ).

#### 4.4 Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Çalışıp Çalışmamalarına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde üçüncü olarak “Otizmlı çocukların ebeveynlerinin çalışıp çalışmamalarına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 11, 12 ve 13’te yer almaktadır.

**Tablo 11: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Çalışıp Çalışmamalarına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler               | Çalışma       | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|----------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| <b>Çift doyumu</b>         | Çalışıyor     | 61       | 55.50           | 3385.50      | 1494.50  | 1.00     |
|                            | Çalışmıyor    | 49       | 55.50           | 2719.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Çiftlerin bağlılığı</b> | Çalışıyor     | 61       | 55.42           | 3380.50      | 1489.50  | .976     |
|                            | Çalışmıyor    | 49       | 55.60           | 2724.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Çift fikir birliği</b>  | Çalışıyor     | 61       | 54.86           | 3346.50      | 1455.50  | .814     |
|                            | Çalışmıyor    | 49       | 56.30           | 2758.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Duyguların ifadesi</b>  | Çalışıyor     | 61       | 54.30           | 3312.50      | 1421.50  | .657     |
|                            | Çalışmıyor    | 49       | 56.99           | 2792.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Çift uyum ölçeği</b>    | Çalışıyor     | 61       | 54.09           | 3299.50      | 1408.50  | .605     |
|                            | Çalışmıyor    | 49       | 57.26           | 2805.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

Tablo 11’de görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin çalışıp çalışmamalarına göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri, çift uyum ölçeği) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 12: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çalışıp Çalışmamalarına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                             | Çalışma       | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|------------------------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| <b>Duygu odaklı başa çıkma</b>           | Çalışıyor     | 61       | 49.73           | 3033.50      | 1142.50  | .034*    |
|                                          | Çalışmıyor    | 49       | 62.68           | 3071.50      |          |          |
|                                          | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Sosyal destek arayarak başa çıkma</b> | Çalışıyor     | 61       | 54.34           | 3314.50      | 1423.50  | .668     |
|                                          | Çalışmıyor    | 49       | 56.95           | 2790.50      |          |          |
|                                          | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Problem odaklı başa çıkma</b>         | Çalışıyor     | 61       | 54.09           | 3299.50      | 1408.50  | .605     |
|                                          | Çalışmıyor    | 49       | 57.26           | 2805.50      |          |          |
|                                          | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

$p < 0.05$

Tablo 12’de görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin çalışıp çalışmamalarına göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve problem odaklı başa çıkma ile sosyal destek arayarak başa çıkma stratejilerinde anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p > 0.05$ ).; duygusal odaklı başa çıkmada ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ( $p < 0.05$ ). Çalışmayan ebeveynlerin çalışan ebeveynlere oranla duygu odaklı başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**Tablo 13: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Çalışıp Çalışmamalarına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                          | Çalışma       | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|---------------------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| Aileden algılanan sosyal destek       | Evet          | 61       | 48.75           | 2974.00      | 1083.00  | .012*    |
|                                       | Hayır         | 49       | 63.90           | 3131.00      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Arkadaşlardan algılanan sosyal destek | Evet          | 61       | 55.16           | 3364.50      | 1473.50  | .899     |
|                                       | Hayır         | 49       | 55.93           | 2740.50      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Özel insandan algılanan sosyal destek | Evet          | 61       | 52.25           | 3187.50      | 1296.50  | .230     |
|                                       | Hayır         | 49       | 59.54           | 2917.50      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Toplam skor</b>                    | Evet          | 61       | 51.21           | 3124.00      | 1233.00  | .115     |
|                                       | Hayır         | 49       | 60.84           | 2981.00      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

$p < 0.05$

Tablo 16’da görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin çalışıp çalışmama durumlarına göre algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve özel insandan algılanan sosyal destek puanlarında anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p > 0.05$ ).; aileden algılanan sosyal destek puanlarında ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ( $p < 0.05$ ). Çalışmayan ebeveynlerin çalışan ebeveynlere oranla aileden algıladıkları sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

#### **4.5 Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde dördüncü olarak “Otizmlı çocukların ebeveynlerinin ekonomik durumlarına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 14, 15 ve 16’da yer almaktadır.

**Tablo 14: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler               | Gelir              | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> | Anlamlı fark |
|----------------------------|--------------------|----------|-----------------|----|-------|----------|--------------|
| <b>Çift doyumu</b>         | 1000 TL ve altı    | 14       | 63.43           | 2  | 6.04  | .049*    | 2            |
|                            | 1000–3000 TL arası | 36       | 63.74           |    |       |          |              |
|                            | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 48.71           |    |       |          |              |
|                            | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Çiftlerin bağlılığı</b> | 1000 TL ve altı    | 14       | 54.82           | 2  | .008  | .996     | -            |
|                            | 1000–3000 TL arası | 36       | 55.69           |    |       |          |              |
|                            | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 55.54           |    |       |          |              |
|                            | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Çift fikir birliği</b>  | 1000 TL ve altı    | 14       | 53.89           | 2  | 320   | .852     | -            |
|                            | 1000–3000 TL arası | 36       | 57.94           |    |       |          |              |
|                            | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 54.41           |    |       |          |              |
|                            | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Duyguların ifadesi</b>  | 1000 TL ve altı    | 14       | 56.54           | 2  | 5.55  | .062     | -            |
|                            | 1000–3000 TL arası | 36       | 65.14           |    |       |          |              |
|                            | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 49.48           |    |       |          |              |
|                            | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Çift uyum ölçeği</b>    | 1000 TL ve altı    | 14       | 58.25           | 2  | 3.40  | .183     | -            |
|                            | 1000–3000 TL arası | 36       | 62.71           |    |       |          |              |
|                            | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 50.53           |    |       |          |              |
|                            | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |       |          |              |

$p < 0.05$

Tablo 14’te görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin ekonomik durumlarına göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve çift bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçeklerinden alınan puanlarında anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p > 0.05$ ), çift doyumu alt ölçeğinden alınan puanlarda anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ( $p > 0.05$ ). Geliri 1000 TL ile 3000 TL arasında olan ebeveynlerin diğerlerine oranla çift doyum düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.



**Tablo 15: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                             | Gelir              | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> | Anlamlı fark |
|------------------------------------------|--------------------|----------|-----------------|----|-------|----------|--------------|
| <b>Problem odaklı başa çıkma</b>         | 1000 TL ve altı    | 14       | 39.89           | 2  | 9.48  | .009*    | 2            |
|                                          | 1000–3000 TL arası | 36       | 67.75           |    |       |          |              |
|                                          | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 51.79           |    |       |          |              |
|                                          | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Duygu odaklı başa çıkma</b>           | 1000 TL ve altı    | 14       | 64.04           | 2  | 2.42  | .298     | -            |
|                                          | 1000–3000 TL arası | 36       | 58.99           |    |       |          |              |
|                                          | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 51.42           |    |       |          |              |
|                                          | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Sosyal destek arayarak başa çıkma</b> | 1000 TL ve altı    | 14       | 52.00           | 2  | 1.09  | .579     | -            |
|                                          | 1000–3000 TL arası | 36       | 59.99           |    |       |          |              |
|                                          | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 53.63           |    |       |          |              |
|                                          | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |       |          |              |

$p < 0.05$

Tablo 15’te görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin ekonomik durumlarına göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve duygu odaklı başa çıkma ile sosyal destek arayarak başa çıkma stratejilerinde anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p > 0.05$ ).; problem odaklı başa çıkmada ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ( $p < 0.05$ ). Geliri 1000 TL ile 3000 TL arasında olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere oranla problem odaklı başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**Tablo 16: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Ekonomik Durumlarına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                                 | Gelir              | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | X <sup>2</sup> | <i>p</i> |
|----------------------------------------------|--------------------|----------|-----------------|----|----------------|----------|
| <b>Aileden algılanan sosyal destek</b>       | 1000 TL ve altı    | 14       | 50.21           | 2  | .527           | .768     |
|                                              | 1000–3000 TL arası | 36       | 57.43           |    |                |          |
|                                              | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 55.58           |    |                |          |
|                                              | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Arkadaşlardan algılanan sosyal destek</b> | 1000 TL ve altı    | 14       | 52.93           | 2  | 1.41           | .493     |
|                                              | 1000–3000 TL arası | 36       | 60.67           |    |                |          |
|                                              | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 53.00           |    |                |          |
|                                              | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Özel insandan algılanan sosyal destek</b> | 1000 TL ve altı    | 14       | 46.96           | 2  | .4.23          | .120     |
|                                              | 1000–3000 TL arası | 36       | 64.06           |    |                |          |
|                                              | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 52.36           |    |                |          |
|                                              | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Toplam puan</b>                           | 1000 TL ve altı    | 14       | 48.07           | 2  | 2.52           | .283     |
|                                              | 1000–3000 TL arası | 36       | 61.97           |    |                |          |
|                                              | 3000 TL ve üzeri   | 60       | 53.35           |    |                |          |
|                                              | <b>Toplam</b>      | 110      |                 |    |                |          |

$p < 0.05$

Tablo 16’da görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin ekonomik durumlarına göre algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p > 0.05$ ).

#### **4.6 Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde beşinci olarak “Otizmli çocukların ebeveynlerinin öğrenim düzeylerine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 17, 18 ve 19’da yer almaktadır.

**Tablo 17: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler               | Eğitim                | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | X <sup>2</sup> | <i>p</i> |
|----------------------------|-----------------------|----------|-----------------|----|----------------|----------|
| <b>Çift doyumu</b>         | Ortaokul mezunu       | 17       | 63.09           | 2  | 1.33           | .514     |
|                            | Lise mezunu           | 41       | 55.70           |    |                |          |
|                            | Üniversite-yüksekokul | 52       | 52.87           |    |                |          |
|                            | <b>Toplam</b>         | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Çiftlerin bağlılığı</b> | Ortaokul mezunu       | 17       | 59.32           | 2  | .932           | .628     |
|                            | Lise mezunu           | 41       | 51.87           |    |                |          |
|                            | Üniversite-yüksekokul | 52       | 57.12           |    |                |          |
|                            | <b>Toplam</b>         | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Çift fikir birliği</b>  | Ortaokul mezunu       | 17       | 54.68           | 2  | .502           | .778     |
|                            | Lise mezunu           | 41       | 53.06           |    |                |          |
|                            | Üniversite-yüksekokul | 52       | 57.69           |    |                |          |
|                            | <b>Toplam</b>         | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Duyguların ifadesi</b>  | Ortaokul mezunu       | 17       | 56.94           | 2  | .061           | .970     |
|                            | Lise mezunu           | 41       | 55.74           |    |                |          |
|                            | Üniversite-yüksekokul | 52       | 54.84           |    |                |          |
|                            | <b>Toplam</b>         | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Çift uyum ölçeği</b>    | Ortaokul mezunu       | 17       | 60.94           | 2  | 1.10           | .575     |
|                            | Lise mezunu           | 41       | 57.20           |    |                |          |
|                            | Üniversite-yüksekokul | 52       | 52.38           |    |                |          |
|                            | <b>Toplam</b>         | 110      |                 |    |                |          |

Tablo 17’de görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin öğrenim düzeylerine göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 18: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                             | Eğitim                | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> | Anlamlı fark |
|------------------------------------------|-----------------------|----------|-----------------|----|-------|----------|--------------|
| <b>Problem odaklı başa çıkma</b>         | Ortaokul mezunu       | 17       | 45.56           | 2  | 5.07  | .079     |              |
|                                          | Lise mezunu           | 41       | 63.89           |    |       |          |              |
|                                          | Üniversite-yüksekokul | 52       | 52.13           |    |       |          |              |
|                                          | <b>Toplam</b>         | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Duygu odaklı başa çıkma</b>           | Ortaokul mezunu       | 17       | 67.41           | 2  | 6.71  | .035*    | 1-2          |
|                                          | Lise mezunu           | 41       | 60.67           |    |       |          |              |
|                                          | Üniversite-yüksekokul | 52       | 47.53           |    |       |          |              |
|                                          | <b>Toplam</b>         | 110      |                 |    |       |          |              |
| <b>Sosyal destek arayarak başa çıkma</b> | Ortaokul mezunu       | 17       | 53.85           | 2  | 2.50  | .286     |              |
|                                          | Lise mezunu           | 41       | 61.61           |    |       |          |              |
|                                          | Üniversite-yüksekokul | 52       | 51.22           |    |       |          |              |
|                                          | <b>Toplam</b>         | 110      |                 |    |       |          |              |

$p < 0.05$

Tablo 18’de görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin öğrenim düzeylerine göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve problem odaklı başa çıkma ile sosyal destek arayarak başa çıkma stratejilerinde anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p > 0.05$ ).; duygu odaklı başa çıkmada ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ( $p < 0.05$ ). Ortaokul mezunu olan ebeveynler ile lise mezunu olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere oranla duygu odaklı başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**Tablo 19: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                                         | Eğitim                | <i>n</i> | Sıra<br>Ortalama<br>Sı | Sd | $X^2$ | <i>p</i> |
|------------------------------------------------------|-----------------------|----------|------------------------|----|-------|----------|
| <b>Aileden<br/>algılanan sosyal<br/>destek</b>       | Ortaokul mezunu       | 17       | 64.47                  | 2  | 3.87  | .144     |
|                                                      | Lise mezunu           | 41       | 48.33                  |    |       |          |
|                                                      | Üniversite-yüksekokul | 52       | 58.22                  |    |       |          |
|                                                      | <b>Toplam</b>         | 110      |                        |    |       |          |
| <b>Arkadaşlardan<br/>algılanan sosyal<br/>destek</b> | Ortaokul mezunu       | 17       | 56.68                  | 2  | .795  | .672     |
|                                                      | Lise mezunu           | 41       | 52.04                  |    |       |          |
|                                                      | Üniversite-yüksekokul | 52       | 57.85                  |    |       |          |
|                                                      | <b>Toplam</b>         | 110      |                        |    |       |          |
| <b>Özel insandan<br/>algılanan sosyal<br/>destek</b> | Ortaokul mezunu       | 17       | 57.35                  | 2  | .098  | .952     |
|                                                      | Lise mezunu           | 41       | 55.79                  |    |       |          |
|                                                      | Üniversite-yüksekokul | 52       | 54.66                  |    |       |          |
|                                                      | <b>Toplam</b>         | 110      |                        |    |       |          |
| <b>Toplam puan</b>                                   | Ortaokul mezunu       | 17       | 58.53                  | 2  | 1.16  | .558     |
|                                                      | Lise mezunu           | 41       | 51.26                  |    |       |          |
|                                                      | Üniversite-yüksekokul | 52       | 57.86                  |    |       |          |
|                                                      | <b>Toplam</b>         | 110      |                        |    |       |          |

Tablo 19’da görüldüğü gibi; otizmli çocukların öğrenim düzeylerine göre algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

#### 4.7 Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Sürelerine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde altıncı olarak “Otizmli çocukların ebeveynlerinin evlilik sürelerine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? ” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 20, 21 ve 22’de yer almaktadır.

**Tablo 20: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Süresine Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler               | Evlilik Süresi      | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>P</i> |
|----------------------------|---------------------|----------|-----------------|----|-------|----------|
| <b>Çift doyumu</b>         | 9 ve altı           | 52       | 57.88           | 2  | 1.11  | .573     |
|                            | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 50.75           |    |       |          |
|                            | 16 ve üzeri         | 24       | 57.08           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Çiftlerin bağlılığı</b> | 9 ve altı           | 52       | 58.03           | 2  | .776  | .678     |
|                            | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 51.93           |    |       |          |
|                            | 16 ve üzeri         | 24       | 55.08           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Çift fikir birliği</b>  | 9 ve altı           | 52       | 57.39           | 2  | .715  | .700     |
|                            | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 51.69           |    |       |          |
|                            | 16 ve üzeri         | 24       | 56.79           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Duyguların ifadesi</b>  | 9 ve altı           | 52       | 56.50           | 2  | 2.13  | .344     |
|                            | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 49.63           |    |       |          |
|                            | 16 ve üzeri         | 24       | 61.65           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Çift uyum ölçeği</b>    | 9 ve altı           | 52       | 56.97           | 2  | .210  | .900     |
|                            | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 54.10 54.29     |    |       |          |
|                            | 16 ve üzeri         | 24       |                 |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |

Tablo 20’de görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin evlilik süresine göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri, çift uyum ölçeği) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 21: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Süresine Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                             | Evlilik Süresi      | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> |
|------------------------------------------|---------------------|----------|-----------------|----|-------|----------|
| <b>Problem odaklı başa çıkma</b>         | 9 ve altı           | 52       | 57.20           | 2  | 1.90  | .386     |
|                                          | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 58.46           |    |       |          |
|                                          | 16 ve üzeri         | 24       | 47.63           |    |       |          |
|                                          | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Duygu odaklı başa çıkma</b>           | 9 ve altı           | 52       | 62.21           | 2  | 4.47  | .107     |
|                                          | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 48.41           |    |       |          |
|                                          | 16 ve üzeri         | 24       | 51.00           |    |       |          |
|                                          | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Sosyal destek arayarak başa çıkma</b> | 9 ve altı           | 52       | 53.69           | 2  | .457  | .796     |
|                                          | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 58.43           |    |       |          |
|                                          | 16 ve üzeri         | 24       | 55.27           |    |       |          |
|                                          | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |

Tablo 21’de görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin evlilik süresine göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 22: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Süresine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                                 | Evlilik Süresi      | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> |
|----------------------------------------------|---------------------|----------|-----------------|----|-------|----------|
| <b>Aileden algılanan sosyal destek</b>       | 9 ve altı           | 52       | 58.41           | 2  | 1.18  | .552     |
|                                              | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 54.94           |    |       |          |
|                                              | 16 ve üzeri         | 24       | 49.98           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Arkadaşlardan algılanan sosyal destek</b> | 9 ve altı           | 52       | 53.95           | 2  | .598  | .742     |
|                                              | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 59.00           |    |       |          |
|                                              | 16 ve üzeri         | 24       | 53.90           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Özel insandan algılanan sosyal destek</b> | 9 yıl ve altı       | 52       | 54.11           | 2  | .255  | .880     |
|                                              | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 57.63           |    |       |          |
|                                              | 16 ve üzeri         | 24       | 55.50           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Toplam puan</b>                           | 9 yıl ve altı       | 52       | 55.38           | 2  | .486  | .784     |
|                                              | 10 ile 16 yıl arası | 34       | 58.06           |    |       |          |
|                                              | 16 ve üzeri         | 24       | 52.15           |    |       |          |
|                                              | <b>Toplam</b>       | 110      |                 |    |       |          |

Tablo 22’de görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin evlilik süresine göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

#### **4.8 Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğun Yaşına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde yedinci olarak “Otizmli çocukların ebeveynlerinin çocuğun yaşına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” sorusuna alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 23, 24 ve 25’te yer almaktadır.



**Tablo 23: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Otizmlı Olan Çocuğun Yaşına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler               | Yaş             | n   | Sıra Ortalaması | Sd | X <sup>2</sup> | P     | Anlamlı fark |
|----------------------------|-----------------|-----|-----------------|----|----------------|-------|--------------|
| <b>Çift doyumu</b>         | 0-6 yaş arası   | 60  | 58.75           | 2  | 2.98           | .225  | -            |
|                            | 7-11 yaş arası  | 29  | 56.43           |    |                |       |              |
|                            | 12 yaş ve üzeri | 21  | 44.93           |    |                |       |              |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110 |                 |    |                |       |              |
| <b>Çiftlerin bağlılığı</b> | 0-6 yaş arası   | 60  | 56.19           | 2  | 2.02           | .363  | -            |
|                            | 7-11 yaş arası  | 29  | 59.98           |    |                |       |              |
|                            | 12 yaş ve üzeri | 21  | 47.33           |    |                |       |              |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110 |                 |    |                |       |              |
| <b>Çift fikir birliği</b>  | 0-6 yaş arası   | 60  | 55.34           | 2  | 7.07           | .029* | 2            |
|                            | 7-11 yaş arası  | 29  | 65.84           |    |                |       |              |
|                            | 12 yaş ve üzeri | 21  | 41.67           |    |                |       |              |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110 |                 |    |                |       |              |
| <b>Duyguların ifadesi</b>  | 0-6 yaş arası   | 60  | 54.57           | 2  | 2.84           | .241  | -            |
|                            | 7-11 yaş arası  | 29  | 62.90           |    |                |       |              |
|                            | 12 yaş ve üzeri | 21  | 47.95           |    |                |       |              |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110 |                 |    |                |       |              |
| <b>Çift uyum ölçeği</b>    | 0-6 yaş arası   | 60  | 55.59           | 2  | 8.48           | .014* | 2            |
|                            | 7-11 yaş arası  | 29  | 66.57           |    |                |       |              |
|                            | 12 yaş ve üzeri | 21  | 39.95           |    |                |       |              |
|                            | <b>Toplam</b>   | 110 |                 |    |                |       |              |

p<0.05

Tablo 23'te görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğun yaşına göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi, çift uyum ölçeği toplam puanı) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmış ve çift doyumu, çiftlerin bağlılığı ve duyguların ifadesi alt ölçekleri puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı (p>0.05), çift fikir birliği alt ölçeğinden alınan puanlarda anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır (p>0.05). Çocuğu 7 ile 11 yaş arasında olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere oranla çift fikir birliği düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Otizmlı çocukların yaşları ile çift uyum ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır. Bu işlemin ardından Kruskal Wallis-H sonrası belirlenen anlamlı farklılığının hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniği olarak Mann Whitney U testi

uygulanmıştır. Çocuğu 7 ile 11 yaş arasında olan ebeveynlerin diğeri bireylere oranla çift uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**Tablo 24: Otizmlili Çocukların Ebeveynlerinin Otizmlili Olan Çocuğun Yaşına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                             | Yaş             | n   | Sıra Ortalaması | Sd | X <sup>2</sup> | p    |
|------------------------------------------|-----------------|-----|-----------------|----|----------------|------|
| <b>Problem odaklı başa çıkma</b>         | 0-6 yaş arası   | 60  | 56.51           | 2  | 1.40           | .495 |
|                                          | 7-11 yaş arası  | 29  | 58.62           |    |                |      |
|                                          | 12 yaş ve üzeri | 21  | 48.31           |    |                |      |
|                                          | <b>Toplam</b>   | 110 |                 |    |                |      |
| <b>Duygu odaklı başa çıkma</b>           | 0-6 yaş arası   | 60  | 59.51           | 2  | 3.05           | .217 |
|                                          | 7-11 yaş arası  | 29  | 54.45           |    |                |      |
|                                          | 12 yaş ve üzeri | 21  | 45.50           |    |                |      |
|                                          | <b>Toplam</b>   | 110 |                 |    |                |      |
| <b>Sosyal destek arayarak başa çıkma</b> | 0-6 yaş arası   | 60  | 56.68           | 2  | 2.53           | .282 |
|                                          | 7-11 yaş arası  | 29  | 59.95           |    |                |      |
|                                          | 12 yaş ve üzeri | 21  | 45.98           |    |                |      |
|                                          | <b>Toplam</b>   | 110 |                 |    |                |      |

Tablo 24'te görüldüğü gibi; otizmlili çocukların ebeveynlerinin otizmlili olan çocuğun yaşına göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 25: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Otizmli Olan Çocuğunun Yaşına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                                 | Yaş             | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | X <sup>2</sup> | <i>p</i> |
|----------------------------------------------|-----------------|----------|-----------------|----|----------------|----------|
| <b>Aileden algılanan sosyal destek</b>       | 0-6 yaş arası   | 60       | 58.28           | 2  | 1.02           | .601     |
|                                              | 7-11 yaş arası  | 29       | 52.26           |    |                |          |
|                                              | 12 yaş ve üzeri | 21       | 52.05           |    |                |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Arkadaşlardan algılanan sosyal destek</b> | 0-6 yaş arası   | 60       | 54.56           | 2  | .120           | .942     |
|                                              | 7-11 yaş arası  | 29       | 56.88           |    |                |          |
|                                              | 12 yaş ve üzeri | 21       | 56.29           |    |                |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Özel insandan algılanan sosyal destek</b> | 0-6 yaş arası   | 60       | 55.18           | 2  | .460           | .795     |
|                                              | 7-11 yaş arası  | 29       | 53.34           |    |                |          |
|                                              | 12 yaş ve üzeri | 21       | 59.40           |    |                |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |                |          |
| <b>Toplam puan</b>                           | 0-6 yaş arası   | 60       | 55.72           | 2  | .105           | .949     |
|                                              | 7-11 yaş arası  | 29       | 54.03           |    |                |          |
|                                              | 12 yaş ve üzeri | 21       | 56.90           |    |                |          |
|                                              | <b>Toplam</b>   | 110      |                 |    |                |          |

Tablo 25’te görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin çocuklarının yaşlarına göre algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek) puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

#### **4.9 Otizmli Çocuğun Cinsiyetine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde sekizinci olarak “Otizmli çocukların ebeveynlerinin çocuğun cinsiyetine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 26, 27 ve 28’de yer almaktadır.

**Tablo 26: Otizmli Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Evlilik Uyum Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler               | Cinsiyet      | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|----------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| <b>Çift doyumu</b>         | Kız           | 30       | 66.20           | 1986.00      | 879.00   | .030*    |
|                            | Erkek         | 80       | 51.49           | 4119.00      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Çiftlerin bağlılığı</b> | Kız           | 30       | 57.98           | 1739.50      | 1125.50  | .613     |
|                            | Erkek         | 80       | 54.57           | 4365.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Çift fikir birliği</b>  | Kız           | 30       | 61.02           | 1830.50      | 1034.50  | .264     |
|                            | Erkek         | 80       | 53.43           | 4274.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Duyguların ifadesi</b>  | Kız           | 30       | 62.52           | 1875.50      | 989.50   | .154     |
|                            | Erkek         | 80       | 52.87           | 4229.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Çift uyum ölçeği</b>    | Kız           | 30       | 64.17           | 1925.00      | 940.00   | .081     |
|                            | Erkek         | 80       | 52.25           | 4180.00      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

$p < 0.05$

Tablo 26’da görüldüğü gibi; otizmli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri, çift uyum ölçeği) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek Mann Whitney U Testi yapılmış ve çift fikir birliği, çiftlerin bağlılığı ve duyguların ifadesi alt ölçekleri puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p > 0.05$ ), çift doyumu alt ölçeğinden alınan puanlarda anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ( $p > 0.05$ ). Otizmli çocuğu kız olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere oranla çift doyum düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**Tablo 27: Otizmlı Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                      | Cinsiyet      | <i>n</i> | <i>Sıra Ortalaması</i> | <i>Sıra Toplamı</i> | <i>U</i> | <i>p</i> |
|-----------------------------------|---------------|----------|------------------------|---------------------|----------|----------|
| Duygu odaklı başa çıkma           | Kız           | 30       | 61.70                  | 1851.00             | 1014.00  | .211     |
|                                   | Erkek         | 80       | 53.18                  | 4254.00             |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                        |                     |          |          |
| Sosyal destek arayarak başa çıkma | Kız           | 30       | 55.87                  | 1676.00             | 1189.00  | .941     |
|                                   | Erkek         | 80       | 55.36                  | 4429.00             |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                        |                     |          |          |
| Problem odaklı başa çıkma         | Kız           | 30       | 57.98                  | 1739.50             | 1125.50  | .613     |
|                                   | Erkek         | 80       | 54.57                  | 4365.50             |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                        |                     |          |          |

Tablo 27’de görüldüğü gibi; otizmlı çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 28: Otizmlı Çocuğun Cinsiyetine Göre Ebeveynlerin Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                          | Cinsiyet      | <i>n</i> | <i>Sıra Ortalaması</i> | <i>Sıra Toplamı</i> | <i>U</i> | <i>p</i> |
|---------------------------------------|---------------|----------|------------------------|---------------------|----------|----------|
| Aileden algılanan sosyal destek       | Kız           | 30       | 60.47                  | 1814.00             | 1051.00  | .312     |
|                                       | Erkek         | 80       | 53.64                  | 4291.00             |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                        |                     |          |          |
| Arkadaşlardan algılanan sosyal destek | Kız           | 30       | 53.27                  | 1598.00             | 1133.00  | .652     |
|                                       | Erkek         | 80       | 56.34                  | 4507.00             |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                        |                     |          |          |
| Özel insandan algılanan sosyal destek | Kız           | 30       | 68.52                  | 2055.50             | 809.50   | .008*    |
|                                       | Erkek         | 80       | 50.62                  | 4049.50             |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                        |                     |          |          |
| Toplam puan                           | Kız           | 30       | 62.40                  | 1872.00             | 993.00   | .164     |
|                                       | Erkek         | 80       | 52.91                  | 4233.00             |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                        |                     |          |          |

$p<0.05$

Tablo 28’de görüldüğü gibi; otizmli çocuğun cinsiyetine göre ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek ve toplam) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve aileden algılanan sosyal destek puanlarında anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p>0.05$ ).; özel bir insandan algılanan sosyal destek puanlarında ise anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ( $p<0.05$ ). Otizmli çocuğu kız olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere oranla özel insandan algılanan sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

#### **4.10 Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Ailede Başka Bir Engelli Bireyin Olup Olmaması Durumlarına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde onuncu olarak, “Otizmli çocukların ebeveynlerinin ailede başka bir engelli bireyin olup olmaması durumlarına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? ” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 29, 30 ve 31’de yer almaktadır.

**Tablo 29: Ailede Başka Bir Engelli Bireyin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler Engelli |               | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|----------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| Çift doyumu          | Var           | 22       | 54.59           | 1201.00      | 948.00   | .881     |
|                      | Yok           | 88       | 55.73           | 4904.00      |          |          |
|                      | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Çiftlerin bağlılığı  | Var           | 22       | 59.55           | 1310.00      | 879.00   | .501     |
|                      | Yok           | 88       | 54.49           | 4795.00      |          |          |
|                      | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Çift fikir birliği   | Var           | 22       | 59.32           | 1305.00      | 884.00   | .528     |
|                      | Yok           | 88       | 54.55           | 4800.00      |          |          |
|                      | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Duyguların ifadesi   | Var           | 22       | 54.55           | 1200.00      | 947.00   | .874     |
|                      | Yok           | 88       | 55.74           | 4905.00      |          |          |
|                      | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Çift uyum ölçeği     | Var           | 22       | 57.95           | 1275.00      | 914.00   | .686     |
|                      | Yok           | 88       | 54.89           | 4830.00      |          |          |
|                      | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

Tablo 29’da görüldüğü gibi; ailede başka bir engelli bireyin olup olmamasına göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri, çift uyum ölçeği) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 30: Ailede Başka Bir Engelli Bireyin Olup Olmamasına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler Engelli              |               | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|-----------------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| Duygu odaklı başa çıkma           | Var           | 22       | 46.75           | 1363.50      | 775.50   | .150     |
|                                   | Yok           | 88       | 57.69           | 4741.50      |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Sosyal destek arayarak başa çıkma | Var           | 22       | 61.98           | 1028.50      | 825.50   | .285     |
|                                   | Yok           | 88       | 53.88           | 5076.50      |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Problem odaklı başa çıkma         | Var           | 22       | 53.66           | 1180.50      | 927.50   | .762     |
|                                   | Yok           | 88       | 55.96           | 4924.50      |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

Tablo 30’da görüldüğü gibi; ailede başka bir engelli bireyin olup olmamasına göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 31: Ailede Başka Bir Engelli Bireyin Olup Olmamasına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                          | Engelli       | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|---------------------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| Aileden algılanan sosyal destek       | Var           | 22       | 54.50           | 1199.00      | 946.00   | .868     |
|                                       | Yok           | 88       | 55.75           | 4906.00      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Arkadaşlardan algılanan sosyal destek | Var           | 22       | 50.52           | 1111.50      | 858.50   | .411     |
|                                       | Yok           | 88       | 56.74           | 4993.50      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Özel insandan algılanan sosyal destek | Var           | 22       | 58.84           | 1294.50      | 894.50   | .580     |
|                                       | Yok           | 88       | 54.66           | 4810.50      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Toplam puan</b>                    | Var           | 22       | 52.95           | 1165.00      | 912.00   | .675     |
|                                       | Yok           | 88       | 56.14           | 4940.00      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

$p<0.05$

Tablo 31’de görüldüğü gibi; ailede başka bir engelli bireyin olup olmamasına göre ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U-Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

#### **4.11 Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Otizmlı Çocuğunun Kardeşlerinin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde onbirinci olarak, “Otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğunun kardeşlerinin olup olmamasına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında



anlamli bir farklılık var mıdır? ” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 32, 33 ve 34’te yer almaktadır.

**Tablo 32: Otizimli Çocukların Ebeveynlerinin Otizimli Çocuğunun Kardeşlerinin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyumu Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler<br>Kardeş |               | <i>n</i> | Sıra<br>Ortalaması | Sıra<br>Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|------------------------|---------------|----------|--------------------|-----------------|----------|----------|
| Çift doyumu            | Var           | 46       | 58.77              | 2703.50         | 1321.50  | .359     |
|                        | Yok           | 64       | 53.15              | 3401.50         |          |          |
|                        | <b>Toplam</b> | 110      |                    |                 |          |          |
| Çiftlerin<br>bağlılığı | Var           | 46       | 60.16              | 2767.50         | 1257.50  | .188     |
|                        | Yok           | 64       | 52.15              | 3337.50         |          |          |
|                        | <b>Toplam</b> | 110      |                    |                 |          |          |
| Çift fikir birliği     | Var           | 46       | 59.51              | 2737.50         | 1287.50  | .261     |
|                        | Yok           | 64       | 52.62              | 3367.50         |          |          |
|                        | <b>Toplam</b> | 110      |                    |                 |          |          |
| Duyguların<br>ifadesi  | Var           | 46       | 63.53              | 2922.50         | 1102.50  | .024*    |
|                        | Yok           | 64       | 49.73              | 3182.50         |          |          |
|                        | <b>Toplam</b> | 110      |                    |                 |          |          |
| Çift uyum<br>ölçeği    | Var           | 46       | 58.45              | 2688.50         | 1336.50  | .411     |
|                        | Yok           | 64       | 53.38              | 3416.50         |          |          |
|                        | <b>Toplam</b> | 110      |                    |                 |          |          |

$p < 0.05$

Tablo 32’de görüldüğü gibi; otizimli çocukların ebeveynlerinin otizimli çocuğunun kardeşlerinin olup olmamasına göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri, çift uyum ölçeği) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve çift fikir birliği, çiftlerin bağlılığı ve çift doyumu alt ölçekleri puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ( $p > 0.05$ ), duyguların ifadesi alt ölçeğinden alınan puanlarda anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ( $p > 0.05$ ). Kardeşi olmayan otizimli çocuğun ebeveynlerinin diğer ebeveynlere oranla duyguların ifade düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**Tablo 33: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Otizmlı Çocuğunun Kardeşlerinin Olup Olmamasına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                             | Kardeş        | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|------------------------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| <b>Duygu odaklı başa çıkma</b>           | Var           | 46       | 61.84           | 2844.50      | 1180.50  | .077     |
|                                          | Yok           | 64       | 50.95           | 3260.50      |          |          |
|                                          | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Sosyal destek arayarak başa çıkma</b> | Var           | 46       | 52.18           | 2400.50      | 1319.50  | .354     |
|                                          | Yok           | 64       | 57.88           | 3704.50      |          |          |
|                                          | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Problem odaklı başa çıkma</b>         | Var           | 46       | 53.66           | 1180.50      | 927.50   | .762     |
|                                          | Yok           | 64       | 55.96           | 4924.50      |          |          |
|                                          | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

Tablo 33'te görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğunun kardeşlerinin olup olmamasına göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U-Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 34: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Otizmlı Çocuğunun Kardeşlerinin Olup Olmamasına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                          | Kardeş        | n   | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | U       | p    |
|---------------------------------------|---------------|-----|-----------------|--------------|---------|------|
| Aileden algılanan sosyal destek       | Var           | 46  | 56.71           | 2608.50      | 1416.50 | .734 |
|                                       | Yok           | 64  | 54.63           | 3496.50      |         |      |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110 |                 |              |         |      |
| Arkadaşlardan algılanan sosyal destek | Var           | 46  | 61.86           | 2845.50      | 1179.50 | .075 |
|                                       | Yok           | 64  | 50.93           | 3259.50      |         |      |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110 |                 |              |         |      |
| Özel insandan algılanan sosyal destek | Var           | 46  | 57.38           | 2639.50      | 1385.50 | .598 |
|                                       | Yok           | 64  | 54.15           | 3465.50      |         |      |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110 |                 |              |         |      |
| <b>Toplam puan</b>                    | Var           | 46  | 60.15           | 2767.00      | 1258.00 | .194 |
|                                       | Yok           | 64  | 52.16           | 3338.00      |         |      |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110 |                 |              |         |      |

Tablo 34’te görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğunun kardeşlerinin olup olmamasına göre ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

#### **4.12 Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğun Özel Eğitim Alma Süresine Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde onüçüncü olarak, “Otizmlı çocukların ebeveynlerinin çocuğun özel eğitim alma süresine göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 35, 36 ve 37’te yer almaktadır.

**Tablo 35: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğun Özel Eğitim Alma Süresine Göre Evlilik Uyum Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler               | Süre           | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>P</i> |
|----------------------------|----------------|----------|-----------------|----|-------|----------|
| <b>Çift doyumu</b>         | 0-2 yıl        | 37       | 62.08           | 2  | 2.73  | .255     |
|                            | 3-5 yıl        | 35       | 49.93           |    |       |          |
|                            | 6 yıl ve üzeri | 38       | 54.22           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Çiftlerin bağlılığı</b> | 0-2 yıl        | 37       | 60.54           | 2  | 1.76  | .413     |
|                            | 3-5 yıl        | 35       | 50.70           |    |       |          |
|                            | 6 yıl ve üzeri | 38       | 55.01           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Çift fikir birliği</b>  | 0-2 yıl        | 37       | 53.73           | 2  | 1.08  | .580     |
|                            | 3-5 yıl        | 35       | 60.10           |    |       |          |
|                            | 6 yıl ve üzeri | 38       | 52.99           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Duyguların ifadesi</b>  | 0-2 yıl        | 37       | 54.78           | 2  | .277  | .871     |
|                            | 3-5 yıl        | 35       | 53.94           |    |       |          |
|                            | 6 yıl ve üzeri | 38       | 57.63           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Çift uyum ölçeği</b>    | 0-2 yıl        | 37       | 57.70           | 2  | .300  | .861     |
|                            | 3-5 yıl        | 35       | 55.10           |    |       |          |
|                            | 6 yıl ve üzeri | 38       | 53.72           |    |       |          |
|                            | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |       |          |

Tablo 35’te görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin çocuğun özel eğitim alma süresine göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri, çift uyum ölçeği) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 36: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğunun Özel Eğitim Alma Süresine Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçları**

| Alt Ölçekler                             | Süre           | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $X^2$ | <i>p</i> |
|------------------------------------------|----------------|----------|-----------------|----|-------|----------|
| <b>Problem odaklı başa çıkma</b>         | 0-2 yıl        | 37       | 60.55           | 2  | 1.41  | .494     |
|                                          | 3-5 yıl        | 35       | 53.23           |    |       |          |
|                                          | 6 yıl ve üzeri | 38       | 52.67           |    |       |          |
|                                          | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Duygu odaklı başa çıkma</b>           | 0-2 yıl        | 37       | 55.81           | 2  | .094  | .954     |
|                                          | 3-5 yıl        | 35       | 56.50           |    |       |          |
|                                          | 6 yıl ve üzeri | 38       | 54.28           |    |       |          |
|                                          | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |       |          |
| <b>Sosyal destek arayarak başa çıkma</b> | 0-2 yıl        | 37       | 93.18           | 2  | .746  | .477     |
|                                          | 3-5 yıl        | 35       | 95.62           |    |       |          |
|                                          | 6 yıl ve üzeri | 38       | 92.36           |    |       |          |
|                                          | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |       |          |

Tablo 36’da görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin çocuğunun özel eğitim alma süresine göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 37: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğunun Özel Eğitim Alma Süresine Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Sonuçlar**

| Alt Ölçekler                                 | Süre           | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sd | $\chi^2$ | <i>p</i> |
|----------------------------------------------|----------------|----------|-----------------|----|----------|----------|
| <b>Aileden algılanan sosyal destek</b>       | 0-2 yıl        | 37       | 59.12           | 2  | .743     | .690     |
|                                              | 3-5 yıl        | 35       | 53.29           |    |          |          |
|                                              | 6 yıl ve üzeri | 38       | 54.01           |    |          |          |
|                                              | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |          |          |
| <b>Arkadaşlardan algılanan sosyal destek</b> | 0-2 yıl        | 37       | 55.12 51.60     | 2  | 1.12     | .570     |
|                                              | 3-5 yıl        | 35       | 59.46           |    |          |          |
|                                              | 6 yıl ve üzeri | 38       |                 |    |          |          |
|                                              | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |          |          |
| <b>Özel insandan algılanan sosyal destek</b> | 0-2 yıl        | 37       | 56.49 51.04     | 2  | 1.10     | .576     |
|                                              | 3-5 yıl        | 35       | 58.64           |    |          |          |
|                                              | 6 yıl ve üzeri | 38       |                 |    |          |          |
|                                              | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |          |          |
| <b>Toplam puan</b>                           | 0-2 yıl        | 37       | 56.81 51.16     | 2  | .991     | .609     |
|                                              | 3-5 yıl        | 35       | 58.22           |    |          |          |
|                                              | 6 yıl ve üzeri | 38       |                 |    |          |          |
|                                              | <b>Toplam</b>  | 110      |                 |    |          |          |

Tablo 37’de görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin çocuğunun özel eğitim alma süresine göre algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

#### **4.13 Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğa Bakmakta Yardım Eden Bireylerin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyumları, Başa Çıkma Stratejileri ve Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde ondördüncü olarak, “Otizmlı çocukların ebeveynlerinin çocuğa bakmakta yardım eden bireylerin olup olmamasına göre evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 38, 39 ve 40’ta yer almaktadır.

**Tablo 38: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğa Bakmakta Yardım Eden Bireylerin Olup Olmamasına Göre Evlilik Uyum Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçlar**

| Alt Ölçekler               | Destek        | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|----------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| <b>Çift doyumu</b>         | Var           | 54       | 54.71           | 2954.50      | 1469.50  | .798     |
|                            | Yok           | 56       | 56.26           | 3150.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Çiftlerin bağlılığı</b> | Var           | 54       | 55.65           | 3005.00      | 1504.00  | .961     |
|                            | Yok           | 56       | 55.36           | 3100.00      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Çift fikir birliği</b>  | Var           | 54       | 55.06           | 2973.00      | 1488.00  | .885     |
|                            | Yok           | 56       | 55.93           | 3132.00      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Duyguların ifadesi</b>  | Var           | 54       | 54.12           | 2922.50      | 1437.50  | .653     |
|                            | Yok           | 56       | 56.83           | 3182.50      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| <b>Çift uyum ölçeği</b>    | Var           | 54       | 54.65           | 2951.00      | 1466.00  | .783     |
|                            | Yok           | 56       | 56.32           | 3154.00      |          |          |
|                            | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

Tablo 38’de görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin çocuğa bakmakta yardım eden bireylerin olup olmamasına göre evlilik uyumu (çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi alt ölçekleri, çift uyum ölçeği) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 39: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğa Bakmakta Yardım Eden Bireylerin Olup Olmamasına Göre Başa Çıkma Strateji Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçlar**

| Alt Ölçekler                      | Destek        | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|-----------------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| Duygu odaklı başa çıkma           | Var           | 54       | 56.54           | 3053.00      | 1456.00  | .737     |
|                                   | Yok           | 56       | 54.50           | 3052.00      |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Sosyal destek arayarak başa çıkma | Var           | 54       | 56.01           | 3024.50      | 1484.50  | .869     |
|                                   | Yok           | 56       | 55.01           | 3080.50      |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Problem odaklı başa çıkma         | Var           | 54       | 53.66           | 1180.50      | 927.50   | .762     |
|                                   | Yok           | 56       | 55.96           | 4924.50      |          |          |
|                                   | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |

Tablo 33'te görüldüğü gibi; otizmli çocukların ebeveynlerinin çocuğa bakmakta yardım eden bireylerin olup olmamasına göre başa çıkma stratejileri (problem odaklı başa çıkma, duygu odaklı başa çıkma, sosyal destek arama) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

**Tablo 40: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Çocuğa Bakmakta Yardım Eden Bireylerin Olup Olmamasına Göre Algıladıkları Sosyal Destek Puanlarının Mann Whitney U Testi Sonuçlar**

| Alt Ölçekler                          | Destek        | <i>n</i> | Sıra Ortalaması | Sıra Toplamı | <i>U</i> | <i>p</i> |
|---------------------------------------|---------------|----------|-----------------|--------------|----------|----------|
| Aileden algılanan sosyal destek       | Var           | 54       | 56.96           | 3076.00      | 1433.00  | .633     |
|                                       | Yok           | 56       | 54.09           | 3029.00      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Arkadaşlardan algılanan sosyal destek | Var           | 54       | 55.67           | 3006.00      | 1503.00  | .957     |
|                                       | Yok           | 56       | 55.34           | 3099.00      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Özel insandan algılanan sosyal destek | Var           | 54       | 56.37           | 3044.00      | 1465.00  | .777     |
|                                       | Yok           | 56       | 54.66           | 3061.00      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |
| Toplam puan                           | Var           | 54       | 56.08           | 3028.50      | 1480.50  | .850     |
|                                       | Yok           | 56       | 54.94           | 3076.50      |          |          |
|                                       | <b>Toplam</b> | 110      |                 |              |          |          |



Tablo 40'ta görüldüğü gibi; otizmlı çocukların ebeveynlerinin çocuğa bakmakta yardım eden bireylerin olup olmamasına göre algıladıkları sosyal destek (aileden alınan sosyal destek, arkadaşlardan alınan, özel insanlardan alınan sosyal destek) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann Whitney U Testi yapılmış ve anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ( $p>0.05$ ).

#### 4.14 Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları İle Algıladıkları Sosyal Desteğe İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde onbeşinci olarak “Otizmlı çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları ile algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 41’de yer almaktadır.

**Tablo 41: Otizmlı Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları ile Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki**

|                     |   | Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği |                                       |                                       |
|---------------------|---|--------------------------------------------|---------------------------------------|---------------------------------------|
| Çift Uyum Ölçeği    |   | Aileden algılanan sosyal destek            | Arkadaşlardan algılanan sosyal destek | Özel insandan algılanan sosyal destek |
| Çift doyumu         | r | .218                                       | .283                                  | .459                                  |
|                     | p | .022*                                      | .003*                                 | .000*                                 |
| Çiftlerin bağlılığı | r | .194                                       | .171                                  | .285                                  |
|                     | p | .042*                                      | .075                                  | .003*                                 |
| Çift fikir birliği  | r | .393                                       | .262                                  | .426                                  |
|                     | p | .000*                                      | .006*                                 | .000*                                 |
| Duyguların ifadesi  | r | .291                                       | .284                                  | .439                                  |
|                     | p | .002*                                      | .003*                                 | .000*                                 |
| Çift uyum ölçeği    | r | .348                                       | .272                                  | .490                                  |
|                     | p | .000*                                      | .004*                                 | .000*                                 |

$p<0.05$

Tablo 41’de görüldüğü gibi otizmlı çocukların ebeveynlerinin çiftlerin bağlılığı puanları ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek dışında evlilik uyumları ile algıladıkları sosyal destek arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmıştır.

Aileden algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanı ile çift uyum ölçeğinin alt ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre aileden algılanan sosyal destek alt ölçeğinden alınan puan arttıkça çift uyum ölçeğinin alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır.

Arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanı ile çift doyumu, çift fikir birliği, duyguların ifadesi ile çift uyum ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinden alınan puan arttıkça çift doyumu, çift fikir birliği, duyguların ifadesi ile çift uyum alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır.

Arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanı ile çiftlerin bağlılığı alt ölçeğinin puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ( $p>0.05$ ). Özel insandan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanı ile çift uyum ölçeğinin alt ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre özel insandan algılanan sosyal destek alt ölçeğinden alınan puan arttıkça çift uyum ölçeğinin alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır.

#### **4.15 Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumları ile Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Bulgular**

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde onaltıncı olarak “Otizmli çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları ile başa çıkma stratejileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 42’de yer almaktadır.

**Tablo 42: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Evlilik Uyumu ile Başa Çıkma Stratejileri Arasındaki İlişki**

| Evlilik Uyumu       |   | Başa Çıkma Stratejileri         |                         |                                   |
|---------------------|---|---------------------------------|-------------------------|-----------------------------------|
| Çift Uyum Ölçeği    |   | Problem çözme odaklı başa çıkma | Duygu odaklı başa çıkma | Sosyal destek arayarak başa çıkma |
| Çift doyumu         | r | .196                            | .244                    | .064                              |
|                     | p | .040*                           | .010*                   | .507                              |
| Çiftlerin bağlılığı | r | .058                            | .068                    | .016                              |
|                     | p | .546                            | .481                    | .871                              |
| Çift fikir birliği  | r | .083                            | .134                    | .049                              |
|                     | p | .386                            | .164                    | .613                              |
| Duyguların ifadesi  | r | .233                            | .214                    | .071                              |
|                     | p | .014*                           | .025*                   | .463                              |
| Çift uyum ölçeği    | r | .224                            | .218                    | .089                              |
|                     | p | .019*                           | .022*                   | .353                              |

p<0.05

Problem odaklı başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyum ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre problem çözme odaklı başa çıkma alt ölçeğinden alınan puan arttıkça çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyum alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır.

Problem odaklı başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği alt ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ( $p>0.05$ ). Duygu odaklı başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyum ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre duygu odaklı başa çıkma alt ölçeğinden alınan puan arttıkça çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyum alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır. Duygu odaklı başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği alt ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ( $p>0.05$ ). Sosyal destek arayarak başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile çift uyum ölçeğinin alt ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ( $p>0.05$ ).

#### 4.16 Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Algıladıkları Sosyal Destek İle Başa Çıkma Stratejilerine İlişkin Bulgular

Bu araştırmanın genel amacı çerçevesinde onaltıncı olarak “Otizmli çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal destek ile başa çıkma stratejileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” alt problemine yanıt aranmaktadır. Bu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 43’te yer almaktadır.

**Tablo 43: Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin Başa Çıkma Stratejileri ile Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki**

| Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği | Başa Çıkma Stratejileri         |                         |                                               |
|--------------------------------------------|---------------------------------|-------------------------|-----------------------------------------------|
|                                            | Problem çözme odaklı başa çıkma | Duygu odaklı başa çıkma | Sosyal destek arayarak başa çıkma             |
| Aileden algılanan sosyal destek            | r<br>p                          | .082<br>.397            | .101<br>.293                                  |
| Arkadaşlardan algılanan sosyal destek      | r<br>p                          | .243<br>.011*           | -.039<br>.689                                 |
| Özel insandan algılanan sosyal destek      | r<br>p                          | .302<br>.001*           | .114<br>.237                                  |
|                                            |                                 |                         | .186<br>.051<br>.199<br>.037*<br>.116<br>.226 |

p<0.05

Problem çözme odaklı başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve özel insandan algılanan sosyal destek alt ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0.05). Buna göre problem çözme odaklı başa çıkma alt ölçeğinden alınan puan arttıkça arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve özel insandan algılanan sosyal destek alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır.

Problem odaklı başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile aileden algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0.05). Duygu odaklı başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin alt ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0.05). Sosyal destek arayarak başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<0.05).

Buna göre sosyal destek arayarak başa çıkma alt ölçeğinden alınan puan arttıkça arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinden alınan puanlar da artmaktadır.

Sosyal destek arayarak başa çıkma alt ölçeğinin puanı ile aileden algılanan sosyal destek ve özel insandan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ( $p>0.05$ ).

## BÖLÜM V

### SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen sonuçlar, tartışma ve öneriler yer almaktadır.

#### 5.1.Sonuç ve Tartışma

**1:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin cinsiyetine göre evlilik uyumları arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ( $p>0.05$ ).

**2:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin cinsiyetine göre problem odaklı başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Annelerin problem odaklı başa çıkma puanlarının babalara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**3:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin cinsiyetine göre aileden algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Annelerin aileden algıladıkları sosyal destek puanlarının babalara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**4:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin yaşlarına göre evlilik uyumları ve algılanan sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ( $p>0.05$ ).

**5:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin yaşlarına göre duygu odaklı başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). 20 ile 30 yaş arasında olan ebeveynler ile 31 ile 40 yaş arasında olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere göre duygu odaklı başa çıkma puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**6:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin çalışıp çalışmamasına göre evlilik uyumları puanları arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ( $p>0.05$ ).

**7:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin çalışıp çalışmamasına göre duygu odaklı başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Çalışmayan ebeveynlerin çalışan ebeveynlere göre duygu odaklı başa çıkma puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**8:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin çalışıp çalışmamasına göre aileden algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Çalışmayan ebeveynlerin çalışan ebeveynlere göre aileden algıladıkları sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**9:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin ekonomik düzeylerine göre çift doyumu puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Geliri 1000 TL ile 3000 TL arasında olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere göre çift doyumu puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**10:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin ekonomik düzeylerine göre problem odaklı başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Geliri 1000 TL ile 3000 TL arasında olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere göre problem odaklı başa çıkma puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**11:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin ekonomik düzeylerine göre algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ( $p>0.05$ ).

**12:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin öğrenim düzeylerine göre evlilik uyumları ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ( $p>0.05$ ).

**13:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin öğrenim düzeylerine göre duygu odaklı başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Ortaokul ve lise mezunu ebeveynlerin diğer ebeveynlere göre duygu odaklı başa çıkma puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır.

**14:** Otizmli çocukların ebeveynlerinin otizmli çocuğun yaşına göre çift fikir birliği ve çift uyum toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır

( $p<0.05$ ). Çocuğu 7 ile 11 yaş arasında olan ebeveynlerin diğeri ebeveynlere göre çift fikir birliğı puanlarının daha yüksek olduğı ve evlilik uyumu puanlarının daha yüksek olduğı saptanmıştır.

**15:** Otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğun yaşına göre başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ( $p>0.05$ ).

**16:** Otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğun cinsiyetine göre çift doyumu puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Otizmlı çocuğunu kız olan ebeveynlerin diğeri ebeveynlere göre çift doyumu puanlarının daha yüksek olduğı saptanmıştır.

**17:** Otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğun cinsiyetine göre başa çıkma stratejileri puanları arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ( $p>0.05$ ).

**18:** Otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğun cinsiyetine göre özel insandan algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Otizmlı çocuğu kız olan ebeveynlerin diğeri ebeveynlere göre özel insandan algıladıkları sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğı saptanmıştır.

**19:** Otizmlı çocukların ebeveynlerinin ailede başka engelli bir bireyin olup olmamasına göre evlilik uyumu ve algılanan sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmamaktadır ( $p>0.05$ ).

**20:** Otizmlı çocukların ebeveynlerinin ailede başka engelli bir bireyin olup olmamasına göre sosyal destek arayarak başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Ailesinde başka engelli yakını olan ebeveynlerin diğeri ebeveynlere göre sosyal destek arayarak başa çıkma puanlarının daha yüksek olduğı saptanmıştır.

**21:** Otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğun kardeşlerinin olup olmamasına göre duyguların ifadesi alt ölçeğı ve çift uyumu toplam puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Kardeşi olmayan otizmlı çocuğun ebeveynlerin diğeri ebeveynlere göre duyguların ifade puanlarının daha yüksek olduğı ve evlilik uyumlarının daha yüksek olduğı saptanmıştır.



**22:** Aileden algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanı ile evlilik uyumu puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre aileden algılanan sosyal destek puanı arttıkça Çift Uyum puanları da artmaktadır.

**23:** Arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanı ile çift doyumu, çift fikir birliği, duyguların ifadesi ile çift uyum ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre arkadaşlardan algılanan sosyal destek puanı arttıkça çift doyumu, çift fikir birliği, duyguların ifadesi ile çift uyum alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır.

**24:** Özel insandan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanı ile Çift Uyum Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre özel insandan algılanan sosyal destek puanı arttıkça Çift Uyum Ölçeği puanları da artmaktadır.

**25:** Problem çözme odaklı başa çıkma puanı ile çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyumu puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre problem çözme odaklı başa çıkma puanı arttıkça çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyum alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır.

**26:** Duygu odaklı başa çıkma puanı ile çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyumu puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre duygu odaklı başa çıkma puanı arttıkça çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyumu puanları da artmaktadır.

**27:** Problem çözme odaklı başa çıkma puanı ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve özel insandan algılanan sosyal destek puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre problem çözme odaklı başa çıkma puanı arttıkça arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve özel insandan algılanan sosyal destek puanları da artmaktadır.

**28:** Sosyal destek arayarak başa çıkma puanı ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre sosyal destek arayarak başa çıkma puanı arttıkça arkadaşlardan algılanan sosyal destek puanları da artmaktadır.

## 5.2 Tartışma

Otizmli çocukların ebeveynlerinin cinsiyetine göre çift doyumu, çiftlerin bağlılığı, çift fikir birliği, duyguların ifadesi ve Çift Uyumu puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Evlilik uyumu ile ilgili literatür incelendiğinde, bu araştırmanın sonuçlarını destekleyen ve desteklemeyen çalışmaların olduğu görülmüştür. Karpat'ın 2011 yılında yaptığı çalışmada Yaygın Gelişimsel Bozukluk tanılı çocuğun ebeveynlerin cinsiyetine göre evlilik uyumu puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür. Blacher ve diğer. (1990), Donovan (1988), Byrne ve Cuningham (1985), Trute (1990), Waisbren (1980) ve Kazak (1987) engelli çocuğa sahip olmanın evlilik ilişkisinde farklılaşmaya yol açmadığını gözlemişlerdir (Akt. Sarısoy, 2000).

Özekes, Girli, Yurdakul, Sarısoy (2000) da, çalışmalarında engelli çocuğa sahip olmanın çiftlerin evlilik ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini belirten bir sonuca ulaşmamıştır. Kogel ve diğer. (1983), otizmli çocuğa sahip anne-babaların evlilik uyumlarının normal çocukların annelerine çok yakın değerlerde bulunduğunu belirlemişlerdir. Bu araştırmaların esas amacı otizmli çocuğa sahip olmanın evlilik uyumuna etkisini araştırma olmakla birlikte, otizmli çocukların anne-babalarının cinsiyete göre evlilik uyumlarıyla ilgili ilgili kısıtlı sayıda çalışma yapıldığı, konuyla ilgili daha çok araştırma yapılabileceği söylenebilir.

Otizmli çocukların ebeveynlerinin cinsiyetlerine göre problem çözme odaklı başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Annelerin babalara oranla problem çözme odaklı başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Problem Odaklı Başa Çıkma yaklaşımı, stres yaratan durumu azaltmak veya tamamen yok edebilmek amacıyla doğrudan problemi hedef alır. Probleme yönelik baş etme yollarının daha uyumlu, kişiyi daha çok geliştirici; duygulara yönelik stratejilerinin ise uyumsuz, savunucu ve gelişimi engelleyici olduğuna ilişkin

yaygın bir görüş bulunmaktadır (Ağargün ve ark., 2005). Rodrigue, Morgan ve Geffken'in (1990), stresle başa çıkmada engelli çocuk sahibi annelerin babalara göre daha çok bilgi arayışı ve hayal kurma stratejilerini kullandıklarını saptamışlardır.

Durukan, Erdem, Tufan, ve Türkbay'ın 2010 yılında yaptıkları araştırmada otizmlili çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile hangi baş etme yöntemleri kullandıkları araştırılmıştır. OSB olgularının annelerinin problem odaklı başa çıkma yöntemlerini daha sık kullandıkları saptanmıştır. Otizmlili çocukların annelerinin yararlı sosyal destek kullanımı puanlarının yüksek olması sorunun çözümü ya da soruna uyum sağlanması için bu bireylerin daha çok öneri, yardım ya da bilgi arayışında olduklarına işaret ediyor olabilir (Carver ve ark. 1989). Smith ve arkadaşları (2008) okul öncesi otizmlili çocukların annelerinin problem odaklı başa çıkma yöntemlerini daha çok, duygusal odaklı başa çıkma yöntemlerini ise daha az kullanmalarının annelerin iyilik haliyle ilişkili olduğunu saptamışlardır. Araştırma grubundaki çocukların annelerinin problem odaklı başa çıkma yöntemlerini daha sık kullanmaları süregelen gidişli ve kesin tedavisi olmayan bu duruma uyum sağlama ve çözüm üretme çabasına işaret ediyor olabilir.

Otizmlili çocukların ebeveynlerinin cinsiyetlerine göre aileden algılanan sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Annelerin babalara oranla aileden algılanan sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Şahin (1999) toplumsallaşmadaki farklılıklar nedeniyle kadınların, sosyal açıdan destekleyici ilişkileri daha kolay kurup sürdürebildiğini, erkeklere göre farklı toplumsallaştırılan kadınların bu nedenle, hem başkalarına daha çok destek verdikleri hem de başkalarından daha çok destek aldıklarını ileri sürmektedir. Bu sonuçlardan farklı olarak Kahrman ve Bayat (2008) ise, annelerin babalara göre daha az sosyal destek algıladıklarını ve bunun özellikle aile alt başlığında belirginleştiğini belirtmişlerdir.

Otizmlili çocukların ebeveynlerinin yaşlarına göre evlilik uyumları ve algıladıkları sosyal destek puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Çalışmaya katılan ebeveynlerin orta düzeyde evlilik uyumuna ve sosyal destek

algısına sahip olmaları, sosyal destek ve evlilik uyumu ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın çıkmama nedenlerinden biri olarak düşünülmektedir.

Otizmli çocukların ebeveynlerinin yaşlarına göre duygusal odaklı başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). 20 ile 30 yaş arasında olan bireylerin diğer bireylere oranla duygusal odaklı başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Duygusal Odaklı Başa Çıkma, stres yaratan durumun olumsuz duygusal etkilerini azaltmak veya yok edebilmek için durumun bilişsel olarak tekrar değerlendirilmesini veya kaçma/kaçınma davranışlarını içerir. Duygusal odaklı başa çıkma tutumları sıkıntı hissini azaltma ya da sıkıntıyı yönetmeyi (ör. yadsıma) amaçlamaktadır. Hastings ve arkadaşları (2005) okul öncesi ve okul çağı otizmli çocukların ailelerinde duygusal odaklı başa çıkma yöntemlerine benzeyen aktif kaçınma yönteminin artmış stres düzeyiyle ilişkili olduğunu saptamıştır. Araştırmanın bu bulgusu, çocuğu otizm tanısı diğer yaş gruplarına göre daha yeni almış ebeveynlerin stres düzeyinin daha yüksek düzeyde olması ile ilgili olabilir.

Otizmli çocukların ebeveynlerinin gelir düzeylerine göre çift doyumu puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Geliri 3.000 TL ve üzerinde olan ebeveynlerin diğer ebeveynlere oranla çift doyum düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Evlilik ile ilgili yapılan araştırmalarda, ekonomik durumu düşük olan bireylerin iyi olanlara göre daha düşük çift uyumu ve çift birlikteliği; ekonomik durumu orta olanların da iyi olanlara göre daha düşük çift uyumu, çift birlikteliği ve duygulanım ifadesi ve daha fazla evlilik çatışması bildirdikleri bulunmuştur. Çiftlerin maruz kaldığı sık yaşanan travmatik olayların, ekonomik ve işle ilgili stresörlerin ya da stres yaratan genel yaşam olaylarının evlilik yaşamını olumsuz etkileyebileceği yönünde bulgulardan söz edilmektedir.

Spanier ve Lewis (1980), ekonomik açıdan iyi durumda olmak, kadınların çalışma durumu ve statüleri ile evdeki yaşayan aile üyelerinin sayısı gibi sosyo-ekonomik faktörlerin evlilik uyumunu belirlediğini ifade etmiştir. Anlamlı çıkan bulguların literatür ile paralellik göstermediği görülmüştür. Çiftlerin gelir düzeyleri ile çift doyumu arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını belirten pek çok araştırma mevcuttur. Hatipoğlu (1993)'nın demografik bazı değişkenlerin evlilik

doyumundaki rolünü araştırdığı çalışmasındaki; evlilik süresi, çocuk sayısı, gelir, mesleki durum değişkenlerinin evlilik doyumunun yordayıcısı olmadığı bulgusu, bu çalışmadaki gelir düzeyi değişkeninin evlilik doyumunun yordayıcıları olmadığı bulgusuyla tutarlıdır. White ve Keith (1990) araştırmalarında, sosyoekonomik statü ve evlilik kalitesi arasında bir ilişki bulmamıştır (akt. Çağ, 2013).

Otizmli çocukların ebeveynlerinin ekonomik durumlarına göre problem çözme odaklı başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). 1000-3000 TL arası geliri olan bireylerin diğer bireylere oranla problem çözme odaklı başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Winderstrom (1986) engelli çocuğu olan ailelerin, kontrol grubu ailelerine göre, günlük yaşamla başa çıkmada güçlükle yaşayacakları düşüncesinin artık bir mit olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durumda yetersizliğe sahip çocuğu olan her aile stres yaşayacak demek değildir. Bazen de böyle bir çocuğa sahip olmanın, aileye olumlu katkıları olmakta, bu çocuklar aile üyelerini birbirlerine daha çok yakınlaştırmakta ve onları ortak bir hedef etrafına toplamaktadır (Bailey, 1988; Gallagher ve ark., 1983). Yine de profesyonellerin böyle ailelerde stresin varlığına duyarlı olup, gerektiğinde stresi azaltıcı hizmetleri düzenlemeleri gerekmektedir (Bailey, 1988).

Otizmli çocukların ebeveynlerinin öğrenim düzeylerine göre duygu odaklı başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Ortaokul mezunu olan bireylerin diğer bireylere oranla duygu odaklı başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ağargün (2005), duygu odaklı baş etme stratejilerinin stresin olumsuz etkilerini artırarak durumu daha da katlanılmaz bir hale dönüştürebildiğini belirtmiştir. Mevcut engelin aile içinde rollerde değişiklik yaşanmasına, aile bireylerinin kendilerine uygun olmayan rollere geçmek zorunda kalmalarına neden olabileceği, bu durumun da aile işlevlerinde sorun yaratabileceği belirtilmektedir (Çakaloz ve Kurul, 2009). Eğitim düzeyleri düşük olan ailelerin çocuklarından beklentileri sınırlıdır ve çocuklarının engeli hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler. Engelli çocuğa sahip anneler bir yandan engelli olarak dünyaya gelen çocuklarına nasıl yardımcı olacaklarını öğrenmek, bu konuda bilgi sahibi olmak isterken diğer yandan da bu yeni durumla başa çıkabilmek için psikolojik desteğe gereksinim duymaktadırlar (Sariso, 2000). Bu sebeplerden dolayı eğitim

düzeyi düşük ebeveynlerin duygu odaklı başa çıkma stratejilerini kullanması beklenen bir sonuçtur.

Ailelerin zorluklarla baş etmelerini olumlu yönden etkileyen en önemli faktörlerden biri de eğitimidir. Eğitim bireylerin zorluklarla baş etmesi için gerekli olan en önemli destek sistemlerinden biridir. Eğitim ailelerin içinde bulundukları duruma uyum sağlamaları, kendilerine ve çocuklarına ilişkin duygu ve düşüncelerini anlamalarını ve çocuklarını yetersiz yönleri ile kabul etmelerine yardımcı olabilir, anne babaların çocuklarının gereksinimlerine yanıt verebilme yeteneğini artırarak, endişelerinin ve suçluluk duygularının azalmasını sağlayabilir. Ayrıca, anneler eğitim düzeylerinin artışıyla birlikte problem çözme becerilerini de geliştirerek engelli çocuklarına dair karşılaştıkları sorunlara çözüm geliştirmede genellikle daha başarılı olabilirler (Conk ve Yıldırım 2005; Çoşkun ve Akkaş 2009).

Ebeveynlerin evlilik sürelerine göre evlilik uyumları, başa çıkma yolları ve algıladıkları sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bulgular genel olarak literatür ile paralellik göstermemektedir. Lawson (1988), evliliğin belli bir yaşam süresi olduğundan hareketle, evliliğin evreleri ile evlilik doyumu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Evlilik doyumunun, ilk evrelerde azalma eğilimi gösterdiğini, orta evrelerde durağan olduğunu, son evrelerde de arttığını bildirmiştir.

Otizmli çocukların ebeveynlerinin otizmli olan çocuklarının yaşlarına göre çift fikir birliği puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Otizmli çocuğunu 12 yaş ve üzerinde olan bireylerin diğer bireylere oranla çift fikir birliği düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Araştırmalar, ailede engelli bir çocuğun olmasının stres verici ek bir unsur olduğunu ve bu durumun eşlerin evlilik uyumunu etkilediğini ifade etmektedirler. Top (2008), zihinsel engelli çocuğa sahip olmanın ailedeki evlilik yaşantısını etkileme durumunu incelediğinde, kişilerin %19.4'ünde karşılıklı suçlamalar olduğunu, %13'ünde aile içi şiddet yaşandığını, %18.5'inde aile içi çatışmaların çıktığını ve %53.7'sinde ise aile içi bağların kuvvetlendiğini saptamıştır.

Trute (1990), engelli çocuğu olan anne-babaların, normal çocuğu olan anne-babalara göre düşük seviyede fikir birliğine sahip olduğunu belirlemiştir. Bazı

araştırmacılara göre, yetersizliği olan çocukların yaşları büyüdükçe idare edilmeleri güçleşmekte ve akranlarıyla aralarındaki farklılıklar giderek daha çok dikkati çekmeye başlamakta (Bristol, 1979: akt., Gallagher ve ark., 1983) ve çocuk yeni gelişimsel güçlüklerle karşılaştıkça ve yaşının gereği olan davranışları kazanamadıkça, anababalık stresi, çocukluktan yetişkinliğe doğru anababaların karşısına yeniden çıkmaktadır (Wikler, 1986: akt., Floyd ve Gallagher, 1997). Gallagher ve arkadaşları (1983) Orr ve arkadaşları (1993) bu görüşü doğrulayan şekilde, artan yaşla birlikte yetersizliği olan çocukların anababalarının daha çok stres yaşadıklarını bulmuşlardır. Ailenin stres seviyesi arttıkça eşler arasındaki bağlar zayıflamakta, özellikle çiftlerin fikirbirlikleri bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bu görüşün aksine, otizmlili çocuğu olan ailelerin, engelli çocuğu olan ailelerden farklı olarak yaşadıkları süreçleri bu alanda uzman ve aynı zamanda otizmlili bir kız annesi olan Wing (2005) ise durumu şöyle açıklar: ‘Anne babalar tanı konmadan önce dünyada sadece kendi çocuklarının tuhaf davrandıklarını zannederler, çocuklarına otizm tanısı konulmasıyla, başkalarının da olduğunu öğrenirler ve rahatlarlar. Zaman içinde otizm hakkında bilgilendikçe, çocuğun ilk yıllarında yaşadıkları duygusal soyutlanmışlık duyguları azalır ama yok olmaz’.

Otizmlili çocukların ebeveynlerinin otizmlili olan çocuklarının cinsiyetlerine göre özel insandan algılanan sosyal destek puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Otizmlili çocuğu kız olan bireylerin diğer bireylere oranla özel insandan algılanan sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulguyla beraber, otizmlili çocukların ebeveynlerinin otizmlili olan çocuklarının cinsiyetleri arasında çift doyum puanları arasında anlamlı fark da bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Otizmlili çocuğunu kız olan bireylerin diğer bireylere oranla çift doyum düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmalar, ebeveynlerin engelli çocuğu, özellikle de erkek çocuğu kabullenmede güçlük yaşadıklarını (Dyson, 1997; Krauss, 1993), engelli bir çocuğa sahip olma nedeniyle benlik değerlerinin daha düşük olduğunu, daha çok deprese olduklarını, daha çok uyum sorunları olduğunu (Cummings, Bayley ve Rie, 1976: Akt., Gallagher ve ark., 1983); engelli çocuklarla baş etmede daha çok güçlük yaşadıklarını, sosyal stigmalara ve aile dışı etkilere daha dayanıksız olduklarını göstermektedir (Akt., Gallagher ve ark., 1983). Bu sebeple araştırmada hem özel insandan algılanan sosyal desteğin hem de çift doyumunun

otizmlı kız çocuklarında erkeklere oranla daha yüksek düzeyde anlamlı olması, sosyal çevreden çeşitli nedenlerden dolayı izole olan eşlerin, birbirlerinden destek almayı tercih ederek ilişki bağlarının kuvvetli olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Otizmlı çocukların ebeveynlerinin otizmlı çocuğunun dışında ailede başka engelli bir bireyin olup olmamasına göre sosyal destek arayarak başa çıkma puanları arasında anlamlı fark bulunmaktadır ( $p<0.05$ ). Ailesinde başka engelli yakını olan bireylerin diğer bireylere oranla sosyal destek arayarak başa çıkma düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Sosyal destek arayarak başa çıkma yaklaşımı problem odaklı ve duygusal odaklı başa çıkma tarzınlarını da benimseyebilmesi özelliğinden dolayı karma bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu tarzda baş etme, sevilip onaylandığına dair duygusal destek alma, problemin çözümüne yönelik araçların sağlanması yolunda maddi/somut destek alma ve/veya çözümle ilgili gerekli bilgileri danışma gibi başkalarından destek arama davranışlarını sergilemek demektir. Otizmlı çocukların annelerinin yararlı sosyal destek kullanımı puanlarının yüksek olması sorunun çözümü ya da soruna uyum sağlanması için bu bireylerin daha çok öneri, yardım ya da bilgi arayışında olduklarına işaret ediyor olabilir (Carver ve ark. 1989). Ailede başka engelli bir bireyin olması ebeveynler için oldukça stres yaratan bir etkidir. Araştırmada bu ebeveynlerin sosyal destek arayarak başa çıkma yöntemi kullanması, ebeveynlerin tek başlarına sorunları çözebileceklerine dair inançlarının zayıf olmasından dolayı başkalarından destek aramaya yönelmelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Aileden algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanı ile evlilik uyumu puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre aileden algılanan sosyal destek puanı arttıkça çift uyum ölçeğinin alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır. Yurdakul ve Girli'nin (1999) yaptıkları araştırmaya göre engelli çocuğa sahip anne ve babaların sosyal destek ağını, engelli çocuğu olmayan anne-babalara göre daha dar bulunmuştur. Analizler sonucunda, engelli çocuğu olan ebeveynlerin birinci derecede kendi ailelerinden destek aldıkları ve arkadaş desteğinin az olduğu saptanmıştır. Karadağ (2009), engelli çocuğa sahip olan annelerin %45,3'ünün çevrelerinden sosyal destek görmediklerini saptamıştır.



Sencar (2007) da, otistik çocuğa sahip anneler- babaların ilk sırada destek aldıkları kimsenin bulunmadığını, ikinci sıra ise eşlerinden destek aldıklarını bulmuştur.

Arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanı ile çift doyumu, çift fikir birliği, duyguların ifadesi ile çift uyum ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinden alınan puan arttıkça çift doyumu, çift fikir birliği, duyguların ifadesi ile çift uyum alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır. Aile üyelerinden birinin ya da birkaçının geçici veya sürekli hastalığı, görme, işitme, zihinsel veya fiziksel yetersizliği tüm üyelerin uyumunu etkilemekte, en sağlam yapıdaki ailelerin bile dengeleri sarsılabilmektedir (Yörükoğlu, 1998). Ancak bazen, otizmlı bir çocuğu olmak bazı eşleri birbirine yaklaştırabilmekte (Wing, 2005), anne ve babalarının evlilik uyumuna ilişkin algıları olumlu olabilmektedir (Yurdakul ve ark., 2000). Bazı çalışmalar, otizmlı çocukların anne-babalarının evlilik uyumuna ilişkin algılarının, engelli olmayan çocukların ebeveynlerine göre daha olumlu olduğunu bulmuştur (Karpas (2012), Girli (1998), Gündoğdu (1995), Top (2008)).

Özel insandan algılanan sosyal destek puanı ile çift uyum puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Yapılan analizler sonucunda ebeveynlerin özel insandan algıladıkları sosyal destek arttıkça, evlilik uyumunun arttığı söylenebilir. Böylece, araştırma verilerinin tutarlılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Çiftlerin uyumlu olması, sosyal destek algılarının da özel insan olmasına sebep olmaktadır. Analiz sonuçlarında “özel insan” alt kategorisinin göze çarptığı saptanmıştır. Çalışma grubu göz önüne alındığında bu durumun anlamlı olduğu görülmektedir. “Özel bir insan” ailenin ve arkadaşların dışında olan kişi (örneğin; flört, nişanlı, akraba, komşu, doktor) olarak tanımlanmıştır.

Akkök (2003)’e göre, anne-babaların tüm yaşadıkları ile nasıl ve ne ölçüde başa çıktıkları, sosyal destek mekanizmaları ile paralellik göstermektedir. Ailelerin arkadaşlığa, dostluğa, yalnız olmadıklarını hissetmeye, duygusal desteğe ihtiyaçları vardır. Bu desteği genişletilmiş aile fertlerinden, yakın çevreden aldıkları gibi,

psikolojik danışma gruplarında diğer anne ve babalardan da almaktadırlar. Bu gruplar anne-babaların yalnız olmadıklarını fark etmelerine, birbirlerine duygusal ve sosyal yönden yakınlaşmalarına yardımcı olurken, bunun olumlu sonucu olarak da, kaygı düzeyinde belirgin bir azalma olmaktadır ki, bu anlamda anne-babaların yalnız kalmamaları oldukça önemlidir.

Problem çözme odaklı başa çıkma puanı ile çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyum ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre problem çözme odaklı başa çıkma puanı arttıkça çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyumu puanları da artmaktadır. Ebeveynlerin evlilik uyumlarını etkileyen birçok faktör bulunmakla birlikte ebeveynlerin sosyal destek kaynakları evlilik uyumunda önemli rol oynamaktadır. Sosyal desteği; bireyde stres meydana getiren durumların olumsuz sonuçlarını azaltan değerlerin ve duyguların paylaşılmasına yardımcı olan, sosyal rollerin ve yaşamın getirdiği yeniliklere ve rollere uyum becerisini destekleyen bir sistem olarak tanımlamak mümkündür. Bu sistem içerisinde akraba, kişiye yakın bir insan ya da aile bulunmaktadır. Sosyal destek sistemi ebeveynlerin ve çocukların davranışlarını etkilemekte, yeterliliklerini güçlendirmekte ve bu yönüyle eğitici işlev görmektedir. Bununla birlikte sosyal desteğin fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklarda iyileştirici rol üstlendiği de belirlenmiştir. Sosyal destek sistemi ebeveynlere gereksinim duydukları noktada yardımcı olmakta ve stresli durumlarda kişiler arası ilişkileri sağlayarak stresin birey üzerindeki etkisini hafifletmektedir (Kaner,2010). Okanlı vd.(2003) eşlerinden sosyal destek gören annelerin problem çözme becerilerinin önemli ölçüde geliştiğini saptamıştır.

Duygu odaklı başa çıkma puanı ile çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyum ölçeklerinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre duygu odaklı başa çıkma puanı arttıkça çift doyumu, duyguların ifadesi ile çift uyum alt ölçeklerinden alınan puanlar da artmaktadır. Ebeveynlerde duygusal desteğin, yaşadıkları stresin önemli bir kestiricisi olması, alan yazınla tutarlılık göstermektedir (Chen ve Tang, 1997; Doğan, 2001; Roberts, 1986; Şahin, 1999). Eşlerin bu tür desteğe gereksinim duymaları, onların öncelikle çocuğun bakımından ve yetersizliği olan çocuğun ailede yarattığı gerilimlerin

onları duygusal olarak yüklemesinden kaynaklanabilir (Sloper, Knussen, Turner ve Cunningham, 1991). En önemli ve yararlı yardımlar arasında kabul edilen duygusal destek, çocukların temel bakım sorumluluğunu üstlenen anneleri, uzun süreli sorunların yarattığı katlanılması güç durumlarda teşvik ederek direnme gücü sağlar ve başa çıkma sürecinde yalnız olmadıkları duygusu vererek onları rahatlatır (Hill, 1991; Şahin, 1999). Bazıları duygusal desteğin, sağlık ve iyilik hali için en önemli destek olduğunu, diğer desteklerin etkili olabilmesi için duygusal desteğin ön koşul olduğunu, bireylerin stresli durumların yol açtığı olumsuz duygularla başetmesini kolaylaştırdığını ifade etmektedirler (Hill, 1991). Yani, duygusal destek, bireyleri strese karşı koruyucu bir tampon etkisi yaratmaktadır. Ebeveynlerin evlilik uyumları ve sosyal destek kaynaklarının niteliği çocuklarıyla etkileşiminde doğrudan ya da dolaylı etkiye sahiptir. Bireylerin mutlulukları ve olumlu sosyal destek algıları çevresindekilerle iletişimine yansıyabilmektedir. Söz konusu durumun çocuklar üzerinde de olumlu ya da olumsuz etki bırakması kaçınılmazdır.

Problem çözme odaklı başa çıkma puanı ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve özel insandan algılanan sosyal destek puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre problem çözme odaklı başa çıkma puanı arttıkça arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve özel insandan algılanan sosyal destek puanları da artmaktadır. Ebeveynlerin tüm yaşadıkları ile nasıl ve ne ölçüde başa çıktıkları sosyal destek mekanizmaları ile paralellik göstermektedir. Ailelerin arkadaşlığa, dostluğa, yalnız olmadıklarını hissetmeye, duygusal desteğe ihtiyaçları vardır. Engelli çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları stresin başında çevrelerinden destek görmemeleri gelmektedir. Sosyal destek ağının genişliği arttıkça stresle başa çıkma daha başarılı olmaktadır. Sosyal desteğin olumlu etkileri hakkında değişik teoriler öne sürülmektedir. Araştırmacılar, sosyal desteğin hem iç, hem de dış stres faktörlerine karşı zayıflığı azalttığını belirtmektedirler (Çoşkun ve Akkaş, 2009, Yurdakul ve Girli, 1999).

Sosyal destek arayarak başa çıkma puanı ile arkadaşlardan algılanan sosyal destek alt ölçeğinin puanları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ( $p<0.05$ ). Buna göre sosyal destek arayarak başa çıkma puanı arttıkça arkadaşlardan algılanan sosyal destek puanları da artmaktadır. Donma ve Donma (2006:140), ailenin komşuluk ilişkilerinin gelişmesinin çocuğun da gelişimi

üzerinde önemli rol oynadığını belirtmektedirler. Ekolojik sistem yaklaşımına göre, çocuğun içinde bulunduğu en yakın ve en uzak çevre onun davranışlarını şekillendirmesinde önem taşımaktadır. Dolayısıyla çocuk, anne ve baba gibi yakın çevresinin yanı sıra ailenin etkileşimde bulunduğu sosyal çevresinden de dolaylı olarak etkilenmektedir (Artzaba-Poria ve Pike, 2005).

Stresle baş etme, problem çözme, ruhsal hastalıklardan korunma ve sosyal destek ilişkisini konu edinen hemen hemen tüm araştırmacılar, baş etmede sosyal desteğin çok önemli bir rolü olduğu fikrinde birleşmişlerdir. Eker ve Arkar (2001)'in da belirttiği gibi özellikle yakın kişilerden (aile ve arkadaşlar gibi) algılanan sosyal destek, sağlığın yordayıcısıdır. Gittikçe daha fazla sayıda uzman, toplum içinde ruh sağlığı bakımı yaklaşımının bir sonucu olarak, aile, arkadaş ve yakın çevrenin sağladığı doğal destekten yararlanmaya yönelmişlerdir. Doğal destek sistemlerinin, psikolojik sorunların çözümünü kolaylaştırma veya zorlaştırmada önemli rol oynadıkları belirtilmektedir. Duygun ve Sezgin (2003)'in araştırmasına göre engelli/farklı çocuk ailelerinin diğer ailelere kıyasla daha az sayıda arkadaşları vardır ve aile uyumlarının zayıf olması nedeniyle yaşamlarında sosyal destek önemlidir. Hobbs ve ark., engelli çocuğa sahip ailelerde akraba ilişkilerinin kuvvetli ve ailenin dini inançlarının olmasının, evlilik ilişkisine olumlu katkısı olabileceğini vurgulamışlardır (Akt. Toros, 2002).

### 5.3 Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgulara dayanılarak, aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Otizmlili çocukların ebeveynlerinin, evlilik uyumları, başa çıkma stratejileri ve sosyal destek algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi için, daha büyük örneklem gruplarıyla araştırmalar yapılmasına gereksinim olduğu düşünülmektedir.
2. Bu araştırmada otizmlili çocukların otizmden etkilenme dereceleri belirlenmemiştir (ağır, orta, hafif). Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda otizmin derecesi de araştırmaya katılarak incelenebilir.

3. Çalışmaya katılan ebeveynlerin sosyo-ekonomik düzeylerinin orta kesimde yığıldığı, eğitim düzeylerinin ise daha çok lise ve üniversite mezunu ebeveynleri kapsadığı görülmüştür. Yeni yapılacak olan çalışmalarda örneklem seçiminde bu hususa dikkat edilebilir.
4. Araştırma sonuçlarının, kontrol grubu kullanılarak sağlıklı çocuk anneleri ile karşılaştırılmasına gereksinim olduğu düşünülmektedir.

## KAYNAKÇA

Abbeduto L, Seltzer MM, Shattuck P. (2004). Psychological Well-being and Coping in Mothers of Youths with Autism, Down Syndrome, or Fragile X Syndrome. *Am J Ment Retard* 109(3): 237-254.

Ağargün, M. (2005) COPE (Başa Çıkma Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği): Psikometrik Özelliklere İlişkin Bir Ön Çalışma. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 6:221-226

Akbağ, M. (2000). Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Üniversite Öğrencilerinde Olumsuz Otomatik Düşünceler, Transaksiyonel Analiz, Ego Durumları ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akçakın, M., Erden, G.(2001). Otizm Tanısı Konmuş Çocukların Anne Ve Babalarındaki Ruhsal Belirtiler. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, 8 (1), 2-10.

Akkök, F., Aşkar, P., Karancı, N. (1992) Özürlü Bir Çocuğa Sahip Anne - Babalardaki Stresin Yordanması. **Özel Eğitim Dergisi**, 1992 1 (2), 8 – 12

Algın, F. (2009) Şizofreni Hastalarında Başa Çıkma Tutumlarının Umutsuzluk, İntihar Davranışı ve İçgörü ile İlişkisi. Uzmanlık Tezi, Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, 6. Psikiyatri Birimi.

Amerikan Psikiyatri Birliği (2001) **Psikiyatride Hastalıkların Tanımlanması ve Sınıflandırılması Elkitabı Yeniden Gözden Geçirilmiş Birinci Baskı (DSM – V-TR)**. Çeviren Köroğlu E, Hekimler Yayın Birliği.

Atasoy, S. (2008) Yüksek Fonksiyonlu Otistik Çocuklarda Çeşitli Bilgisel Özellikler Arasındaki İlişkilerin İncenemesi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.

Atzaba-Poria, N. Pike Alison (2005). Why the Ethnic Minority (Indian) Children Living in Britain Display More Internalizing Problems than Their English Peers? The Role of Social support and Parental Style as Mediators. **International Journal of Behavioral Development**.29 (6), 532-540.

Aysan, F. & Özben, Ş. (2007) Engelli Çocuğu Olan Anne Babaların Yaşam Kalitelerine İlişkin Değişkenlerin İncelenmesi. **Buca Eğitim Fakültesi Dergisi**, 22,1-6

Baron-Cohen, S. & Bolton, P. (2003). **Autism: The Facts**. Oxford: Oxford University Press.

Bahar, A., Bahar, G., Savaş, H. A., & Parlar, S. (2009). Engelli Çocukların Annelerinin Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri ile Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Belirlenmesi. **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, 4(11), 97-112.

Bek, H., Gülveren, H., & Şen, B. (2012). Otistik Çocuğa Sahip Ebeveynlerle Normal Çocuğa Sahip Olan Ebeveynlerin Atılganlık, Suçluluk ve Utanç Düzeyleri Bakımından İncelenmesi. **Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counselling (TIJSEG)** ISSN: 1300-7432, 1(2).

Binici Azizoğlu, S. (2000). Psikolojik Yardım İçin Başvuruda Bulunan ve Bulunmayan Evli Çiftlerin Evlilik İlişkilerini Değerlendirmelerinin Karşılaştırılması. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

Borazancı, S, Persson, S. (2000). **AQ Otistik Zeka ve Seviyeleri Otizm**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Breslau, N. & Davis, G.C. (1986). Chronic stress and major depression. *Arc. Gen. Psychiatry*, 43, 309-314.

Byrne, E.A., Cunningham C.C. (1985) .The Effects of Mentally Handicapped Children of Families- A Conceptual Review. **J. Child. Psychol. Psychiatry.** 26: 847-864

Canel, A. (2007). Ailede Problem Çözme, Evlilik Doyumu ve Örnek Bir Grup Çalışmasının Sınanması. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı.

Carver, C. S., Scheier, M.F., Weintraub, J.K. (1989). Assessing Coping Strategies: A Theoretically Based Approach. **Pers Soc Psychol** 1989, 56, 267–283

Cohen S & Wills T A. (1985). **Stress, Social Support, And The Buffering Hypothesis.** Psychol. Bull. 98:310-57

Conk, Z. & Yıldırım, F. (2005). Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne/ Babaların Stresle Başa Çıkma Tarzlarına Ve Depresyon Düzeylerine Planlı Eğitimin Etkisi. **Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi**, 9(2), 1-10.

Coşkun, Y. & Akkaş, G. (2009). Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (Kefad)**, 10 (1), 213–227.

Çağ, P., Yıldırım İ. (2013). Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel ve Kişisel Değişkenler. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 4 (39), 13-23

Çakaloz, B., Kurul, S. (2009). “Duchenne Muscular Distrofili Çocukların Aile İşlevlerinin ve Annelerinde Depresyon ve Kaygı Düzeylerinin Araştırılması”, Klinik Psikiyatri, 8:24-30. **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, Cilt:4, Sayı:11

Çakır, Y., Palabıyıkoglu, R. (1997). Gençlerde Sosyal Destek-Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. **Ankara Üniversitesi Kriz Dergisi**, 5(1), 15-24.



Çam, O. & Özkan, Ö. (2009). Otistik Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşam Kalitelerinin İncelenmesi. **ÖZ-VERİ Dergisi** . 6 (2)

Coşkun, Y, Akkaş, G. (2009) Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki. **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)** Cilt 10, Sayı 1, (213-227) 213

Çelimli, Ş. (2009). Amerika ve Türkiye’de Otizmi Olan Çocukları Bulunan Ailelerin Aile İşlevlerine Dair Süreçlerin Karşılaştırmalı Çalışması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çürük, N. (2008). Ankara İl Merkezi’nde Bulunan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı İş Okullarında 1. ve 4. Sınıfa Devam Eden Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin Kaygı ve Sosyal Destek Düzeylerinin Karşılaştıkları Problemlere Göre İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Erdinç, D. (2008) Yalnızlığı Yordamada Sosyal Destek ve Sosyal Bağlılığın Rolü. **Türk Psikoloji Dergisi**, 23 (61), 15-24.

Darıca, N., Gümüşçü, Ş. ve Abidoğlu,Ü. (2000). **Otizm ve Otistik Çocuklar**. İstanbul: Özgür Yayınları

Decker, C. L. (2007). Social Support and Adolescent Cancer Survivors: A Review of The Literature. **Psycho Oncology**, 16(1), 1-11.

Dereli, F. & Okur, S. (2008). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Depresyon Durumunun Belirlenmesi. **Yeni Tıp Dergisi**, 25, 164-158

Duarte, C. S., Bordin, I. A., Yazigi, L., & Mooney, J. (2005). **Factors Associated With Stress in Mothers of Children With Autism**. *Autism*, 9(4), 416-427.

Dunn, M. E., Burbine, T., Bowers, C.A., & Tantleff-Dunn, S. (2001). Moderators of Stress in Parents of Children with Autism. **Community Mental Health Journal**, 37(1), 39-52.

Duygun, T. & Sezgin, N. (2003). Algılanan Sosyal destek Zihinsel Engelli ve Sağlıklı Çocuk Annelerinde Stres Belirtileri, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi. **Türk Psikoloji Dergisi**, 18 (52), 37 - 52

Demiray, Ö. (2006). Evlilikte Uyumun Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doğan, T. (2008). Psikolojik Belirtilerin Yordayıcısı Olarak Sosyal Destek ve İyi Hali. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 3(30), 30-44. <http://pdrdergisi.org/edergi/index.php/pdredergi/article/view/180/182> adresinden erişildi (15 Ekim 2014)

Durukan, İ., Erdem, M., Tufan, A. E., Türkbay, T. (2005) Otistik Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Annelerindeki Baş Etme Tutumları ve Depresyon ile Anksiyete Düzeyleriyle İlişkisi. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi** 17, 75-82.

Dyson, L. (1997). Fathers And Mothers of School-age Children with Developmental Disabilities: Parental Stress, Family Functioning, and Social Support. **American Journal on Mental Retardation**, 102 (3), 267-279.

Eker, D., Arkan, H., Yıldız, H. (2001) Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği. **Türk Psikiyatri Dergisi**, 12(1):17-25 <http://www.turkpsikiyatri.com/c12s1/cokboyutlualgilanan.pdf> adresinden erişildi.

Erbek, E., Beştepe, E., Hülya, Eradamlar, N., & Alpkan, R. L. (2005). **Evlilik Uyum**. Düşünen Adam, 18(1), 39-47.

Evcimen, E. (1996) Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Fırat, S. (2000). Otistik ve Zihinsel Özürlü Çocukların Annelerinde Kaygı, Depresyon Aleksitimi ve Genel Psikolojik Değerlendirme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi.

Folkman, S., Lazarus, R. S., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A., & Gruen, R. J. (1986). Dynamics of A Stressful Encounter: Cognitive Appraisal, Coping, and Encounter Outcomes. **Journal of Personality and Social Psychology**, 50, 992-1003.

Folkman, S., Lazarus, R., Gruen, R., & DeLongis, A. (1986) Appraisal Coping, Health Status, and Psychological Symptoms. **Journal of Personality and Social Psychology**, 50, 571-579.

Floyd, F. J., & Zmich, D. E. (1991). Marriage And The Parenting Partnership: Perceptions And Interactions Of Parents With Mentally Retarded And Typically Developing Children. **Child Development**, 62(6), 1434-1448

Floyd, F. J., Gallagher, E. M. (1997). Parental Stress, Care Demands, And Use of Support Services for School-age Children With Disabilities and Behavior Problems. **Family Relations**, 46 (4), 359-372. Frey, K.S., Greenberg,

Frey, K. S., Greenberg, M. T., Fewell, R. (1989). Stress and Coping Among Parents of Handicapped Children: A Multidimensional Approach. **American Journal on Mental Retardation**, 94 (3), 240-249.

Gökmen, A. (2001). Evli Eşlerin Birbirine Yönelik Kontrolcülük ve Bağımlılık Algılarının Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Görgü, E. (2005). 3-7 Yaş Arası Otistik Çocuğa Sahip Olan Annelerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Depresyon Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gülerce, A. (1996). **Türkiye’de Ailenin Psikolojik Örüntüleri**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Gündoğdu, F. B. (1995). Otistik ve Normal Çocuğu Olan Ana-Babaların Evlilik Uyumlarını Algılamaları ve Bazı Değişkenler Bakımından Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

Güneysucu, J. (2010). Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Olan Babaların Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre Stres Düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hatipoğlu, Z. (1993). The role of certain demographic variables and marital conflict in marital satisfaction of husbands and wives. Unpublished master thesis, Middle East Technical University, Ankara.

İnce, Z.& Tüfekçi, F. (2015) Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerde Evlilik Uyumunu ve Yaşam Doyumunun Değerlendirilmesi ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. **Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**, 2015;4(1)

Kahriman, İ. & Bayat M., (2008) Özürlü Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Yaşadıkları Güçlükler ve Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri, **Öz-Veri Dergisi**, 5(1), 1175-1194.

Kaner, S.(2010). Aile Destek Ölçeği: Faktör Yapısı, Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışmaları. 11. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri.: 33-48

Kaner, S.(2004). Engelli Çocuğu olan Anababaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu.

Kaplan H., Sadock B (2004). **Klinik Psikiyatri**. E Abay (Çev. Ed.), 3. Baskı, İzmir, Nobel Tıp Kitapevi.

Karadağ, G. (2009). Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri. **TAF Prev Med Bull**, 8(4): 315-322.

Karasar, N. (2009). **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**. Ankara: Nobel Yayınevi.

Karpat, D. (2011) Yaygın Gelişimsel Bozukluk Tanısı Alan Çocukların Ebeveynlerinin Yaşadığı Yas Tepkilerinin, Evlilik Uyumlarının ve Sosyal Destek Algılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kavak, S. (2007). Algılanan Aile Yakınları Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi ve 0–8 Yaş Arası Engelli Çocuğu Olan Annelerin Yakınlarından Aldığı Desteği Algılamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Keskin, G., Bilge, A., Engin, E., & Dülgerler, Ş. (2010). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Kaygı, Anne-Baba Tutumları ve Başa Çıkma Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 11, 30-37.

Kışlak, T., Çabukça, F. (2002) Empati ve Demografik Değişkenlerin Evlilik Uyumuna İle İlişkisi. Aile ve Toplum, **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Dergisi**. Yıl:5, Cilt:2, Sayı:5, Nisan-Haziran, s: 35-42.

Korkmaz, B. (2003). **Farklı Gelişen Çocuklar**. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Köksal, G., Kabasakal, Z. (2012). Zihinsel Engelli Çocukları Olan Ebeveynlerin Yaşamlarında Algıladıkları Stresi Yordayan Faktörlerin İncelenmesi. **Buca Eğitim Fakültesi Dergisi**, (32), 71-91.

Küçüker, S. (2006). Ana Babaya Bağlanma Ölçeği: Türk Üniversite Öğrencilerinde Psikometrik Özelliklerin Değerlendirilmesi. **Türk Psikiyatri Dergisi**, 17 (2), 1-10.

McClure, S. (1984). **A Road to Somewhere for Parents of Severely Handicapped Children.** The Pointer, S:29(1), s.32-38.

Mc Cubin, H.I. (1990) **Marital and Family Satisfaction Families: What Makes Them Work.** Updated Edition. Sage Publition. London.

M.E.B, (2000) **Otistik Çocukların Eğitiminde Aile El Kitabı.** Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Moes, D., Koegel, R. L., Schreibman, L., & Loos, L. M. (1992). Stress Profiles for Mothers and Fathers of Children With Autism. **Psychological Reports**, 71(3f), 1272-1274.

Mutlu, A. Akmeşe, P.& Günel, M (2010). Değişik Özür Seviyesindeki Serebral Palsili Çocukların Annelerinin Depresyon Düzeyleri Farklı Mıdır? **Yeni Tıp Dergisi**, 27, 87-92

Natan, K. (2007). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan ve Olmayan Annelerin Depresyon ve Kaygı Düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.

Oğuz, Ş. Toros, F., İnanç, B. (2004) Zihinsel ve/veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı.

Okanlı, A. Tortumluoğlu, G. Kırpınar İ. (2003) Gebe Kadınların Ailelerinden Algıladıkları Sosyal Destek ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki. **Anadolu Psikiyatri Dergisi** 2003; 4:98-105

Özbey, Ç. (2005). **Otizm Ve Otistik Çocukların Eğitimi.** İstanbul: İnkılap Yayıncılık.

Özbey, S. (2012) Ebeveynlerin Evlilik Uyumu ve Algıladıkları Sosyal Destek ile Altı Yaş Çocuklarının Problem Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. **Kastamonu Eğitim Dergisi** Cilt:20 No:1 43-62

Özgüven, İ., E. (2000). **Evlilik ve Aile Terapisi**. Ankara: PDREM Yayınları.

Özkubat, U., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö., Töret, G. (2014) Otizme Yolculuk: Otizmlili Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Sosyal Destek Algılarına İlişkin Görüşleri. **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi** 2014, 33(1) 323-348

Özsoy, Y., Özyürek, M., Eripek S. (1998). **Özel Eğitime Giriş** (9. Baskı). Ankara: Karatepe Yayınları.

Özşenol, F., Işıksan, V., Ünay B. (2003) Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi. **Gülhane Tıp Dergisi** 45 (2) : 156 – 164

Pearson, R.E; (1990) **Counseling and Social Support (Perspectives and Practice)** California: SAGE Publication,Inc

Petr, G., Barney, D. (1993) **Reasonable Efforts For Children With Disabilities. The Parent's Perspective**. Social Work. 3: 247-254

Powers, M. (1989) **Children With Autism; A Parent's Guide**. Woodbine House.

Rao, P. Beidel, D. (2009) The Impact of Children with High-Functioning Autism on Parental Stress, Sibling Adjustment, and Family Functioning. Behav Modif 33: 437-451, first published on May 12, 2009

Risdal, D; Singer, George H. S (2004) Marital Adjustment in Parents of Children with Disabilities: A Historical Review and Meta-Analysis. **Research and Practice for Persons with Severe Disabilities**, Volume 29, Number 2, 1, pp. 95-103(9)

Rimmerman, A., Turkel, L. & Crossman , R. (2003). Perception of Child Development, Child-Related Stress and Dyadic Adjustment: Pair Analysis of

Married Couples of Young Children With Developmental Disabilities. **Journal of Intellectual & Developmental Disability**. 28,(2), 188–195.

Rohde P, Lewinshon TM, Tilson M, Seeley J. (1990) Dimensionality of Coping and Its Relation to Depression. *J Pers Soc Psychol* 1990; 58:499- 511.

Sarı, H. (2007) Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Aile Yüklenmesi. **Ceyhan Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi** 2007, 11 (2)

Sarısoy, M. (2000). Otistik ve Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Evlilik Uyumları. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sencar, B. (2007). Otistik Çocuğa Sahip Ailelerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Spanier, G.B. (1976). Measuring Dyadic Adjustment: New Scales for Assessing the Quality of Marriage and Similiar Dyads. **Journal of Marriage and The Family**, 38, 15-28.

Shopler E., Mesibov G. (1984) **The Effects of Autism On The Family**. New York And London; Plenum Press.

Smith LE, Seltzer MM, Tager-Flusberg H. (2008) Comparative Analysis of Well-being and Coping Among Mothers of Toddlers and Mothers of Adolescents with ASD. **J Autism Dev Disord** 38(5):876-889.

Şardağ, S. (2010). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Stresle Başa Çıkma Tarzları Ve Aile Sosyal Desteğinin Evlilik Uyumlarını Yordaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.



Sucuoğlu, B. (2001) **Küçük Adımlar Erken Eğitim Programının Gelişimsel Geriliği Olan Çocuğa Sahip Ailelerin Gereksinimleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi**. İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği Yay.

Şener, A., Terzioğlu, G. (2008). Arkadaşlık İlişkilerinin Evlilik Uyumu Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. **Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi**. <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/arkadaslikiliskilerievlilikuyumu.pdf> (Erişim, 16 Eylül 2014)

Tezer, E. (1986). Evli Eşler Arasındaki Çatışma Davranışları Algılama ve Doyum. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Top, F.(2008). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi, **Öz-Veri Dergisi**, 1279-1292.

Top, F. (2009) Otistik Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Sorunlar ile Ruhsal Durumlarının Değerlendirilmesi: Niteliksel Araştırma. **Çocuk Dergisi** 9(1):34-42, 2009

Tohum Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı (2014). **Otizm Spektrum Bozukluğunda Eğitim, Terapi ve Tedavi Yöntemleri**. İstanbul: Tohum Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, Milli Eğitim Bakanlığı.

Toros, F. (2002). Zihinsel Ve/Veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon, Evlilik Uyumunun Ve Çocuğu Algılama Seklinin Değerlendirilmesi, **Türk Klinik Psikiyatri Dergisi**, 3:45-52

Tsai, L. (1989). **Recent Neurobiological Findings in Autism**. Diagnosis and Treatment of Autism, (83–104). NY: Plenum Press.

Tutarel-Kışlak, Ş., & Çavuşoğlu, Ş. (2006). Evlilik Uyumu, Bağlanma Biçimleri, Yüklemeler ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler. **Aile ve Toplum: Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi**, 3, 61-68.

Türküm, A. S. (2002). Stresle Başa Çıkma Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışmaları. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 2(18), 25-34.

Türkiye Özürlüler Araştırması 2002,  
[http://www.ozida.gov.tr/arastirma/tr\\_ozurluler\\_arastirmasi.htm](http://www.ozida.gov.tr/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi.htm)

Varol, N. (2005). **Aile Eğitimi**. Ankara: Kök Yayıncılık.

Whirter, J., Acar, N. (1998). **Çocukla İletişim**. İstanbul, M.E.B. Eğitim Dizisi.

Whitman, T. L. (2004) **The Development of Autism; A Self Regulatory Perspective**. London: Jessica Kingsley Publishers.

Wing, L. (2005). **Otizm El Rehberi**. Çeviri: Semra Kunt, İstanbul, Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı.

Yıldırım, F., Conk, Z (2006) Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Anne-Babaların Stresle Başa Çıkma Tarzlarına ve Depresyon Düzeylerine Planlı Eğitimin Etkisi. **Ceyhan Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi** 9 (2)

Yılmaz, A. (2001). Eşler Arasındaki Uyum: Kuramsal Yaklaşımlar ve Görgül Çalışmalar. **Aile ve Toplum Dergisi**, 49-58

Yörükoğlu A (1998). **Çocuk Ruh Sağlığı** (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

Yurdakul, A., Girli, A., Özekes, M. & Sarısoy M.(2000). Otistik Ve Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Stresle Baş Etme Yolları: Anne-Baba Farklılıkları. **Saray Rehabilitasyon Dergisi**, 7, 6-17.

Yörükoğu, A. (1998). **Çocuk Ruh Sağlığı** (22. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

## EKLER

### EK-1 AİLE ONAY FORMU

Sayın Katılımcı,

Dokuz Eylül Üniversitesi Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans Programı'nda, "Otizmli Çocukların Ebeveynlerinin, Evlilik Uyumlarının, Başa Çıkma Stratejilerinin ve Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi" konusundaki tez çalışmam kapsamında aşağıda yer alan anketleri içtenlikle yanıtlamanızı rica ederim.

Yanıtlarınız sadece araştırmacı tarafından bilimsel amaçlarla kullanılacak ve grup olarak istatistiksel açıdan değerlendirilerek yorumlanacaktır. Adınız yalnızca izin belgesinde yer alacaktır, LÜTFEN ANKET FORMLARININ ÜZERİNE ADINIZI VE SOYADINIZI YAZMAYINIZ.

Araştırmaya katılma konusundaki gönüllüğünüzü belirtmenizi rica eder, destek ve katkılarınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

Psikolog Sedef Elif -Aydemir

Araştırmaya Katılmayı Kabul Ediyorum. ( )

**EK-2 KİŞİSEL BİLGİ FORMU****KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

1. Cinsiyetiniz: ( ) Kadın ( ) Erkek

2. Doğum yılınız: .....

3. Bir işte çalışıyor musunuz?

( ) Evet ( ) Hayır

4. Ailenizin toplam aylık geliri ne kadardır?

( ) 1000 TL'nin altında

( ) 1000-3000 TL arası

( ) 3000 TL'nin üstü

5. Eğitim Durumunuz?

( ) Okur-Yazar ( ) Ortaokul Mezunu

( ) İlkokul Mezunu ( ) Lise Mezunu

( ) Üniversite veya Yüksekokul Mezunu

6. Kaç yıldır evlisiniz?

***Otizm tanısı alan çocuğunuzun;***

7. Doğum tarihi:

8. Cinsiyeti:

9. Ailede engelli birey var mı?:

10. Kardeş sayısı:

11. Kaç yıldır özel eğitim alıyorsunuz?

12. Çocuğunuzun bakımında size yardım eden kimse var mı?

Varsa yakınlık derecesi?

### EK 3: ÇİFT UYUM ÖLÇEĞİ

#### ÇİFTLER UYUM ÖLÇEĞİ

Birçok insanın ilişkilerinde anlaşmazlıkları vardır. Lütfen aşağıda verilen maddelerin her biri için siz ve eşiniz arasındaki anlaşma veya anlaşmama ölçüsünü aşağıda verilen altı düzeyden birini seçerek belirtiniz.

|                                                      | Hemen hemen |           | Hemen hemen |             |             |
|------------------------------------------------------|-------------|-----------|-------------|-------------|-------------|
|                                                      | Her zaman   | her zaman | Nadiren     | Sıkça       | her zaman   |
|                                                      | anlaşırız   | anlaşırız | anlaşamayız | anlaşamayız | anlaşamayız |
| 1. Aileyle ilgili parasal işlerin idaresi.....       |             |           |             |             |             |
| 2. Eğlenceyle ilgili konular.....                    |             |           |             |             |             |
| 3. Dini konular.....                                 |             |           |             |             |             |
| 4. Muhabbet-sevgi gösterme.....                      |             |           |             |             |             |
| 5. Arkadaşlar.....                                   |             |           |             |             |             |
| 6. Cinsel yaşam.....                                 |             |           |             |             |             |
| 7. Geleneksellik (doğru veya uygun davranış).....    |             |           |             |             |             |
| 8. Yaşam felsefesi.....                              |             |           |             |             |             |
| 9. Anne, baba ya da yakın akrabalarla ilişkiler..... |             |           |             |             |             |

## EK 4: BAŞA ÇIKMA YOLLARI ÖLÇEĞİ

### BAŞA ÇIKMA YOLLARI ÖLÇEĞİ

Bir birey olarak çeşitli sorunlarla karşılaşılıyor ve bu sorunlarla başa çıkabilmek için çeşitli duygu, düşünce ve davranışlardan yararlanıyor olabilirsiniz. Sizden istenilen karşılaştığınız sorunlarla başa çıkabilmek için neler yaptığınızı göz önünde bulundurarak, aşağıdaki maddeleri cevap kağıdı üzerinde işaretlemenizdir. Lütfen her bir maddeyi dikkatle okuyunuz ve cevap formu üzerindeki aynı maddeye ait cevap şıklarından birini daire içine alarak cevabınızı belirtiniz. Başlamadan önce örnek maddeyi incelemeniz yararlı olacaktır.

ÖRNEK:

Madde 4. İyimser olmaya çalışırım.

|          |                       |                       |        |                  |              |
|----------|-----------------------|-----------------------|--------|------------------|--------------|
|          | Hiç<br>uygun<br>değil | Pek<br>uygun<br>değil | Uygun  | Oldukça<br>uygun | Çok<br>uygun |
| Madde 4. | 1.....                | 2.....                | 3..... | 4.....           | 5.....       |

|    |                                                                           | Hiç<br>Uygun<br>Değil | Pek<br>Uygun<br>Değil | Uygun | Oldukça<br>Uygun | Çok<br>Uygun |
|----|---------------------------------------------------------------------------|-----------------------|-----------------------|-------|------------------|--------------|
| 1  | Aklımı kurcalayan şeylerden kurtulmak için değişik işlerle uğraşırım      | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |
| 2  | Bir sıkıntım olduğunu kimsenin bilmesini istemem                          | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |
| 3  | Bir mucize olmasını beklerim                                              | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |
| 4  | İyimser olmaya çalışırım                                                  | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |
| 5  | “Bunu da atlarsam sırtım yere gelmez” diye düşünürüm                      | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |
| 6  | Çevremdeki insanlardan problemi çözmede bana yardımcı olmalarını beklerim | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |
| 7  | Bazı şeyleri büyütmemeye üzerinde durmamaya çalışırım                     | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |
| 8  | Sakin kafayla düşünmeye ve öfkelenmemeye çalışırım                        | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |
| 9  | Bu sıkıntılı dönem bir an önce geçsin isterim                             | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |
| 10 | Olayın değerlendirmesini yaparak en iyi kararı vermeye                    | 1                     | 2                     | 3     | 4                | 5            |

|    |                                                                      |   |   |   |   |   |
|----|----------------------------------------------------------------------|---|---|---|---|---|
|    | alışırım                                                            |   |   |   |   |   |
| 11 | Konuyla ilgili olarak başkalarının ne düşündüğünü anlamaya çalışırım | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 12 | Problemin kendiliğinden hallolacağına inanırım                       | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 13 | Ne olursa olsun kendimde direnme ve mücadele etme gücü hissedirim    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 14 | Başkalarının rahatlamama yardımcı olmalarını beklerim                | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 15 | Kendime karşı hoşgörölü olmaya çalışırım                             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 16 | Olanları unutmaya çalışırım                                          | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 17 | Telaşımı belli etmemeye ve sakin olmaya çalışırım                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 18 | “Başa gelen çekilir” diye düşünürüm                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 19 | Problemin ciddiyetini anlamaya çalışırım                             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 20 | Kendimi kapana sıkışmış gibi hissedirim                              | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 21 | Duygularımı paylaştığım kişilerin bana hak vermesini isterim         | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 22 | Hayatta neyin önemli olduğunu keşfederim                             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 23 | “Her işte bir hayır vardır” diye düşünürüm                           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 24 | Sıkıntılı olduğumda her zamankinden fazla uyurum                     | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 25 | İçinde bulunduğum kötü durumu kimsenin bilmesini istemem             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 26 | Dua ederek Allah’tan yardım dilerim                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 27 | Olayı yavaşlatmaya ve böylece kararı ertelemeye çalışırım            | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 28 | Olanla yetinmeye çalışırım                                           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 29 | Olanları kafama takıp sürekli düşünmekten kendimi alamam             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |



|    |                                                                                           |   |   |   |   |   |
|----|-------------------------------------------------------------------------------------------|---|---|---|---|---|
| 30 | İçimde tutmaktansa paylaşmayı tercih ederim                                               | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 31 | Mutlaka bir yol bulabileceğime inanır, bu yolda uğraşırım                                 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 32 | Sanki bu bir sorun değilmiş gibi davranırım                                               | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 33 | Olanlardan kimseye söz etmemeyi tercih ederim                                             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 34 | “İş olacağına varır” diye düşünürüm                                                       | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 35 | Neler olabileceğini düşünüp ona göre davranmaya çalışırım                                 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 36 | İşin içinden çıkamayınca “ elimden birşey gelmiyor ” der, durumu olduğu gibi kabullenirim | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 37 | İlk anda aklıma gelen kararı uygulayırım                                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 38 | Ne yapacağıma karar vermeden önce arkadaşlarımla fikrimi alırım                           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 39 | Herşeye yeniden başlayacak gücü bulurum                                                   | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 40 | Problemin çözümü için adak adarım                                                         | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 41 | Olaylardan olumlu birşey çıkarmaya çalışırım                                              | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 42 | Kırgınlığımı belirtirsem kendimi rahatlamış hissederim                                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 43 | Alın yazısına ve bunun değişmeyeceğine inanırım                                           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 44 | Soruna birkaç farklı çözüm yolu ararım                                                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 45 | Başıma gelenlerin herkesin başına gelebilecek şeyler olduğuna inanırım                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 46 | “Olanları keşke değiştirebilseydim” derim                                                 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 47 | Aile büyüklerine danışmayı tercih ederim                                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 48 | Yaşamla ilgili yeni bir inanç geliştirmeye çalışırım                                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 49 | “Herşeye rağmen elde ettiğim bir kazanç vardır” diye düşünürüm                            | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

|    |                                                                                  |   |   |   |   |   |
|----|----------------------------------------------------------------------------------|---|---|---|---|---|
| 50 | Gururumu koruyup güçlü görünmeye çalışırım                                       | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 51 | Bu işin kefaretni ( bedelini ) ödemeye çalışırım                                 | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 52 | Problemi adım adım çözmeye çalışırım                                             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 53 | Elimden hiç birşeyin gelmeyeceğine inanırım                                      | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 54 | Problemin çözümü için bir uzmana danışmanın en iyi yol olacağına inanırım        | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 55 | Problemin çözümü için hocaya okunurum                                            | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 56 | Herşeyin istediğim gibi olmayacağına inanırım                                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 57 | Bu dertten kurtulayım diye fakir fukaraya sadaka veririm                         | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 58 | Ne yapılacağını planlayıp ona göre davranırım                                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 59 | Mücadeleden vazgeçerim                                                           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 60 | Sorunun benden kaynaklandığını düşünürüm                                         | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 61 | Olaylar karşısında “kaderim buymuş” derim                                        | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 62 | Sorunun gerçek nedenini anlayabilmek için başkalarına danışırım                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 63 | “Keşke daha güçlü bir insan olsaydım” diye düşünürüm                             | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 64 | Nazarlık takarak, muska taşıyarak benzer olayların olmaması için önlemler alırım | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 65 | Ne olup bittiğini anlayabilmek için sorunu enine boyuna düşünürüm                | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 66 | “Benim suçum ne” diye düşünürüm                                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 67 | “Allah’ın takdiri buymuş” diye kendimi teselli ederim                            | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 68 | Temkinli olmaya ve yanlış yapmamaya çalışırım                                    | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 69 | Bana destek olabilecek kişilerin varlığını bilmek beni                           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

|    |                                                                    |   |   |   |   |   |
|----|--------------------------------------------------------------------|---|---|---|---|---|
|    | rahatlatır                                                         |   |   |   |   |   |
| 70 | Çözüm için kendim birşeyler yapmak istemem                         | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 71 | “Hep benim yüzümden oldu” diye düşünürüm                           | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 72 | Mutlu olmak için başka yollar ararım                               | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 73 | Hakkımı savunabileceğime inanırım                                  | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
| 74 | Bir kişi olarak iyi yönde değiştiğimi ve olgunlaştığımı hissedirim | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |

Lütfen aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyarak, değerlendiriniz.

## EK 5: ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ

### Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Aşağıda 12 cümle ve her birinde de cevaplarınızı işaretlemeniz için 1’den 7’ye kadar rakamlar verilmiştir. Her cümlede söylenenin sizin için ne kadar çok doğru olduğunu ve ya olmadığını belirtmek için o cümle altındaki rakamlardan yalnız bir tanesini daire içine alarak işaretletiniz.

Lütgen aşağıdaki cümleleri dikkatle okuyarak, değerlendiriniz.

|    |                                                             | Kesinlikle<br>Hayır |   |   | Kesinlikle<br>Evet |   |
|----|-------------------------------------------------------------|---------------------|---|---|--------------------|---|
|    |                                                             | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 1  | İhtiyacım olduğunda yanımda olan özel bir insan var.        | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 2  | Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim özel bir insan var.  | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 3  | Ailem bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.               | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 4  | İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden alırım. | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 5  | Beni gerçekten rahatlatan özel bir insan var.               | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 6  | Arkadaşlarım bana yardımcı olmaya çalışır.                  | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 7  | İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.          | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 8  | Sorunlarımı ailemle konuşabilirim.                          | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 9  | Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.    | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 10 | Yaşamımda duygularıma önem veren özel bir insan var.        | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 11 | Kararımı vermede ailem bana yardımcı olmaya isteklidir.     | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |
| 12 | Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.                   | 1                   | 2 | 3 | 4                  | 5 |